

Obostemmerne i Händels *Messias* –

En vurdering af de overleverede versioner af blæserstemmer, sammenholdt med den instrumentale praksis i Händels øvrige værker for kor og orkester

Af Morten Topp

Den foreliggende undersøgelse udspringer af undren – undren over at de overleverede obostemmer til Händels *Messias*, de såkaldte Foundling Hospital-stemmer, er udformet så helt anderledes end alle andre obostemmer, vi kender fra Händels hånd, og undren over de overleverede obostemmer i John Matthews' manuskript, som, skønt de tilsyneladende ligner Händels »egne« stemmer, heller ikke indgår i lykkelig forening med Händels originale kor- og stryggersats.

For at få et indblik i Händels anvendelse af obostemmer i andre sammenhænge har jeg søgt at sammenligne satser med samme kor- og stryggersatstyper fra forskellige værker, for ad den vej at se, hvordan Händel behandler sine blæserstemmer.

Det er mit håb på denne måde at nå frem til en række »normaltilfælde« for anvendelsen af oboerne indenfor de enkelte satstyper.

Under udarbejdelsen viste det sig snart umuligt at sammenholde de overordentlig mange elementer, der indgår i undersøgelsen, og derfor er instrumentationsanalyserne af de 65 indgående værker bearbejdet og indkodet på EDB.

På baggrund af en oversigt over de ønskede anvendelsesmuligheder har lektor Henning Ørum ved Humanistisk EDB-center, Københavns Universitet, udarbejdet et EDB-program, der tillader søgning inden for alle områder, der indgår i undersøgelsen. Gennem denne teknik har det vist sig muligt at dokumentere en række forhold, som hidtil har beroret på det kvalificerede skøn. Der skal lyde en hjertelig tak til lektor Henning Ørum for dette omfattende og unikke udviklingsarbejde.

Også Humanistisk EDB-center skal have tak for hjælp og bistand, og frem for alt for at have stillet det nødvendige tekniske udstyr til rådighed for udarbejdelsen.

Til belysning af teksten er nodeeksemplerne bragt i partitur, og Ausgabe der deutschen Händel-Gesellschaft (HG) har her som eneste afsluttede udgave været til uvurderlig nytte.

Indhold

Indledning	6
De overleverede versioner af blæserstemmer	8
Den instrumentale praksis i Händels værker	11
De 5 elementer i analysen	12
1. Satstyper	14
2. Strygersatsen	21
3. Obostemmerne	28
4. Fagotstemmerne	38
5. Messing og slagtøj	40
Obostemmerne i <i>Messias</i>	42
Konklusioner	64
Noter	66
Bilag 1. Oversigt over de i undersøgelsen indgående korværker, ordnet kronologisk og nummereret ifølge HWV	67
Bilag 2. Oversigt over satserne i <i>Messias</i> , nummereret efter HWV, HHA, Novello og Peters	69
Bilag 3. Samlet oversigt over kodebetegnelser	69
Noteangivelser til kodebetegnelser	72
Bilag 4. Oversigt over obofordoblinger i Händels værker	74
Bilag 5. <i>Messias</i> analysen i EDB-udskrift	76
Bilag 6. Oversigt over obofordoblingerne i FH, MM og analoge satser	78
Bilag 7. Nodeeksempler	80
Summary in English	139

Blandt Händels 23 oratorier er *Messias* det eneste, hvor orkesterbesætningen består af strygere alene – lejlighedsvis suppleret med trompeter og pauker – men uden den sædvanlige anvendelse af oboer og fagotter. Betragter vi Händels øvrige produktion for kor og orkester, omfattende serenader, oder, anthems og anden liturgisk kirkemusik, ialt 42 værker,¹ finder vi kun 2 værker, der ligeledes er uden oboangivelse: salmerne ‘Dixit Dominus’ og ‘Nisi Dominus’, som begge stammer fra Händels første tid i Italien i 1707.²

Når Händels autograf til *Messias* mangler en angivelse for fagot er det mindre påfaldende. I hele Händels levetid var det normal praksis, at fagotterne fordoblede continuostemmen, medmindre andet blev anført. Blandt de her undersøgte 65 korværker³ er 23 helt uden angivelse for fagot, og yderligere 8 værker anfører kun fagot udfor en enkelt sats.⁴

Den manglende angivelse for obo og fagot betyder dog ikke nødvendigvis, at Händel også forestillede sig værket opført uden træblæsere. Blæsernes funktion i den Händelske korsats var enten af solistisk karakter, eller, hvad der langt oftere var tilfældet, at understrege satsens musikalske profil gennem fordobling af de stemmer, der havde behov derfor. Det kunne i visse sammenhænge være strygerne, i andre sangerne. Ved udformningen af sine partiturer havde Händel derfor altid bestemte solosangere i tankerne, og kendskab til det medvirkende kors og orkesters størrelse og formåen var ligeledes af største betydning.

Også de akustiske forhold spillede en afgørende rolle. Man kan eksempelvis iagttage, hvordan Händel radikalt ændrer sin instrumentation i den periode, hvor han var udelukket fra the King's Theatre, Haymarket og måtte tage til takke med de beskedne forhold på Lincoln's Inn Fields Theatre.

Da Händel i 1741 af William Cavendish, the Lord Lieutenant of Ireland blev inviteret til Dublin for at opføre sine oratorier der, var hans forhåndskendskab til opførelsesmulighederne der formodentlig yderst ringe. Hverken de lokale orkestre eller kirkekor i den irske hovedstad havde et ry, der rakte til London, og den koncertsal, hvor opførelserne skulle finde sted, blev først taget i brug d. 2. oktober samme år.⁵

Det er derfor ikke underligt, at Händel udformer sit originalmanuskript til *Messias* – skrevet 22. august – 12. september 1742 – som et »safety first«-partitur, der lod sig realisere også med beskedne ressourcer. Med undtagelse af den obligate trompetsolo i »The trumpet shall sound« har også trompetstemmerne fordoblende funktion, og oboer og fagotter kunne ligeledes tilføjes efter behov.

Det er karakteristisk, at stort set alle de værker, der opførtes ved Händels første subskriptionsserie i Dublin var beskedne i den instrumentale udformning og enten stammede fra tiden i Cannons eller havde været beregnet for opførelse på Lincoln's Inn Fields. Først ved den 2. subskriptionsserie i foråret 1742 vovede Händel at fremføre *Messias* og *Saul*.⁶

De særlige forhold omkring *Messias* kom beklageligvis til at betyde, at den partiturrenskrift, som Händels kopist og nære medarbejder J. C. Smith udfærdigede i efteråret 1741 inden afrejsen til Irland, ikke kom til at indeholde nogen angivelser for træblæsere. Denne renskrift, den såkaldte Tenbury kopi, benyttede Händel ved førsteopførelsen i Dublin 13. april 1742 og ved alle senere opførelser. Partituret indeholder derfor en mængde oplysninger om benyttede sangere og om skiftende versioner. Fra opførelsen i London 1749 findes desuden de meget omtalte ripienoangivelser og det indføjede kor nr. 35b, »Their sound is gone out«, som er interessant i nærværende sammenhæng, fordi det indeholder 2 selvstændige obostemmer.

De overleverede versioner af blæserstemmer

I nærværende sammenhæng vil følgende kilder blive sammenlignet:

1. Foundling Hospital materialet, formodentlig fra 1759, fundet 1894. (FH).
2. John Matthews manuskriptet, størsteparten afsluttet 1761. (MM).
3. John Walsh: »Six Overtures...«, udgivet London 1743. (WO).

Det er her primært hensigten at sammenligne med instrumentationen i Händels korsatser, men da obostemmerne til ouverturen er indbyrdes forskellige i FH og MM, og begge desuden afviger fra WO, vil også den indledende *Sinfony* til *Messias* blive behandlet her, især da en sammenligning med Händels øvrige ouverturer kan kaste nyt lys over detaljer i instrumentation og musikalsk udformning.

De senere arrangementer – fra Mozarts berømte instrumentation i 1788 til de opulente symfoniske *Messias*-udgaver fra første halvdel af det 20. årh. – skal vi i denne sammenhæng lade ligge. Deres tilstedeværelse er imidlertid et vidnesbyrd om de opførelsesmæssige vanskeligheder, som netop partituret til *Messias* byder på.

1. Foundling Hospital materialet

Ifølge Händels testamente skulle der overlades »a fair Copy of the Score and all the Parts of my Oratorio called Messiah to the Foundling Hospital«. ⁷ Efter Händels død blev partituret da også leveret. Det er en afskrift af Händels dirigentpartitur og indeholder som dette ingen obostemmer med undtagelse af det tilføjede kor nr. 35b. Derimod har kopisten for egen regning ved de to store slutkor nr. 39 og 47 anført »e H« udfor de respektive violinsystemer og derved angivet, at obo 1-2 efter tidens skik skulle fordoble violin 1-2. Partituret har aldrig været anvendt til praktisk brug og adskiller sig på mange punkter fra stemmerne. ⁸

Det tilhørende stemmemateriale forblev i 135 år efter Händels død liggende upåagtet i Institutionens gemmer og blev først genopdaget i 1894. Det består af 28 stemmebøger omfattende solister, kor og orkester, og med undtagelse af én bog (1. solosopran) synes sættet at være komplet, svarende til de ca. 65 sangere og musikere, som vi ved medvirkede ved opførelserne i Händels senere år. ⁹ Heller ikke stemmebøgerne har været anvendt til praktisk brug, men ud fra de anførte solistnavne og versioner kan der være tale om en afskrift af de stemmer, der blev benyttet ved opførelsen i 1754.

En omfattende gennemgang af dette stemmemateriale findes hos Watkins Shaw og skal ikke her gentages, men af hensyn til den senere analyse skal kort omtales de 2 obo- og fagotstemmer, som ikke findes i de primære kilder.

I dette materiale anvendes oboerne kun i ouverturen og i korsatserne. I overensstemmelse med 1700-tallets praksis fordobler obo 1-2 violin 1-2 i ouverturen (bortset fra den langsomme indledning, hvor obo 1-2 unisont

fordobler violin 1), samt i 4 af de 7 orkesterforspil til korsatserne. I 17 af de 20 korsatser har oboerne derimod unison fordobling af sopranstemmen, idet der dog i et enkelt kor, nr. 18 »His yoke is easy« er pause for obo 2 indtil takt 11 – formodentlig på grund af satsens lette karakter.

Kun i 3 kor forekommer delte oboer: i nr. 30, hvor sopranerne er delt i satsens begyndelse, i nr. 33, hvor de gennemførte tertspassager har fristet kopisten til delte obostemmer – en bestræbelse, der dog kun er gennemført til takt 15 – og endelig i det tidligere omtalte kor nr. 35b, hvor de 2 obostemmer er udskrevet divisi fra Händels hånd.

Oboernes funktion er således at understøtte sopranstemmen, hvad der nok kan have været nødvendigt, da den bestod af 6 drengesopraner og de tilstedeværende solister. Kun 3 steder lades sopranerne alene: i nr. 33 ved a cappellataakterne 9-10, i nr. 41 ved de to a cappella-afsnit takt 1-6 og 17-22 og endelig i nr. 48, hvor koret i det indledende Amenafsnit kun ledsages af continuo.¹⁰

Om værdien af dette stemmesæt skriver Shaw:¹¹

The value and great interest of such a set of parts needs no emphasis, and ever since their rediscovery in 1894 they have been rightly recognised as a unique and important *Messiah* document. Moreover, not only are they unique in the documentation of *Messiah*, but, as a complete set of instrumental parts, they are unique among the source material of all Handel's oratorios; of the other oratorios, only *Esther* includes among its source material a set of parts, but these do not comprise any wind parts. It is, however, necessary to be perfectly clear about the exact nature of the importance of these FH parts, lest they should be regarded with uncritical awe. Chrysander stressed the importance of them, together with the FH score, and in HG 45 saw fit to give a collation of readings (though an exceedingly sketchy one). More than once I have heard them spoken of as the final arbiter of *Messiah* text, and this is absurd.

Og Shaw har utvivlsomt ret, når han efter en gennemgang af obostemmerne konkluderer:¹²

It is sufficiently clear that the chief function of these oboe parts is to lend support to the chorus sopranos, and from that point of view it is hard to see why so much ingenuity was spent on devising an oboe 2 part for No. 37 which does not fulfil that task. It is significant that in No. 12, where the oboes share in the opening instrumental ritornello, the copyist's interest in them lapses with the conclusion of the voice parts, and he does not give them any share in the concluding ritornello.

Det bør tilføjes, at disse obostemmer er udformet på en måde, der er enestående i Händels oratorier, og det kan undre, at Händel har benyttet en praksis, der ligger så langt fra hans sædvanlige.¹³

Anderledes forholder det sig med de tilføjede fagotstemmer. I 1700-tallets orkestre var det fagotternes opgave at forstærke den instrumentale basstem-

me, og denne praksis er i FH materialet gennemført stort set overalt i ouverture, pifa og korsatser. I *accompagnato-recitativer* og i arierne anvendes fagot fortrinsvis til forstærkning af de instrumentale mellemspill og pauserer, når solisten sætter ind. Der er således tale om en normal ripienofunktion. I denne henseende fortæller de overleverede stemmer os intet, som ikke allerede fremgår af sædvanlig praksis. At afskrifterne til gengæld er tyngt af mange fejl og ofte er direkte vildledende, fremgår af undersøgelsen hos Watkins Shaw.

2. John Matthews manuskriptet

Det er Watkins Shaws fortjeneste at have fremdraget og udnyttet John Matthews' Messias-manuskript, en partiturafskrift, som bortset fra nogle få senere tilføjelser forelå i sin nuværende form allerede i 1761.¹⁴ Afskriften er foretaget efter sekundære kilder, men er – ifølge Shaw – betydningsfuld, fordi den kaster lys over:¹⁵

- (1) how the text of the work began to circulate in the late 1750s, and before Randall and Abell's publication of the full score in 1767; and the various alternative settings of certain movements known – not necessarily with the composer's approval – outside London at that time;
- (2) the employment of oboes in the orchestral accompaniments; and
- (3) ornaments and graces in the solo numbers.¹⁶

Obostemmerne i Matthew's manuskript adskiller sig betydeligt fra stemmerne i Foundling Hospital materialet, især med hensyn til 2. obostemmen. Hvor FH obostemmerne primært har til formål at støtte *sopranstemmen* i koret, er MM obostemmerne i næsten gennemført tostemmighed støtte for *sopran og alt* i korsatserne.

Derudover er der ofret betydelig opmærksomhed på den klanglige og dynamiske balance, hvilket især fremgår af de såkaldte »concerto grosso-kor«, nr. 7, 11 og 18. Skønt ethvert spor af ripienoangivelser savnes i MM manuskriptet, er oboerne anvendt i nøje overensstemmelse med disse, mens FH stemmerne ofte kommer i direkte konflikt med disse anvisninger.

Også andre træk viser, at obostemmerne i MM er udarbejdet af en musiker med praktisk erfaring. Händels kor-altstemmer er skrevet for countertenor og har derfor en ret begrænset ambitus, hvad der giver 2. obostemmen i MM kopien en vedvarende dyb beliggenhed. Lejlighedsvis er der dog taget højde for dette ved oktavtransponering af obostemmen i hele frasen, som det eksempelvis kan ses i nr. 4, takt 53-55, »and all flesh...«. Denne fordoblingsform, hvor 2. obo fordobler altstemmen i overoktaven, mens 1. obo fordobler sopranstemmen loco er, som vi senere skal se det, overordentlig hyppigt anvendt hos Händel. Man kan derfor beklage, at ophavsmanden til MM

stemmerne ikke har gennemført denne form for fri fordobling i større omfang.

Den faste fordobling af sopran- og altstemmerne er heller ikke mekanisk gennemført uden sans for satsens musikalske struktur. I kor nr. 4, takt 73-83 fordobles i overoktaven den musikalsk væsentlige tenorstemme i stedet for den på dette sted uvæsentlige altstemme. Hvor tæt MM stemmerne i dette kor er på Händels egne intentioner, kan bedst ses ved en sammenligning med en senere koncertbearbejdelse (HHA IV, 12, concerto nr. 8, 2. sats), hvor Händel har udsat det nævnte kor for dobbelt blæserkor (2×2 oboer 2 fagotter) og strygere. På de nævnte steder er der tydelig overensstemmelse mellem MM stemmerne og Händels version.

Som en sidste detalje skal det nævnes, at MM kopien i nr. 48, »The trumpet shall sound« har medtaget oboerne i tuttiritornellen til forstærkning af strygerne – igen en disposition, der er i god overensstemmelse med tidens – og med Händels – praksis.

På en række punkter synes der altså at være god grund til at foretrække obostemmerne i MM manuskriptet fremfor FH stemmerne. Dog er det endnu et åbent spørgsmål, i hvilket omfang den generelle praksis: at obo 1-2 har fast fordobling af sopran-altstemmerne, kan genfindes hos Händel. Vi vil senere gennemgå de enkelte korsatser i Messias og i detaljer diskutere de foreliggende instrumentale muligheder.

3. John Walsh: »Six Overtures...«

Allerede i 1743 udgav musikforlæggeren John Walsh »Six Overtures for Violins,... etc. in eight Parts,...«, hvori vi finder ouverturen til Messias i et sæt orkesterstemmer, der også omfatter 2 oboer. Der er ikke ofret nogen særlig omhu på udarbejdelsen af disse obostemmer; de er udsat på tidens maner: obo 1-2 fordobler violin 1-2. Hvor 2. violinstemmen i den langsomme indledning ligger for dybt, fordobles i stedet 1. violinstemmen. Den nævnte fremgangsmåde er rent kopistarbejde, hvorpå Händel givetvis ingen indflydelse har haft. Vi skal senere se, hvilke løsninger Händel foretrækker i en situation som denne.

Den instrumentale praksis i Händels værker for kor og orkester

Som tidligere nævnt var det i baroktiden almindelig instrumentationspraksis, at obo 1-2 fordoblede violin 1-2, og vi kan i de fleste af Händels værker for kor og orkester finde eksempler på denne praksis. I begge vore overleverede versioner støtter obostemmerne imidlertid udelukkende korsatsen (bortset fra de rent instrumentale afsnit). Det vil derfor være nyttigt at undersøge, hvordan Händels praksis bevæger sig imellem disse 2 yderpunkter.

HWV, HG og HHA

Den følgende analyse kræver en entydig henvisning til værk, sats og takttal i det enkelte Händelværk, og her har vi fået en betydelig hjælp efter fremkomsten af Händel Werkverzeichnis, HWV.¹⁸ Med betegnelsen 56-4-1 refereres der således til værk nr. 56, *Messias*, sats nr. 4, »And the glory«, takt nr. 1.

Da det normalt vil være praktisk umiddelbart at kunne henvise til det eksemplificerende sted, tilføjes desuden betegnelsen for det pågældende sted i HG, idet de fleste af de undersøgte værker endnu ikke foreligger i Hallische Händelausgabe, HHA. Kun ved nødvendige supplerende oplysninger vil der derfor blive henvist til HHA. Det ovennævnte eksempel bliver derfor udvidet til 56-4-1 / 45-10-10, idet stedet kan findes i HG, bind 45, side 10, omfattende de første 10 takter.

Det vil være karakteristisk for de følgende henvisninger, at de yderst sjældent refererer til en hel sats. Henvisningen gælder for et afsnit, hvor instrumentationsbeskrivelsen er gældende for hele forløbet – i det anførte eksempel for hele forspillet. Kun i særlige tilfælde – ved fugasatser etc. – kan en enkelt instrumentationsbeskrivelse gælde for hele satsen.

De 5 elementer i analysen

I de 65 behandlede værker vil vi nu undersøge de 5 elementer, der normalt indgår i korsatsens instrumentation:

1 Satstype	(Sats)
2 Strygersats	(Arch)
3 Obostemmer	(Ob)
4 Fagotstemmer	(Fa)
5 Messing og slagtøj	(Ott)

De tilføjede italienske instrumentbetegnelser bliver i det følgende benyttet i de skematiske oversigter.

Analysen omfatter 1337 satsafsnit, som i forskellige kombinationer skal sammenstilles og sammenlignes. Det har derfor været naturligt at foretage analysen ved hjælp af EDB, som kan give en særdeles anvendelig teknik ved undersøgelser af denne art.

Hvert af de nævnte 5 områder er beskrevet ved 4 kodetal. Herudover er yderligere 2×4 kodetal reserveret for supplerende oplysninger, notehenvisninger etc. For den EDB-interesserende læser er en samlet oversigt over alle kodebetegnelser at finde i bilag 3.

Til belysning af systemets opbygning og anvendelsesmuligheder skal her som eksempel vises den samlede instrumentationsbeskrivelse af satsen »And the glory«:

Eks. 1.

SEARCH:

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 4 1	45 14 10	3400	0044	0212	0111	0000	0212 0000
	2	56 4 11	45 14 128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000

Den samlede beskrivelse af satsen omfatter altså 2 »records« – en betegnelse for den indkodede linie, som datasproget, måske lidt uopfindsomt, har lånt fra musiksproget. Omsat til sproglig form har vi her følgende oplysninger:

Udlæsning af 1. record:

HWV nr. 56, *Messias*, sats 4, takt 1.
 HG bind 45, side 14, de første 10 takter.
 Sats /3400/ 3-delt takt i hurtigt tempo, intet kor (betegnelsen /-400/ gælder alle forspil, mellemspil og efterspil).
 Arch /0044/ strygernesatsen er selvstændig uden fordobling, og der er normalbesætning: v1,v2,va,cont.
 Ob /0212/ ob1-2 har fast fordobling af v1-2 (FH versionen).
 Fg /0111/ fg har fast fordobling af cont.
 Ott /0000/ der forekommer hverken messing eller slagtøj.
 Suppl /0212/ I et supplerende sæt obostemmer (MM manuskriptet) har ob1-2 fast fordobling af v1-2.
 Suppl /0000/ ingen yderligere notehenvvisninger.

Udlæsning af 2. record:

HWV nr. 56, 4. sats, takt 11.
 HG bind 45, side 14, 128 takter fra takt 11.
 Sats /3172/ 3-delt takt i hurtigt tempo, strygernesatsen er korresponderende med korsatsen; det er en concerto grosso-sats med en korbesætning, der veksler mellem solo- og tuttifunktion.
 Arch /3124/ Der er selvstændig continuostemme og imiterende basbesvarelse, strygerne har fri fordobling af korstemmerne, der er normal besætning: v1,v2,va,cont.
 Ob /0313/ ob1-2 har unison fast fordobling af S (FH materialet).
 Fg /0111/ fg har fast fordobling af cont. (FH materialet).
 Ott /0000/ intet messing eller slagtøj.
 Suppl /4724/ I et supplerende sæt obostemmer (MM manuskriptet) er der musikalsk begrundede pauser eller senere indtræden af stemmerne, der er ændring i stemmerne p.g.a. omfang eller andet i de fordoblede stemmer; de 2 obostemmer har fri fordobling af både korstemmer og strygerstemmer, idet de 2 stemmer veksler mellem unisono og divisi.
 Suppl /0000/ ingen yderligere notehenvvisninger.

Som det fremgår af ovenstående udskrift, betyder sammenskrivningen i tal-kode ikke blot en bekvem og betydelig forenkling af en ellers ret omstændelig instrumentationsbeskrivelse; det betyder også – og det er analysemæssigt

set det vigtigste – at det nu er muligt umiddelbart at søge blandt de ialt 1336 records, som udgør vort undersøgelsesmateriale, og eksempelvis sammenstille og sammenligne de satser, som (hvis de da findes!) er instrumentationsmæssigt set lig med den foreliggende.

Først vil vi dog undersøge de 5 elementer, der indgår i instrumentationsbeskrivelsen, hver for sig.

1. Satstyper

Vi har valgt at beskrive den enkelte satstype ud fra *korsatsen*.

Beskrivelsen omfatter:

- a. Tempo og taktart
- b. Satsart
- c. Korsatstype
- d. Korbesætning

Hvert af de 4 områder betegnes ved et tal fra 0-9 og indgår i den samlede record med et 4-cifret tal under betegnelsen Sats. Oversigt over de enkelte kodetal kan findes i bilag 3.

a. Tempo og taktart

indgår som første ciffer i talkoden og er almindeligvis ikke afgørende for arten af instrumentation; men visse satsafsnit, eksempelvis det indledende afsnit i fransk ouverture eller den homofone tuttiblok, som indleder mange korsatser, er netop karakteristiske i kraft af tempoet. Det er desuden hensigtsmæssigt i de opstillede records at kunne konstatere et eventuelt taktskifte eller temposkift indenfor det enkelte nummer.

b. Satsart

indgår som det andet ciffer i talkoden og er en betegnelse for *forholdet* mellem korsatsen og strygernesatsen. Der skelnes mellem 6 tilfælde:

1. Ved korsats eller solosats med *korresponderende* strygernesats forstås en sats, hvor strygerstemmerne har samme melodiske og rytmiske udformning som korstemmerne.
2. Med *kontrasterende* strygernesats betegnes en sats, hvor strygerstemmerne ved figuration eller på anden måde adskiller sig fra korsatsen.
3. Den *korresponderende/kontrasterende* strygernesats veksler mellem de 2 funktioner. Det kan ske enten ved en *stigningssats*, hvor satsens intensitet tiltager gennem voksende strygeraktivitet, eller ved en sats af formen abab..., hvor det kontrasterende element ligger i strygernesatsen.
4. Forspil, mellemspil og efterspil betegnes /-400/.
5. Ouverturer og selvstændige instrumentalsatser betegnes /-500/.
6. Satser *uden* strygernesats, men eventuelt med continuo eller støtte af blæsestemmer.

c. Korsatstype

indgår som det 3. ciffer i talkoden og omfatter 9 tilfælde:

0. Ikke-korsats.
1. Homofon korsats.
2. Imiterende korsats.
3. Imiterende/homofon korsats.
4. Fugeret sats.
5. Fugato sats.
6. Flertematisk sats.
7. Concerto grosso sats.
8. Koncererende dobbeltkor.

1. Den homofone korsats

tegner sig for 1/3 af de opregnede records og er således den hyppigst forekommende sats eller satsdel i Händels korværker. Den store udbredelse viser sig dog først i værkerne fra 1732 og fremefter. Nogle karakteristiske anvendelser skal her nærmere omtales.

Eks. 2. 232-4-1/38-74-5/8115/.

Ovenstående eksempel stammer fra salmen *Dixit Dominus* fra 1707. Nodeeksemplet kan ligesom alle følgende nodeeksempler findes i bilag 7. Som det fremgår af satskoden, er der tale om en langsom, homofon sats med korresponderende stryggersats. Korsatsen er 5-stemmig. Dette og de følgende eksempler skal vi vende tilbage til ved den senere omtale af fordoblingsmåder.

Eks. 3. 51-21-1-/29-127-14/8118/.

I dette eksempel (se bilag 7) fra *Deborah* 1733 er instrumentationen omlagt og udvidet. Korsatsen er 8-stemmig. Denne satstype anvendes typisk ved klagesange og findes hyppigt i *The Ways of Zion* (264), *Israel* (54) og *Joseph* (59).

Eks. 4. 255-6-6-/35-183-31/8214/, (bilag 7).

Den homofone korsats kan i dramatiske sammenhænge tilføjes kontrasterende stryggersats. Det tidligste eksempel stammer fra et Chandos-anthem *The Lord is my light* (255), hvor teksten på det pågældende sted lyder: »The earth trembled«. Den dramatiske effekt understreges her yderligere af et – hos Händel i øvrigt yderst sjældent forekommende – udskrevet crescendo: p – piu f – ff.

Eks. 5. 258-0-23/14-6-8/8217/.

Udnyttelsen af den dramatiske effekt ses i fuld skala i ovenstående eksempel, der stammer fra det indledende kor til *Zadok* (258), det første af de 4 Coronation anthems fra 1727, hvor Händel opnår den maksimale effekt i alle instrumentgrupper.

Eks. 6.

SEARCH:					8614 0000 0000								
YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278	5	15	31	25	5	8614*	0000	0000	0000	0000	0000 0000
1718 5	2	281	5	1	37	60	7	8614	0000	0000	0000	0000	0000 0000
1733 1	3	51	33	23	29	190	4	8614	0000	0000	0000	0000	0000 0000
1741 1	4	56	41	1	45	268	6	8614	0000	0000	0000	0000	0000 0000

En særstilling indtager den langsomme homofone korsats a cappella. Det har været påstået, at baroktidens korsatser altid var akkompagneret, om ikke andet, så af continuo. Satserne forekommer da også sjældent, og hos Händel finder vi kun 4 eksempler, alle af få taktters varighed. Mest kendt er her afsnittet fra *Messias*, »Since by man« (56-41-1/45-268-6). Nogle læsere vil måske her savne parallelstedet: »For as in Adam«. Det beror på proceduren ved opstilling af records, hvor ensartede afsnit kun registreres, første gang de forekommer.

Som det ses, stammer de tidligste eksempler begge fra Te Deum-satser (278 og 281), og det kunne tyde på, at den uakkompagnerede, homofone korsats hos Händel er en tradition, der stammer fra engelsk kirkemusik.

Tilsvarende korsteder, akkompagneret af orgel eller continuo findes i mere end 20 tilfælde, og enkelte andre steder har Händel valgt at støtte korstemmerne med oboer og fagotter, horn eller fløjter. Det sidste er tilfældet i den berømte sejrshymne fra Judas Maccabaeus: »See the conquering Hero« (63-31a-c-1/22-186-72).

Der findes desuden en lang række eksempler på uakkompagnerede, *solistiske* afsnit i korsatserne.

2. Den imiterende korsats

findes i sin rene form hovedsagelig i Händels tidligste værker. Vi møder den i *Dixit Dominus* (232-6-16/38-85-65), og formen genfindes i et af de første London-værker, *Utrecht Te Deum* fra 1713:

Eks. 7. 278-3-1/31-12-8/8622/.

Som det fremgår af satskoden er det en solistisk præget, imiterende sats i langsomt tempo for kor a cappella. Af den følgende strygerkode ville det dog fremgå, at satsen ledsages af continuo.

Med oderne fra ca. 1718, *Acis* (49A) og *Haman* (50A) forsvinder den imiterende korsats i mere end 20 år og dukker først op igen i de store kororatorier *Israel* (54) og *Messias* (56). Her og i de senere oratorier er der dog kun tale om sporadisk forekomst af korte satsafsnit.

3. Den imiterende/homofone korsats

er betegnelsen for en sats med en vekslen mellem de to satsformer. Denne satstype er overordentlig udbredt og omfatter ligesom den rent homofone sats henimod 1/3 af alle registrerede records. Formen har formodentlig sin rod i det engelske verse anthem og er eksempelvis i *Utrecht Te Deum* den hyppigst forekommende satsform. Den genfindes i de fleste af de 12 Chandos anthems og er den altdominerende form i de 4 Coronation anthems fra 1727. Herfra er den overført til oratoriet og benyttes hyppigt i alle Händels senere værker.

4. Fugeret sats

i streng form er langt fra så udbredt i Händels værker, som man – med tanke på de 5 fugasatser i *Messias* – måske ville mene. I de undersøgte 65 værker er der kun ialt 62 fugaer i denne form. Heraf rummer *Israel* 4, mens *Deborah*, *Saul*, *Belshazzar*, *Susanna* og *The Triumph* har hver tre. Fugaerne har ofte funktion som afslutningssats, men mange oratorier afsluttes i stedet med et friere fugato, en flertematisk fuga eller en koncerterende sats.

Kun sjældent følger strygernesatsen korstemmerne i fast fordobling; normalt anvendes fri fordobling, og undertiden øges satsens intensitet desuden ved fri strygernesats i den afsluttende del. Også obostemmerne må ofte opgive den faste fordobling og fordoble i overoktaven.

Eks. 8. 57-10-33/10-52-37/4144/.

Ovenstående eksempel er taget fra *Samson*, der som bekendt blev komponeret umiddelbart efter *Messias* i 1741. Ved temaindsatserne (med motiv fra koralen *Aus tiefer Not*) ses en række typiske eksempler på fri fordobling og fast fordobling i v1-2 og ob2-stemmerne.

5. Fugato sats.

Et friere fugato erstatter ofte den strenge fugasats. I de tidlige værker er korsatsen ofte helt uden fordobling og støttes kun af et akkordisk akkompagnement i strygernesatsen.

Eks. 9. 48-13-1/15-41-16/4254/.

Eksemplet er taget fra Brockespasjonen fra omkring 1716. Som det fremgår af satskoden er der tale om en fugatosats i 4/4 hurtigt tempo, med kontrasterende strygere og normal korbesætning SATB.

I de senere fugatosatser bliver korstemmerne dog som regel fordoblet, enten af strygere, eller – hvis de overgår til selvstændig sats – af blæsestemmerne.

Eks. 10. 260-0-197/14-50-43/3356/.

Ovenstående eksempel er hentet fra *Coronation anthem nr. 3*, »The King shall rejoice«. Takt 197 støttes den første temaindsats af unisone strygere.

Takt 240 er fugatoet opløst i homofon korsats, støttet af oboer (og trompe-ter), mens strygerne er overgået til selvstændig figuration.

6. Den flertematiske fuga

træffes overalt i Händels værker fra de tidlige eksempler i *Dixit Dominus* og til de sidste oratorier. Satsen har ofte præg af koraltbearbejdelse; men Händel anvender sjældent den tyske koral i sine engelske arbejder. En undtagelse danner *The Foundling Hospital Anthem* fra 1749, hvor koralen »Aus tiefer Not« er benyttet som cantus firmus. Koralmelodien forstærkes med unisone oboer.¹⁷

Eks. 11. 268-2A-60/36-164-43/8164/.

I det viste eksempel er det tematiske stof i strygersatsen ikke knyttet til koralmelodien; i andre tilfælde, eksempelvis i *Messias* nr. 31 »Let all the angels« er der tale om en diminueret form af samme tema.

Som afslutningssats er den flertematiske fuga næppe anvendt med større virkning end i det 316 takter lange slutkor til *Haman and Mordecai (Esther, 1. version)* fra 1718. Her sammenvæves den italienske concerto med baroktidens fugaformer til en monumental slutsats af overvældende virkning.

7. Concerto grosso formen

lærte Händel at kende i Italien. I alle tre salmer fra 1707 finder den udstrakt anvendelse, især i *Laudate pueri* for solosopran, kor og orkester med concertinogruppe (soloobo og 2 soloviolinere). Eksemplet er hentet fra slutkoret, og man bemærker, at korsatsen – som det ofte er tilfældet med denne form – ikke fordobles i strygerne.

Eks. 12. 237-8-33/38-44-90/9272/.

Formen er kun lidt brugt i oratoriet frem til 1741, og det er derfor overraskende, at Händel i *Messias* indlægger hele 5 sådanne satser.

8. Koncerterende dobbeltkor.

Det koncerterende princip anvendes på talrige måder i Händels korsatser, men det er relativt sjældent, at Händel har ressourcer til opdeling af koret i 2 indbyrdes koncerterende halvkor. Det sker ved festlighederne i 1713 med fødselsdagsoden *Eternal source* (74) og *Utrecht Te Deum*, og desuden i den anden version af *I will magnify* (250B) fra 1718.

I *Deborah*, 1733 benyttes formen i 2 kor, men først med de store korsatser i *Israel* udnyttes det koncerterende princip i fuld skala med 4 store dobbeltkor. I *Solomon*, 1748 finder vi 5 store satser, og derudover benyttes den dobbeltkorede virkning sporadisk i *Alexander's Feast*, *Messias*, *Belshazzar* og *Occasional Oratorio*.

Korbesætningen er normalt 8-stemmig, og kun i *Messias* forsøger Händel

med beskeden 4- til 5-stemmighed at bevare illusionen om de kontrasterende korgrupper i satserne 15 og 30.

d. Korbesætning

Den händelske korbesætning var til stadighed bestemt af de forhåndenværende ressourcer. Grænserne blev bestemt af to modsat rettede tendenser: på den ene side et vedvarende ønske om stor klanglig pragt, på den anden side et behov for musikalsk økonomi, som ikke tillod et større forbrug, end det var nødvendigt til formålet.

De tidligste korværker er salmerne *Dixit Dominus*, *Laudate Pueri* og *Nisi Dominus/Gloria Patri*, alle skrevet i Rom 1707, formodentlig til opførelse hos kardinal Ottoboni, som i sin tjeneste havde »the best Musicians and Performers in Rome, and amongst others, the famous Archangelo Corelli, and young Paolucci, who is reckoned the finest Voice in Europe...«. ¹⁹

Händel kunne her råde over et fremragende orkester og kor, og det ses af de nævnte værker, at de enkelte stemmer stiller usædvanlig store krav både i omfang og til udførelse. Korbesætningen er traditionelt 5-stemmig, men i det pompøse »Gloria Patri« udvides til 8-st.kor. Händel må have sat pris på denne sats, for den genbruges senere både i *Coronation Anthem III* (260) og i *Deborah* (51).

Händels første oratorium *Il Trionfo..* (47a) fra 1707 indeholder slet ingen korsatser, og *La Resurrezione* fra 1708 har kun to beskedne kor i overvejende homofon stil. Satser af denne art krævede ikke nødvendigvis medvirken af et kor, men kunne synges af de medvirkende solister. Oratoriet adskiller sig i denne henseende ikke fra Händels operaer, som alle er centreret om de solistiske præstationer.

Den pompøse korstil bragte Händel således med sig til England. Og han fik snart anledning til benytte den. Efter freden i Utrecht skrev han *Te Deum* (279) med efterfølgende *Jubilate* (280), beregnet for en takkegudstjeneste i St Paul's Cathedral 7. juli 1713. Ved sådanne lejligheder kunne Händel tillade sig at disponere over et stort kor, og værkerne er da også 7-8 stemmige.

Brockespassionen (48) formodes at være skrevet omkring 1716 med henblik på en opførelse i Hamburg. Det er Händels første større korværk, hvor korsatsen er begrænset til alm. 4-st sats, en begrænsning, der også viser sig i omfanget af strygerstemmer med almindelig fordoblende funktion. Meget tyder på at Händel har været usikker på de nærmere omstændigheder omkring opførelsen, hvad enten det så skyldes, at han tvivlede på, om han selv kunne være til stede og lede opførelsen – hvad han da heller ikke var – eller det var de medvirkendes kvalitet, der gav anledning til denne tilbageholdenhed.

Årene i Cannons 1717-18 bragte Händel i en ganske anden situation. James Brydges, Jarlen af Carnarvon holdt sig et lille, men udsøgt korps af musikere og sangere. Da hverken slottets kapel eller musikstue stod færdige før 1720, må opførelserne af de 12 Chandos anthems formentlig have fundet sted i den nærliggende kirke i St Lawrence, Whitchurch.²⁰ Korsatsen var i de første 6 anthems kun 3-stemmig (CTB), og strygeorkestret bestod af 4 violiner, 1 cello og 1 kontrabas. Bratschstemmen manglede, og de 2 oboer måtte derfor unisont gøre det ud for den manglende fjerdestemme i orkestersatsen.

Besætningen blev dog gradvist forøget. Med det 7. Chandos anthem bliver korsatsen udvidet til 4 stemmer (CTTB) og med anthem nr. 10 til 5 stemmer (CTTTB).

De to masques *Acis and Galatea* (49a) og *Esther (Haman and Mordecai)* (50a), som begge stammer fra den sidste tid i Cannon (1718), har ligeledes 5-st. korsats, og orkestersatsen er udvidet med bratsch.

Händels glæde ved den store klanglige udfoldelse i korsatsen kommer tydeligt til udtryk i de fleste af de værker, der er skrevet i anledning af sejre, fredsslutninger, kroninger, bryllupper og fødselsdage. Her er et udvalg:

1713 <i>Te Deum</i> og <i>Jubilate</i> ved freden i Utrecht.	7- og 8-st.kor
1714 <i>Ode for the Birthday of Queen Anne</i>	8-st.kor
1727 <i>4 Coronation Anthems</i>	6- og 7-st.kor
1734 <i>Wedding Anthem for Princess Anne</i>	8-st.kor
1743 <i>Te Deum, For the Victory of Dettingen</i>	5-st.kor
1743 <i>The King shall rejoice, Anthem for the Victory of Dettingen</i>	5-st.kor
1746 <i>Occasional Oratorio</i> , skrevet til underbygning af den nationale begejstring ved sejren over de skotske rebeller	8-st.kor
1748 <i>Solomon</i> , skrevet under indtryk af den forestående afslutning på den 8 år lange østrigske arvefølgekrig.	8-st.kor
1749 »How beautiful are..«, <i>Anthem composed on the Occasion of the Peace</i>	4-st.kor

Værkerne fra 1743 indtager en særstilling med deres relativt beskedne besætning. Det synes, som om også the Chapel Royal har lidt under krigens trængsler. Anderledes forholder det sig med the *Peace Anthem*, idet værket består af en række lån fra tidligere værker, og Händel gjorde sig sjældent den ulejlighed i sådanne tilfælde at omarbejde instrumenteringen.²¹

Händel har dog også anvendt den store korbesætning i andre sammenhænge. Oratorierne *Deborah* og *Athalia* fra 1733 skulle med deres 8-stemmige dobbeltkor søge at fortsætte den succes, der var opnået med de 4 Coronation Anthems 6 år tidligere. Og det 8-stemmige kororatorium *Israel* skulle sam-

men med det dramatiske *Saul* i 1739 friste det publikum, som ikke længere var interesseret i opera.

Saul blev det første af en lang række dramatiske oratorier med 4-st.korsats. Som det tidligere var tilfældet i operaerne, bæres fremstillingen her af solisterne, hvis indsats ikke måtte overskygges af store, mangestemmige korsatser. Korsatsen i det dramatiske oratorium var derfor i overvejende grad homofont præget.

Der synes således at være en sammenhæng mellem satsformer og korbesætning. Sammenstiller vi de værker, hvor de tidligere omtalte satstyper er tilnærmelsesvis ligeligt fordelt, viser det sig at være værkerne med talrige og mangestemmige korsatser:

Te Deum/Jubilate	17	7- og 8-st.kor.
Deborah	16	8-st.kor
Alexander's Feast	10	7-st.kor
Israel in Egypt	21	8-st.kor
Messiah	21	4(5)-st.kor
Belshazzar	17	6-st.kor
Occasional Oratorio	15	8-st.kor
Solomon	13	8-st.kor

Det kan ikke undre, at *Messias* er satsmæssigt beslægtet med de nævnte store kororatorier, men det er påfaldende, at det derved kommer i selskab med netop de værker, der er skrevet for 6-8st. kor. I *Messias* er det derfor ikke blot orkesterstrukturen, der skiller værket fra de øvrige oratorier; der synes også at være et misforhold mellem den satsmæssige struktur og den beskedne kormæssige besætning, et misforhold, der har medvirket til de mange senere bearbejdelser.

2. Strygersatsen

Vi vil i det følgende undersøge strygersatsens funktioner i de hændelske korsatser. Der behandles 4 områder:

1. Continuofunktionen
2. Strygersatsens generelle udformning
3. Strygersatsens fordoblingsforhold
4. Strygerbesætningen

Sammenlignes med oversigten i bilag 3, afsnit Archi, ses de 4 områder udtrykt ved et 4-cifret tal, d.v.s. at eksempelvis cifrene /1234/ betegner: en strygersats med selvstændig continuostemme (1), med koncerterende strygersats i forhold til korsatsen (2), med en strygersats, der veksler mellem fri fordobling og selvstændig sats (3), samt med almindelig 4-st. besætning v1, v2, va, bc. (4).

Punkterne 1 og 2 giver os en række supplerende oplysninger, som vil blive benyttet i det følgende. De forekommer dog kun ved en mindre del af det samlede antal records og skal derfor ikke underkastes nogen systematisk fremstilling her. Vi vil derfor gå over til punkt 3, strygersatsens fordoblingsforhold

Strygersatsens fordoblingsforhold

skal give os indtryk af i hvilket omfang og i hvilke sammenhænge strygerne fordobler korstemmerne. Der skelnes mellem 5 kategorier:

0. *Kor a cappella*. Strygerne har tacet eller understøtter kun korsatsen ved bc.
1. *Fast fordobling*. Det vil ofte ske ved *normalfordobling*, eksempelvis i 4-st. sats ved $v1=S$, $v2=A$, $va = T$ og $bc=B$. Strygerstemmerne er normalt ikke udskrevet i autograf eller renskrift, men noteret »colla parte«. Se nodeeksemplet, nr. 37.

Eks. 13

HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
56 23 76	45 151 17	8114	0014	0313	0111	0000	2512 0000

2. *Fri fordobling*. Strygerne fordobler stadig korstemmerne, men placeret i for strygerne hensigtsmæssige oktavejer. Se nodeeksemplet nr. 39.

Eks. 14

HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
56 30 5	45 169 29	4185	0024	3412	3111	0000	0412 0000

3. *Fri fordobling/fri sats*. Strygersatsen veksler her mellem fri eller evt. fast fordobling og selvstændig sats. Se nodeeksemplet nr. 27.

Eks. 15

HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
56 7 1	45 44 58	4372	1334	0313	0111	0000	4512 0000

4. *Fri sats*. Strygersatsen er udformet uden fordobling af korstemmerne. Se nodeeksemplet nr. 57.

Eks. 16

HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
56 47 8	45 300 4	4214	0044	0313	0111	2001	0512 0000

De enkelte fordoblingskategorier anvendes i forskellig udstrækning efter satsens karakter, men synes ikke på afgørende vis at skulle være støtte for koret ud fra en ressourcemæssig betragtning. Denne understøttende funktion tilfalder klart træblæserne. Den procentuelle anvendelse af de enkelte fordoblingskategorier er følgende:

$$6 - 7 - 21 - 41 - 25 \%$$

Det fremgår, at a cappella-sats og fast fordobling anvendes i beskedent omfang, mens fri fordobling og fri sats hver anvendes i 1/4 af satserne. Den sammensatte kategori fri fordobling/fri sats er klart den hyppigst anvendte.

Betragtes de enkelte perioder i Händels skaben, er fordelingen af de enkelte perioder imidlertid væsentlig anderledes, ligesom enkelte værker adskiller sig så stærkt fra de omgivende værker, at de må anføres separat. For at muliggøre en direkte sammenligning, er alle fordoblingstal i den følgende oversigt angivet i procent.

Oversigt over strygerfordobling

Opførelsestidspunkt. HWV og opførelsessted. Fordoblingskategorier i procent.

		0	1	2	3	4
1707	232, 237, 238 (SM)	14	17	7	31	31
1708	47 (PB)	0	100	0	0	0
1713-14	74 (JP)?, 279 (PC)	17	2	6	33	32
	249a, 280 (CR)					
1717-18	246, 247, 248, 250a, 252, 253, 254, 255, 256a, 281 (Ca)	3	0	18	64	5
1719	48 (Ha)	0	33	8	17	42
1720	49a, 50a (Ca)	5	0	8	49	38
	282 (CR)					
1727	258, 259, 260, 261 (WA)	8	0	8	67	17
1732-34	51, 73 (KT), 52 (OST)	7	0	17	43	33
	262 (JPF)					
1736-39	75 (CG), 263 (CR)	5	2	24	32	37
	53, 54 (KT)					
1737	264 (WA)	0	13	40	17	30
1739-40	55, 76 (LF)	4	8	25	34	29
1742	56 (NMH)	5	13	25	44	13
1743	57 (CG)	5	17	26	26	26
1743	265, 283 (CG)	20	4	30	23	23
1743-44	58, 59 (CG)	4	13	33	33	17
1746-48	62, 63, 64, 65, 66, 67 (CG)	15	4	18	42	21
1749-56	268 (FH)	3	11	27	40	19
	68, 69, 70, 71 (CG)					

Samlet: 6 7 21 41 25 %

Opførelsessteder

Ca	Cannon	KT	King's Theatre, Haymarket, London
CG	Covent Garden, London	LF	Lincoln Inn Fields, London
FH	Foundling Hospital, London	NMH	New Music Hall, Fishamble Street, Dublin
Ha	Hamburg	OST	Sheldonian Theatre, Oxford
JP	St James's Palace, Windsor Castle	PB	Palazzo Bonelli, Roma
CR	St James's Palace, Chapel Royal	PC	St Paul's Cathedral
JPF	St James's Palace, French Chapel	SM	Santa Maria in Monte Santo, Roma
JPG	St James's Palace, German Chapel	WA	Westminster Abbey, London

Vi vil nu betragte de enkelte fordoblingskategorier hver for sig:

0. *Kor a cappella* finder kun anvendelse i større udstrækning i de værker, hvor Händel har kunnet disponere over et stort kor. I de fleste tilfælde er der tale om særlige opførelser ved officielle lejligheder: Utrecht Te Deum og Jubilate i 1713, Dettingen Te Deum 1743; men også de store kororatorier 1746-48 benytter ofte denne form. At netop disse værker er tænkt fremført med stort kor, fremgår desuden af, at de alle er skrevet for 5-8 st. kor.

Omvendt måtte Händel i Cannon nøjes med et meget lille kor, og vi finder derfor i de 10 anthems til denne besætning kun et enkelt a cappella afsnit (i HWV 281).

1. Fast fordobling

Anvendelsen af fast fordobling viser en række interessante træk. Når strygerne i de 3 salmer fra 1707 i relativt stor udstrækning har fast fordobling af korstemmerne, skyldes det ikke korets utilstrækkelighed. Korsatsens krævende udformning og samtidens udtalelser om det høje vokale niveau, tyder ikke på, at koret skulle have hjælp behov. Her er snarere tale om en traditionel instrumentationspraksis i samtiden, en praksis, som i endnu højere grad kommer til udtryk i Brockespassionen, HWV 48. Her er i næsten alle korallerne anvendt fast fordobling – en fremgangsmåde vi genfinder i koralsatserne hos J. S. Bach.

En tilsvarende arkaiserende fordoblingspraksis anvender Händel senere i sit sørgeanthem *The Ways of Zion*, i *Messias*, *Samson* og i *Joseph and his Brethren*. I de sidstnævnte værker anvendes fast fordobling dog hovedsagelig i de strengt gennemførte fugasatser.

Med den nævnte undtagelse, HWV 264, er det dog bemærkelsesværdigt, at det blandt de 26 øvrige værker fra tiden 1717-1739 kun er muligt at finde 2 korte afsnit med fast strygerfordobling: 54-9-1 / 16-82-29 og 75-10-23 / 12-59-40. Den koncerterende strygersats har i denne periode den absolutte prioritet.

De 3 korsatser i *La Resurrezione* (47) er her medtaget som et kuriosum. Oratoriet er skrevet for solistisk besætning, og de korte »kor« synges formodentlig af de tilstedeværende solister, som derfor er forstærket med fast fordobling i strygere (og i oboer). Denne stereotype form for korsatser er sædvanlig i Händels operaer, som derfor heller ikke er medtaget i nærværende undersøgelse, ligesom *La Resurrezione* ikke er medtaget i den statistiske oversigt.

2. Fri fordobling

Fri fordobling er hos Händel den instrumentationsmæssigt set normale måde at lade strygerne fordoble korstemmerne på. Spilleteknisk set er det ret ubehageligt for violinere og i særdeleshed for bratscher at spille i længere tid udelukkende på de mellemste og dybe strenge, som det bliver tilfældet ved fast fordobling af korstemmerne; og for samtlige strygere gælder det, at instrumentets klang kommer bedst ud i det høje register. Händel skrev overordentlig godt for strygere, og det har for ham været helt naturligt at oktave-re strygerne ved fordobling af korstemmerne, som vi så det i eks. 14. Denne fordoblingsform anvendes da også hyppigt i oratorierne fra 1732 og fremefter, især i de værker, hvor korsatserne spiller en fremtrædende rolle. Det drejer sig om:

1737	The Ways of Zion	40 %
1739	Israel	27 %
1741	Messiah	26 %
1741	Samson	26 %
1743	Dettingen Te Deum	26 %
1743	Joseph	36 %
1744	Belshazzar	25 %
1748	Susanna	33 %
1751	Jephta	42 %

Man bemærker, at *Messias*, der ellers på så mange måder indtager en særstilling, har samme fordoblingspraksis som de omgivende værker.

3. Fri fordobling / fri sats

Den hyppigst anvendte fordoblingsmåde er en vekslen mellem fast eller fri fordobling af korsatsen og selvstændig strygernesats, som vi så det i eks. 15. Denne form anvendes i 41 % af alle korsatser, men i værkerne fra Cannontiden og i de 4 Coronation anthems er mere end 60 % af satsene udformet på denne måde. Også i de senere værker er det en dominerende satsform, som i de fleste af oratorierne anvendes i 50-60 % af satsene.

Ikke overraskende anvendes denne koncerterende form *mindst* i de tysk orienterede værker *Brockespassionen* og *Funeral Anthem*.

En stor del af Händels korsatser er udformet, så der sker en intensitetsforøgelse i løbet af satsen, frembragt ved det skiftende strygerakkompagnement. Ikke mindre end 168 af de undersøgte korsatser er udformet som sådanne *stigningssatser*, hvor strygernes fordobling veksler fra fast fordobling i satsens begyndelse, over fri fordobling til selvstændige strygerfigurationer henimod satsens afslutning.

En anden udformning af vekslende fast/fri fordobling og fri strygersats har vi i de såkaldte *concerto grosso-satser* med korsatsen (eller vokalsoli) som concertino og strygergruppen som ripieno. 152 af de undersøgte korsatser havde denne udformning.

Ikke sjældent finder vi de to satstyper forenet, som vi kender det fra concerto grosso-satserne i *Messias* (HWV 56, nr. 7, 11, 18 og 23).

4. Fri sats

Den fri strygersats anvendes i 25 % af de undersøgte korsatser, fortrinsvis i de tidlige værker. Det gælder dog ikke værkerne fra Cannontiden, idet korbesætningen her formodentlig har været for lille til at stå alene i tuttisats. Satsformen anvendes også meget beskedent i *Messias*, hvad der sammenholdt med de relativt mange fordoblede satser kan tages som et udtryk for Händels forsigtighed over for forholdene i Dublin. Ser vi på samtlige fordoblingskategorier under et, er der imidlertid kun mindre forskelle mellem strygersatsens udformning i *Messias* og i de omgivende værker.

Strygerbesætning

I overensstemmelse med tidens praksis valgte Händel sin besætning ud fra lokale omstændigheder. Under opholdet i Italien var det muligt at skrive en 5-7 st. strygersats, i Cannontiden blot en 3-st. I London kunne Händel dog selv bestemme sit orkesters størrelse og sammensætning, og han valgte her oftest en almindelig 4-st. sats, medmindre særlige forhold krævede en ekstraordinær indsats. Vi skal i det følgende se på de enkelte tilfælde.

De 3 salmer fra 1707 er akkompagneret af 5-st. strygeorkester med 2 v-stemmer, svarende til den 5-st. korsats. Oratorierne *Il Trionfo* og *La Resurrezione* har normalt 4-st. strygersats, som dog i concerto grosso-afsnit kan udvides til 7-st. sats ved tilføjelse af concertinogruppe. Af regnskaberne fra opførelsen af *La Resurrezione* påskedag 1708 i prins Ruspolis palads i Rom fremgår det, at orkesterbesætningen var overdådig. Med Corelli i spidsen som koncertmester kunne Händel – udover prins Ruspolis egne musikere – disponere over »23 violini (indbefattet Corelli), 4 violette, 6 violini, 6 contrabassi, 1 basviole, 2 trompeter, 1 trombone og 4 oboer«. ²²

Den 5-delte strygersats lod sig ikke uden videre overføre til London, hvor bratschgruppen åbenbart ikke har været stor nok – eller dygtig nok – til en

deling af gruppen. Ved benyttelsen af de 5-st. italienske satser vælger Händel enten en 3-deling af violingruppen (HWV 258), en sammenskrivning af de to va-stemmer (HWV 279-1) eller tildeling af den ene va-stemme til fagotterne, som åbenbart bedre har kunne undværes i continuogruppen (HWV 51-15).

Ved særlige lejligheder benytter Händel i London fortsat den 5-st. strygersats. Det sker i *Utrecht Te Deum* og *Jubilate* 1713, i *Coronation anthems* 1727 og i enkelte satser i de følgende oratorier. Men først med 'Solomon' benyttes igen den helt store strygerbesætning, som ikke blot er 5-stemmig, men som også opdeler orkestret i to grupper med ripienoangivelser.

Orkestret i Cannons

Under opholdet i Cannons måtte Händel tage til takke med et meget beskedent husorkester. En fortegnelse over instrumenterne, udfærdiget af orkestrets leder, Dr. Johann Pepusch i 1720, omfatter blot 4 violiner, 1 cello, 1 kontrabas og diverse tasteinstrumenter, hvortil kom 2 oboister, der efter tidens skik kunne alternere til fløjte og blokfløjte.²³ Bratscherne manglede, og de 2 oboer måtte unisont gøre det ud for den manglende stemme i strygersatsen. Da oboerne af omfangsmæssige grunde ikke kunne erstatte bratschstemmen, blev instrumenternes rækkefølge den lidt utraditionelle: v1, oboi, v2, bc. Den begrænsede strygersats kunne dog også lejlighedsvis suppleres ved selvstændig vcl- eller fg-stemme. Først i serenaderne *Acis* og *Esther* (Haman and Mordecai) finder vi atter bratscher i orkestret, og de er efter Dr. Pepuschs opgørelse at dømme hentet udefra til opførelserne i Cannon.

Ripienoangivelserne

I februar 1749 blev der i London sluttet fred i den 10 år lange krig mod Spanien, og Händel sørgede som altid for at give en sådan officiel begivenhed et passende musikalsk udtryk. Det skete mest markant – og mest omtalt – ved den overdådige opførelse af *Music for the Royal Firework* i Vauxhall Gardens d. 26. april 1749. Men også forårets oratorieopførelser udmærkede sig ved en usædvanlig stor orkesterbesætning. Det fremgår af, at *Susanna*, *Herkules*, *Samson*, *Solomon* og *Messias*, som fremførtes dette forår, alle er forsynet med særlige ripienoangivelser, der markerer, i hvilke satser og afsnit det store ripienoorkester skal medvirke. Det drejer sig hovedsagelig om korsatserne, men også i arierne anvendes undertiden det store strygeorkester, således i nr. 2, 3 og 43 i *Messias*.

Ripienoorkestret indsættes ofte først et stykke inde i satsen. Man har undertiden betragtet dette som en art »safety first«-procedure, hvor tutti-orkestret først indsættes, når satsens tempo og karakter er sikret af concertino-gruppen.

Nu har vi i det foregående netop bemærket, at mange korsatser er opbygget efter stigningsprincippet med tiltagende intensitet i satsens forløb. I tilfældet *Messias* viser det sig, at de fleste af de satser, hvor ripienogruppen sætter senere ind, er instrumenteret som stigningssatser (HWV 56-4, 7, 11, 18, 30 og 39). Omvendt er en række satser uden tilsvarende stigning i satsforløbet markeret »con ripieno« fra satsens begyndelse, også i satser, hvor det teknisk set kunne medføre vanskeligheder (HWV 56-15, 25, 31, 33, 41 og 47). Händels tilføjede ripienoangivelser understreger således nøje den oprindelige musikalske intention. Ved den senere gennemgang af de enkelte korsatser i *Messias* skal forholdet mellem obostemmer og ripienoangivelser omtales nærmere.

Continuo

I de undersøgte korsatser er continuostemmen som oftest sammenfaldende med den koriske basstemme. Selvstændig continuostemme forekommer dog i ca. 30 % af korsatserne, fortrinsvis i de operaprægede oratorier. I værker med udstrakt anvendelse af dobbeltkor er continuostemmen ofte fordoblet, svarende til at de anvendte continuoinstrumenter har fulgt hver sit kor. Det gælder især for oratorierne *Deborah*, *Athalia* og *Saul*.

Strygersatsen i *Messias*

Det fremgår af de undersøgte fordoblingsmåder og strygerbesætninger, at *Messias* med hensyn til strygersatsens udformning ikke adskiller sig væsentligt fra de omgivende værker. Der er derfor ingen grund til at antage, at værket er komponeret med tanke på en opførelse for rent strygeorkester (samt 2 trompeter og pauker); de fordoblende obostemmer synes her fuldt så nødvendige som i de øvrige oratorier.

3. Obostemmerne

Vi vil nu undersøge obostemmernes anvendelse i Händels korsatser på følgende 4 punkter:

1. Særlige forhold i obostemmerne
2. Basis for obofordoblingen
3. Arten af obofordobling
4. Obobesætningen

Førstnævnte punkt giver os en række særlige oplysninger om de fordoblende stemmer og vil blive omtalt under punkt 3. Vi vil derfor gå over til omtalen af de enkelte basismuligheder.

2. Basis for obofordoblingen

Adam Carse har i sin bog om orkestret i det 18. årh. gjort det klart, at oboerne i den tids orkester normalt fordoblede v1-2, også i de tilfælde, hvor det ikke var anført.²⁴ Man kunne her tilføje, at det i værker for kor og orkester var fuldt så almindeligt, at oboerne fordoblede korstemmerne. Ofte benyttede man da den dybere obo d'amore (stemt i A) eller obo da caccia (stemt i F), da disse instrumenter kunne følge også altstemmen i koret i det dybe leje. Det var dog heller ikke ualmindeligt, at oboerne anvendtes selvstændigt koncerterende i forhold til korstemmerne. Händel må have været bekendt med disse muligheder, da hans lærer i Halle, Friedrich Wilhelm Zachow, i sine kantater gjorde brug af en moderne og afvekslende instrumentation, der må have vakt opsigt i samtiden.²⁵ Det er ikke mange af de senere händelske instrumentatoriske finesser, som vi ikke allerede vil kunne finde hos Zachow. Der anvendes oboer i næsten alle Händels korværker. Fra den tidligste periode har vi dog 3 værker uden oboangivelse: Salmerne *Dixit Dominus* og *Nisi Dominus* fra 1707 og *Te Deum* i D fra ca. 1714. Spillefigurer og strygerstemmernes omfang udelukker i salmerne enhver tanke om fordoblende oboer på violinstemmerne, mens det i forbindelse med *Te Deum* er et spørgsmål, om der ikke her bør tilføjes oboer ad lib. efter tidens praksis. I alle tilsvarende værker fra denne periode anvendes oboer, der fordobler violinstemmerne, og det er svært at finde en årsag til, at det ikke også skal være tilfældet i dette *Te Deum*.

I hele den resterende del af Händels levetid er det imidlertid kun *Messias*, der er komponeret uden angivelse af obostemmer i partituret. FH materialet vil i det følgende indgå på denne plads.

I den følgende oversigt til beskrivelse af de varierende obofordoblinger er de undersøgte 1337 records opdelt i 9 områder:

0 Afsnit uden angivelse for obo	21 %
1 Instrumentalafsnit med obofordobling af v1-2	13 %
2 Korafsnit med fordobling af v1-2	15 %
3 Obofordobling af S	9 %
4 Obofordobling af S1-2	1 %
5 Obofordobling af S-A	5 %
6 Almindelig korfordobling	15 %
7 Obofordobling af strygelsesats/korsats	15 %
8 Selvstændige obostemmer	6 %

En sammenligning med oversigten i bilag 3, afsnit obo viser, at der er sket en sammentrækning og delvis omlægning af de enkelte kategorier. En fuldstændig oversigt over fordelingen af records indenfor de enkelte værker er samlet i bilag 4. Vi skal her gennemgå de enkelte kolonner.

0. Afsnit uden angivelse for obo.

Denne gruppe omfatter – udover de nævnte 3 værker, hvor obo ikke forekommer – instrumentalafsnit og korafsnit. Sammenholdt med antallet af records i de enkelte grupper betyder det, at 34 % af alle instrumentale afsnit og 11 % af alle korafsnit er uden oboangivelse.

1. Instrumentalafsnit med obofordobling af v1-2

Denne traditionelle fordoblingsmåde forbliver i samtlige værker den foretrukne løsning i de instrumentale afsnit. Kun i meget få tilfælde finder vi selvstændige obostemmer.

2. Korafsnit med fordobling af v1-2

I de tidlige værker 1707-16 er det normal praksis, at oboerne også i korafsnitene fordobler v1-2. Eneste undtagelse er de 2 små kor i 'La Resurrezione', hvor oboerne (og violinerne) fordobler sopranstemmen.

Med værkerne 1713-16 kommer dog flere eksempler på fordobling af S, S1-2, af S-A og af hele korgruppen, og i HWV 249a, *o sing unto the Lord* benyttes for første gang en vekslen mellem korsats og strygelsesats. Hermed er de muligheder præsenteret, som Händel i alle senere værker veksler imellem.

Med den lille besætning i både kor og orkester, som Händel kunne råde over i Cannon, forsvandt den faste fordobling af v1-2 og erstattedes i stor udstrækning af de mere fleksible former 6, 7 og 8. Allerede i 1718 er besætningen dog udvidet så meget at den oprindelige fordoblingsmåde af v1-2 atter benyttes (i HWV49a og 50a), og den genfindes i næsten alle de senere værker med *Messias* som markant undtagelse (også HWV265 og 268 savner denne form).

3. Obofordobling af S

Obofordobling af korsopranstemmen har en særlig interesse, fordi den så konsekvent benyttes i FH materialet.

I tiden helt frem til 1740 er anvendelsen meget sparsom, og vi møder den hovedsagelig i 3 værker: det før nævnte *La Resurrezione*, i det sidste Coronation anthem *My heart is inditing* og mest udbredt i *Funeral anthem* fra 1737.

Det kan næppe være korets utiltrækkelighed, der har fået Händel til at ændre sin instrumentationspraksis i sidstnævnte værk, for *The ways of Zion* blev opført med en pragtbesætning. The 'Grub-Street Journal' beretter fra d. 22. december 1737:²⁶ »The funeral of her late Majesty was perform'd between the hours of six and nine last saturday night... The fine Anthem of Mr. Handel's was perform'd about nine. The vocal parts were perform'd by several choirs of the Chapel Royal, Westminster-abbey and Winsor, and the boys of the Chapel-royal and Westminster-abbey; and several musical Gent-

lemen of distinction attended in surplices, and sang in the burial service. There were near 80 vocal performers, and 100 instrumental from his Majesty's band, and from the Opera«.

Når Händel alligevel valgte en så solid instrumentation, kan det skyldes, at han – klog af skade – ville undgå en gentagelse af situationen fra 1727. På grund af manglende prøvetid forløb opførelsen af de 4 Coronation anthems nemlig temmelig uheldigt; så uheldigt, at selveste ærkebiskoppen af Canterbury gav udtryk for, at han fandt »The anthems in confusion; all irregular in the music«.²⁷ Denne tendens til anvendelse af obostemmerne som sopranforstærkning bliver udtalt i værkerne fra 1740-41. Oratoriet *L'Allegro* var beregnet på opførelse i Lincoln Inn Fields, et mindre teater, som Händel i disse år måtte tage til takke med. Til teatret var knyttet et lille kor, som medvirkede ved operaopførelser (Händel indlagde kor i sine operaer for dette teater), og dette kor kan muligvis også have medvirket ved opførelserne af *Ode for St. Cecilia's Day* og '*L'Allegro*'. Under alle omstændigheder har Händel i det sidste værk følt behov for en kraftig understøttelse af sopranstemmen.

På denne baggrund kan det ikke undre, at Händel med den usikkerhed, der måtte være omkring en opførelse i Dublin, udskrev *Messias* uden noterede obostemmer.

Også i *Samson* fordobles S i en række tilfælde, men hovedvægten er nu lagt på skiftende fordobling af alle korstemmer. Det er karakteristisk, at med tilbagevenden af sikre opførelsesforhold forsvinder stort set også den særlige sopranfordobling. Kun et oratorium efter *Messias* benytter endnu i et vist omfang denne form (*Herkules* 1744) – her dog overvejende i korte, homofont prægede korsatser. I endnu et værk (*The Foundling Hospital anthem*, 1749) genfinder vi den sopranfordoblende obostemme, men også her benyttes den generelle fordobling af alle korstemmer i tilsvarende omfang.

4. Obofordobling af S1-2

To sopranstemmer forekommer hos Händel relativt sjældent, og den nævnte fordobling endnu sjældnere. Den benyttes i tidlige værker (HWV 282, 51, 52), men erstattes senere i de fleste tilfælde af almindelig korfordobling.

5. Obofordobling af S-A.

Også denne fordoblingsform forekommer ret sjældent. Den har særlig interesse, fordi de overleverede stemmer i MM-materialet har denne form. Den anvendes hovedsagelig i værkerne fra 1733-36 og erstattes senere af almindelig korfordobling.

6. Almindelig korfordobling

Denne form giver skiftende obofordobling af alle stemmer i korsatsen. Der

bliver derfor tale om en afvejning af, hvilke af korsatsens stemmer der musikalsk set er væsentligst. Selv basstemmen kan i visse (sjældne) tilfælde forstærkes i obostemmerne, men overlades dog normalt til den støtte, continuo-gruppen kan give. Formen anvendes i udstrakt grad i de seneste værker fra Cannontiden (HWV 254, 281, 49a og 50a) og er helt dominerende i oratorierne 53, 54 og 57.

I de mellemliggende værker fra Lincoln Inn Fields-perioden (75 og 55) samt i *Messias* er denne form helt forladt.

Der er ingen tilsvarende markant ændring af instrumentationspraksis i værkerne efter 1743. Der veksles her hovedsagelig mellem almindelig korfordobling og fordobling af strygernesats/korsats.

7. Obofordobling af strygernesats/korsats

Denne smidige fordoblingsform udvikles i årene i Cannon, hvor de fåtallige korsangere og strygere har haft behov for vekslende obostøtte. I de 18 undersøgte værker fra perioden 1717-20 anvendes denne form for obofordobling i 45 % af alle korafsnit. Formen forbliver almindelig, indtil der med 'Israel' i 1739 sker en radikal omlægning fra strygerfordobling til korfordobling. I det sidstnævnte værk har træblæsergruppen ofte til opgave at støtte det ene af de to kor i den 8-st. korsats.

Værkerne fra 1739-41 skiller sig som sædvanligt ud og har ringe anvendelse af også denne fordoblingsform. Når *Messias* overraskende kan fremvise et par eksempler, hænger det sammen med, at kor nr. 35b først blev tilføjet til opførelsen i 1749, og da med obostemmer i normal udførelse; desuden har FH materialets obostemmer i kor nr. 33 undtagelsesvis spredte tilløb til fordobling af v1-2.

I værkerne efter 1743 anvendes fordoblingsformerne i gruppe 6 og 7 sideløbende.

8. Selvstændige obostemmer

Mens solistiske obostemmer optræder relativt ofte i Handels solosatser, forekommer de ret sjældent i instrumentalsatserne (13 %) og yderst sjældent i korsatserne (3 %). De forekommende tilfælde træffes fortrinsvis i de tidlige værker og findes kun sporadisk i værkerne efter 1743.

3. Arten af obofordobling

Vi har i det foregående undersøgt, *hvad* obostemmerne fordobler, og skal nu finde ud af, *hvordan* fordoblingen sker. Som det var tilfældet ved undersøgelsen af strygernes fordoblingsforhold, skelnes mellem 5 grupper:

	Instrumentalsatser		Korsatser	
0. Ingen fordobling	150	37 %	137	15 %
1. Fast fordobling	144	36 %	276	29 %
2. Fri fordobling	23	6 %	326	35 %
3. Fri fordobling/fri sats	33	8 %	169	18 %
4. Fri sats	50	13 %	38	3 %
	400		936	

Antallet af records og den procentuelle andel er anført for hver gruppe. Det fremgår, at instrumentalsatsernes oboanvendelse adskiller sig væsentligt fra korsatsernes, og vi vil derfor omtale de to grupper hver for sig.

En fuldstændig oversigt over fordelingen af records indenfor de enkelte værker er samlet i bilag 4 i kolonnerne »Arten af obofordobling«.

Instrumentalsatsens fordoblinger

37 % af de 400 satsafsnit har ren strygersats. Tallet synes højt og ændres kun ubetydeligt ved justering for de 3 værker, hvor obo ikke anvendes (ialt 12 records). Det er påfaldende, at der blandt instrumentalsatserne i de 4 værker fra 1713-14 (HWV 280 undtaget) findes 12 records uden oboangivelse, mens der i de følgende 20 værker fra 1716-27 kun er 6 records uden oboangivelse. Noget tilsvarende gælder i korafsnittene. Det er derfor nærliggende at forestille sig, at den dominerende fordoblingspraksis i denne periode: ob1-2 = v1-2 er underforstået også i disse tilfælde.

Ikke overraskende har vi 1741-43 en periode med et stort antal instrumentaltrecords uden obofordobling. Det gentager sig senere i enkelte værker: *Judas Maccabaeus* og *Theodora*.

Blandt de 250 instrumentalfafsnit, hvor oboer benyttes, er der i 58 % af tilfældene tale om fast fordobling, fortrinsvis ob1-2 = v1-2. Denne anvendelse finder sted indenfor alle perioder, og kun i de tidligste værker fra Cannon er fri fordobling og fri sats hyppigere benyttet. Violinpassager, der ikke er spilbare for oboerne, undgås ved pauser eller ændringer i obostemmerne.

Eks. 17.

SEARCH:				278 176		4	0000	0000				
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl			
1713 2	1	278 1 1	31 2 4	8400	0044	1212	0000	0000	0000 0000			
	2	278 1 5	31 2 13	4400	0044	2214	0000	0000	0000 0000			

Den omfattende anvendelse af fast fordobling medfører, at der i instrumentalsatserne kun er ringe behov for fri fordobling. Heller ikke blandingsformen fri fordobling/fri sats anvendes i synderlig grad, hvorimod den selvstændige anvendelse af oboerne forekommer – omend sporadisk – i alle perioder.

Korsatsens fordoblinger

Som tidligere nævnt er der blandt værkerne fra 1713-14 en del korsatser, hvor obostemmerne mangler, men hvor den traditionelle fordoblingspraksis, ob1-2 = v1-2, kunne være underforstået. Det fremgår ikke mindst af, at i værkerne fra 1716 og frem fordobles 90 % af alle satsafsnittene.

Fast fordobling er langt det almindeligste i de tidlige værker, men denne form må i Cannontidens værker vige pladsen for de øvrige fordoblingsformer. Med de store kororatorier *Deborah* og *Athalia* bliver fast fordobling dog atter almindelig og udgør i alle senere værker sammen med fri fordobling den dominerende fordoblingsform, der benyttes i næsten 80 % af alle obofordoblede korsatser. Fri fordobling er normalt den hyppigst anvendte form, kun i *L'Allegro* og i *Messias* udelukker den faste fordobling praktisk taget alle andre fordoblingsformer.

Blandingsformen fri fordobling/fri sats udvikles i Cannontiden, hvor den benyttes i mere end halvdelen af alle korsatser. Den anvendes herefter hyppigt 1733-38, forsvinder stort set 1739-41 og benyttes så atter i *Samson* og lejlighedsvis i de følgende værker.

Egentlig fri sats med selvstændige obostemmer findes kun i 28 records. Formen er ikke ualmindelig i de tidlige værker, men træffes efter 1734 yderst sjældent.

4. Obobesætningen

I størstedelen af sine værker benyttede Händel 2 obostemmer, der sammen med fagotterne i continuo dannede en klanglig helhed. Alle tre stemmer var – nødvendigvis – fordoblet af flere instrumenter, dels af hensyn til balancen i forhold til strygerkorps og kor, dels for at undgå de embouchureproblemer, der ellers ville opstå ved fordobling af stemmer, der ikke primært var skrevet for træblæsere. De enkelte musikere måtte simpelthen have en mulighed for at pausere på skift.

Blandt vore 1337 records er de 1049 med obostemmer, fordelt på følgende måde:

0 Ingen oboanvendelse	288	21 %
1 1 obostemme	183	14 %
2 2 obostemmer divisi	437	33 %
3 2 obostemmer unisono	215	16 %
4 2 obostemmer divisi/unisono	214	16 %

1337

De 288 records uden oboanvendelse er allerede omtalt og kræver ingen yderligere kommentarer.

1 obostemme

Denne besætning benyttedes udelukkende i Cannonperioden, hvor Händel godt nok disponerede over 2 oboister, men i samtlige værker har begrænset sig til en obostemme. Som vi har set det, måtte denne stemme til gengæld være vekslende støtte for både korsats og stryggersats.

Senere benyttede Händel ofte satserne fra de 12 Chandos anthems i andre sammenhænge, men bibeholdt i de fleste tilfælde den oprindelige instrumentation. Eksempelvis bearbejdedes HWV 250a, 251b og 256a til brug for Chapel Royal, men kun i et enkelt satsafsnit (251c-7b-41) anvendes oboi divisi, skønt 2 obostemmer var det normale i de værker, der i 1713-14 blev skrevet til Chapel Royal. I enkelte tilfælde anføres udtrykkeligt ob1-2 ved kun en obostemme for derved at angive, at begge oboister skulle spille med på det pågældende sted (251c-5b-1).

Da første version af *Esther* (*Haman and Mordecai*) i 1732 blev omarbejdet og udvidet til oratoriet *Esther*, udvidedes orkestret betydeligt.

Eks. 18,1

SEARCH:

150 221

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 7	1	50A 22 1	40 100 21	4335	1034	0811	0000	1000	0000 0000

Eks. 18,2

SEARCH:

2501331

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1732 1	1	50B 33A 1	41 122 88	4372	1034	0723	0000	3001	2050 2200

Det ses af eksemplerne, at den enlige trompetstemme er udbygget til 3-st. trompetsats plus timpani, og den oprindelige obostemme /-111/ (ob = v1) er ændret til /-212/ ob1-2 = v1-2. Senere i satsforløbet veksles også mellem oboi divisi og unisono, som det fremgår af den udskrevne record. Fagotstemmen er ikke anført i nogen af tilfældene, men underforstået som continuo-stemme.

I 1740 sker endnu en bearbejdelse af denne den mest omfattende korsats i Händels produktion, og vi kan her se, hvordan obostemmen, der i den oprindelige version havde fast fordobling af skiftevis stryggersats, korsats og trompetstemme /-811/, i den udvidede instrumentation er ændret til fri fordobling af korstemmerne (og senere af strygerstemmerne /-722/. Fagotstemmen, der i både første og anden udgave var underforstået, er her udskrevet /-411/.

Eks. 19,1

SEARCH:		150 2222								
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl	
1718 7	1	50A 22 22	40 104 64	3155	1134	1821	0000	1000	0000 0000	

Eks. 19,2

SEARCH:		25023322							
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1732 1	1	50B 33B 22	41 153 59	3156	1134	1722	0411	3001	0000 0000

2 obostemmer

I 83 % af alle obofordoblede korafsnit benytter Händel 2 obostemmer. Frem til 1716 er formen ob1-2 = v1-2 helt dominerende. Efter Chandosperioden med kun 1 obo vender de 2 obostemmer tilbage i de 4 Coronation anthems, men nu med ob1-2 i fri fordobling af v1-2 som den mest anvendte løsning. I Coronation anthems finder vi dog også både fordobling med unisone obostemmer (gruppe 3) og stemmer med vekslen mellem unisono og divisi (gruppe 4).

Anvendelsen af de unisone oboer er koncentreret omkring værkerne fra 1739-41. Formen benyttes i beskeden omfang i de fleste senere værker, men har kun i enkelte værker en mere fremtrædende rolle (HWV 59, 60, 61 og 69). Med undtagelse af værkerne fra 1739-41 erstattes den unisone form allerede fra 1733 i de fleste værker af blandingsformen unisono/divisi, som i enkelte værker er stærkt anvendt (HWV 51, 73, 57, 58, 59 og 63). Efter 1744 (fra HWV 61) bliver den oprindelige form med 2 selvstændige obostemmer dog atter den hyppigst anvendte.

Obo / -313/ og /-512/

Vi har nu isoleret betragtet: basis for obofordobling, arten af obofordobling og den benyttede obobesætning, og har blot tilbage at se på de to kombinationsmuligheder, som har særlig interesse i forbindelse med 'Messias': ob1-2 unisont i fast fordobling af sopran (ob1-2 = S), i udskriften betegnet /-313/, samt ob1-2 divisi i fast fordobling af sopran og alt (ob1-2 = S-A), kodebetegnelse /-512/. Den første form benyttes i stort set alle korafsnit i FH materialet, den sidste i de fleste satser i MM manuskriptet.

Obo /-313/

Ob1-2 unis. = S forekommer i 105 af de 937 korrecords. Heraf udgør HWV

55, 56 og 57 alene de 51 records, *Messias* har 32 af sine 35 korrecords i denne form, og det viser klart, at værkerne fra 1740-41 – og *Messias* i særdeleshed – i anvendelsen af oboerne adskiller sig markant fra Händels øvrige værker.

Obo /-512/

I MM manuskriptet forekommer løsningen ob1-2 = S-A i 28 af de 35 korrecords. Denne form for obofordobling kunne umiddelbart forekomme mere »normal« i händelsk forstand; men ser vi på Händels øvrige værker er det kun muligt at finde følgende records med samme obofordobling:

Eks. 20a.

SEARCH:				512									
YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1716	1	48	1	26	15	6	18	7234	0042	0512	0000	0000	0000 0000
1734 1	2	262	7	1	36	70	6	8118	0026	0512	0411	2000	0000 0000
1738 1	3	53	68	1	13	178	14	4154	0044	2512	0611	0000	0000 0000
1738 2	4	54	8	144	16	80	25	7114	0024	0512	0211	0000	0000 0000
	5	54	9	1	16	82	29	4644	0011	4512	1513	0000	0000 0021
	6	54	9	30	16	84	43	4144	0124	4512	0513	0000	0000 0001
1743 2	7	283	5	7	25	48	26	8332	1034	0512	0911	0000	0000 0000
1744 1	8	60	11	1	4	56	12	4654	0001	2512	0000	0000	0011 0000
1744 2	9	61	20	14	19	108	12	7672	0001	0512	0111	0000	0000 0000

Med kun 9 udaf 902 records ('*Messias*' er her ikke medregnet) er det indlysende, at der er meget ringe basis for benyttelse af denne form. Blandt de resterende 7 records i MM manuskriptet har vi imidlertid nogle varianter: Obo /-514/, /-612/, /624/ og /-724/.

Obo /-514/, d.v.s. 2 obostemmer unisont/divisi i fast fordobling af S-A. Denne løsning findes blandt de 902 korrecords i 2 (!) tilfælde (HWV 62-35-1 og 75-10-23).

Obo /-612/, d.v.s. 2 obostemmer i fast fordobling af S-A-T. Denne løsning findes blandt de 902 korrecords i 1 (!) tilfælde (HWV 66-42-13).

Obo /-624/, d.v.s. 2 obostemmer unisont divisi i fri fordobling af S-A-T. Denne løsning har Händel i 40 tilfælde.

Obo /-724/. d.v.s. 2 obostemmer unisont/divisi i fri fordobling af Archi/coro. Denne løsning træffes både i FH (1 tilfælde) og i MM (2 tilfælde). Hos Händel finder vi 46 tilfælde af denne fordoblingsform.

Det fremgår klart af det ovenstående, at de nævnte løsninger kun har en rimelig basis i Händels egen praksis, *hvis obostemmerne har fri fordobling*.

Vi må derfor konkludere, at obostemmerne i FH materialet er udtryk for

en praksis, som Händel under særlige forhold benyttede sig af i årene 1740-42, og som ikke i blot tilnærmelsesvis det samme omfang kan genfindes i andre af Händels værker.

Hvad angår obostemmerne i MM partituret, må vi i de tilfælde, hvor der er tale om fast fordobling, konstatere, at det har særdeles ringe basis i Händels egen praksis. Derimod udviser de relativt få afsnit med fri fordobling en langt bedre overensstemmelse med de løsninger, vi har fundet hos Händel. Man kan kun beklage, at ophavsmanden til disse obostemmer ikke har gennemarbejdet alle satserne på denne måde.

Eks. 20b.

SEARCH:				514					
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1736 1	1	75 10 23	12 59 40	9164	0014	0514	0411	0000	0000 0000
1746 1	2	62 35 1	43 248 27	4334	1034	0514	0311	3001	0000 0061

SEARCH:				612					
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1748 1	1	66 42 13	1 210 6	4611	0001	0612	0000	0000.	0000 0065

4. Fagotstemmerne

Det har indledningsvis været omtalt, at næsten halvdelen af de her undersøgte værker helt eller i overvejende grad mangler angivelse for fagot. At fagotterne i disse tilfælde blot fordobler continuostemmen, var normal praksis på Händels tid.

Som det var tilfældet med obostemmerne, vil vi undersøge fagotstemmernes funktion med hensyn til basis, fordobling og besætning.

Basis for fagotstemmerne

De undersøgte 1337 records fordeler sig således:

0 Afsnit uden angivelse for fagot	976	73 %
1 Fagotfordobling af continuo	140	10 %
2 Fagotfordobling af B	37	3 %
3 Fagotfordobling af B – continuo	33	2 %
4 Fagotfordobling af T – B	45	3 %
5 Fagotfordobling af A – T – B	5	1 %
6 Fagotfordobling af T – B – continuo	32	2 %
7 Selvst. fagotstemme/fordobling af cont.	20	2 %
8 Fagotfordobling af va/vcl eller cb.	26	2 %
9 Fagotfordobling af T	2	0 %
10 Selvstændig fagotstemme	21	2 %

Med 73 % af alle records uden angivelse for fagot (for obo var der tale om 21 %) er det givet, at i flertallet af disse satser – og under alle omstændigheder i de afsnit, hvor oboer anvendes – skal fagot fordoble continuo. Sammen med de 10 % af afsnittene, hvor denne fordobling er angivet, betyder det, at i op til 83 % af alle hændelske korsatser skal fagotterne fordoble continuo-stemmen.

I de resterende tilfælde fordobles i de 12 % korstemmerne T og B, evt. vekslende med fordobling af continuo, og kun i 5 % fordobles enten orkesterstemmer udover continuo, eller der anvendes selvstændig fagotstemme.

Arten af fagotfordobling

De undersøgte records fordeler sig således:

0 Afsnit uden angivelse	976	73 %
1 Fast fordobling	296	22 %
2 Fri fordobling	32	2 %
3 Fri sats/fri fordobling	12	1 %
4 Fri sats	21	2 %
	1337	

Det fremgår, at 22 % af samtlige record eller mere end 80 % af alle records med noterede fagotstemmer har fast fordobling. Da det i de 976 records uden fagotangivelse kun er muligt at forestille sig fagot i fast fordobling af continuo (fg = cont.), betyder det, at op til 95 % af alle korsatser hos Händel har fast fordobling i fagotstemmen.

Fagotbesætningen

De undersøgte records fordeler sig således:

0 Ingen fagotangivelse	976	73 %
1 1 fagotstemme	303	23 %
2 2 fagotstemmer divisi	17	1 %
3 2 fagotstemmer unisono	29	2 %
4 2 fagotstemmer div./unis.	12	1 %
	1337	

Det fremgår, at 25 % af samtlige records eller 92 % af de noterede fagotstemmer kun har 1 fagotstemme eller 2 stemmer unisono. Denne ene stemme kunne til gengæld være fordoblet af adskillige fagotter. Fra opførelserne af *Messias* i FH ved vi således, at der var 4 fagotter på continuo-stemmen.²⁸

Som det ses, er anvendelsen af 2 selvstændige fagotstemmer sjældent forekommende og træffes kun i 8 værker med 1-2 satsafsnit i hvert værk. Kun i

Alexander's Feast findes 3, og i *Israel* 4 sådanne records. Det sidste tilfælde: 2 fagotstemmer div./unis. forekommer kun i 12 records, hvoraf *Israel* tegner sig for de 5.

Sammenholdt må vi konkludere, at den typiske handelske fagotstemme i korsatserne har fast fordobling af continuostemmen med lejlighedsvis fast fordobling af B eller T.

Fagot /-111/

Det fremgår af den samlede udskrift af *Messias* (se bilag 5), at der blandt de 58 records er 4 uden fagotangivelse, 44 hvor fagot har fast fordobling af continuo, og 10 hvor fagot fordobler B. Fordelingen af records der fordobler continuo, og records, der fordobler korstemmen, svarer ret nøje til den fordeling, vi træffer blandt de 1337 undersøgte records, idet vi forudsætter, at størstedelen af records uden fagotangivelse kan henregnes til kategorien fg = cont. Dog træffer vi i *Messias* hverken fordobling af tenorstemmen eller af de øvrige instrumentalstemmer. Disse forskelle er dog af så lille en størrelsesorden, at vi ikke vil beskæftige os yderligere med fagotstemmerne til *Messias*.

5. Messing og slagtøj

Behandlingen af messinginstrumenter og slagtøj skal her begrænses til en kort omtale af de enkelte instrumenter og deres anvendelse.

Trompeter

Der anvendes trompet eller trompeter i 230 af de 1337 records, og med følgende fordeling:

1 trompet	27 rec.
2 trompeter	141 rec.
3 trompeter	62 rec.

230 rec.

Anvendelsen af solistisk trompet er relativt sjælden og findes hovedsagelig i de tidlige værker, HWV 279, 281 og 50a. Senere forekomst navnlig i HWV 76, 283 og 62.

2 trompeter er den normale tuttibesætning som findes i 33 af de undersøgte værker. Alle oratorier har denne besætning, bortset fra de få tilfælde, hvor behovet for en særlig klanglig udfoldelse har øget antallet til 3 trompeter.

De 3 trompeter anvendes første gang i *Coronation Anthems*, og da satser herfra benyttes i de senere oratorier, overføres denne besætning også til *Esther* og *Deborah*. Det store klanglige opbud finder senere anvendelse i

Dettingen Te Deum med ikke mindre end 9 trompetsatser, i *Occasional Oratorio* (11 satser) og i *Judas Maccabaeus* (3 satser).

Horn

Anvendelsen af horn i oratoriemæssig sammenhæng finder første gang sted i *Deborah*, hvor de 3 trompetstemmer fordobles af 3 horn i underoktaven. Denne anvendelse er dog usædvanlig og træffes kun i dette ene værk. Men 2 horn anvendes i 68 records. Her er der i 25 tilfælde tale om oktavering af trompetstemmerne, i de øvrige 38 om selvstændige hornstemmer. De selvstændige hornstemmer forekommer hyppigt i Händels senere værker, og fra 1747 er antallet af hornsatser oftest større end antallet af trompetsatser. Når Händel derfor fra 1750 og senere ved opførelserne af *Messias* i the Foundling Hospital benytter 2 horn til en formodet oktavering af trompetstemmerne, er det således i god overensstemmelse med praksis på dette tidspunkt. Man kan endda formode, at denne gradvise erstatning af trompeter med horn er en konsekvens af, at stadig færre musikere magtede clarinblæsningens kunst.

Basuner

I Händels oratorier anvendes basuner normalt ikke, og kun i *Saul* og *Israel*, begge fra 1738, benyttes 3 basuner. Instrumenterne har til opgave at støtte korstemmerne, en funktion, der i sidste halvdel af det 18. årh. blev almindelig praksis i alle større korværker med orkester. Basunernes funktion overtages i Händels senere værker i stor udstrækning af hornstemmerne.

CHORUS.

Corno I. II.

Oboe I. II.

Traversa I. Violino I.

Traversa II. Violino II.

Viola.

SOPRANO.

ALTO.

TENORE.

BASSO.

Continuo.

See, the con- quing he- ro comes! sound the trumpets, beat the drums.

Seht den Sie- ger ruh- ge- krönt! achall! Trom- pe- ten, Cym- beln tönt!

See, the con- quing he- ro comes! sound the trumpets, beat the drums.

Seht den Sie- ger ruh- ge- krönt! achall! Trom- pe- ten, Cym- beln tönt!

Timpani ad libitum, tremolo per la seconda volta.

Fine.

Pauker

Paukerne er benyttet i 163 af de undersøgte records og finder således betydelig mindre anvendelse end trompeterne. Tidligst anvendes paukerne i det store orkesteropbud til *Coronation Anthems* i 1727. Trompeter og pauker udgør her tilsammen »martialmusikken«, der forstærker den pompøse tut-tiklang. Denne funktion genfindes i de fleste senere oratorier og er især fremtrædende i *Deborah*, *Saul* og *Samson*, som en selvfølge i *Dettingen Te Deum* fra 1743, og endelig i »sejrsoratorierne« *Occasional Oratorio* fra 1746 og *Solomon* fra 1748.

Anvendelsen af pauker uden trompeter er sjælden og findes kun i 2 værker, *Saul* (53-22-1) og *Semele* (58-9-1). Herudover anvendes undertiden »Timpani ad libitum«, som det fremgår af nedenstående eksempel fra *Judas Maccabaeus*. Bemærk her det forstærkede udtryk ved repetitionen: »tremolo per la seconda volta«.

Obostemmerne i 'Messias'

Vi har nu behandlet en række generelle træk ved instrumentationen i Händels korsatser og vil sammenligne løsningerne i FH- og MM-versionerne med tilsvarende satser i den øvrige produktion.

1. *Sinfony, Grave*

Eks. 21

YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56	1	1	45	1	12	8500	2044	0113	0111	0000	2212 0000

I de overleverede versioner af blæserstemmer er denne sats gengivet i 3 versioner:

I FH-materialet er ob1-2 unis. = v1 (/113/).

MM-partituret har ob1-2 = v1-2 med ændringer i ob2 p.g.a. v2-stemmens omfang (/2212/).

John Walsh udgaven fra 1743 har i princippet den traditionelle løsning, ob1-2 = v1-2. Hvor v2-stemmen ligger for dybt fordobles i stedet v1 (/2214/).

Søger vi under satsbetegnelsen /8500/ finder vi 37 records, alle med langsom indledning i 4/4. Blandt disse har 6 ingen oboangivelse; 21 har ob/-113/ (eller i 1717-18 /-111/), d.v.s. 2 obostemmer unisont (eller 1 obostemme) i fast fordobling af v1; 10 records har ob/-2--/, d.v.s. fordobling af v1-2 med vekslende fordoblingsforhold. Vi kan heraf slutte, at Händel vælger ob1-2 unis. = v1 i flertallet af sine ouverturesatser med langsom indledning.

Indledningen til 'Messias' er imidlertid udformet med den tidligere omtalte »tuttibasbesvarelse«, hvor overstemmens motiv besvares i continuostemmen. Denne form er ret almindeligt forekommende og søges under: Sats /8500/ – Arch/2---/. Se eks. 21.

Vi finder 12 eksempler på denne form, hvoraf de 11 (!) har obofordoblingen ob1-2 unis. = v1. Det vil sige, at praktisk taget alle Händels langsomme indledninger med »tuttibasbesvarelse« har fast obofordobling af v1. Blandt de overleverede versioner er FH-versionen derfor at foretrække på dette sted.

Det er en gængs tradition, at denne ouvertureindledning spilles *forte* første gang og *piano* anden gang. I partiturdgaven fra Novello (1965) er dette endda foreslået som løsning. Det har derfor været interessant ved gennemgangen af de enkelte ouverturesatser at bemærke, at der intet sted foreskrives dynamiske angivelser i denne forbindelse. Men antydninger med hensyn til den dynamiske udførelse findes dog flere steder.

I den langsomme indledning i ouverturen til *Samson* /57-0-1/10-1-56/ foreskriver Händel:

»senza Ripieni, per la seconda volta con Ripieni« og i satsens sidste del: »due volte von Ripieni per tutto«. Det er således klart, at Händel her ønsker en dynamisk stigning fra første til anden gang, og at denne styrke skal bevares i anden del ved begge repetitioner (se eks. 22a længere fremme).

På helt tilsvarende måde angiver Händel i partituret til *Solomon* (HWV 67-0-94/26-6-51/) i ouverturens 3. sats:

»senza Ripieno per la prima volta, la seconda volta entrano li Ripieni«; og for 2. dels vedkommende: »Rip. per tutto«.

Endelig finder vi i *Judas Maccabaeus* (HWV 63-31c-1/22-188-16) i sejrskorets sidste afsnit følgende tilføjelse:

»Timpani ad libitum; tremolo per la seconda volta«. Og i mellemstykket er tilføjet: »senza Timpani«. Da satsen året efter genbruges i 'Joshua' følger denne anvisning med (se Pauker, side 42 og eks. 22b).

I alle de anførte tilfælde har Händel således tydeligt markeret, at det repeterede afsnit skal spilles *kraftigere* anden gang. Det har derimod ikke været muligt at finde steder, der angiver at repetitionen skulle være *svagere*.

I Tenbury-udgaven af *Messias* er de første sider og dermed ripienoangivelserne i ouverturen forsvundet. Men de ovenstående angivelser gør det sandsynligt, at denne langsomme indledning *enten* skal spilles *forte con Rip.* begge gange, eller *forte senza Rip.* første gang, og *forte con Rip.* anden gang.

Sinfony, Allegro moderato

I ouverturens fugerede del er FH, MM og Walsh enige om fordoblingsformen: ob1-2 = v1-2. Som vi allerede har set, er denne form ikke alene den

gængse i Händels samtid, men også den mest udbredte i de undersøgte instrumentalsatser. Dette gælder dog ikke for fugasatser. Blandt de undersøgte instrumentalsatser forekommer 14 fugasatser, og kun 5 af disse har fordoblingen ob1-2 = v1-2: HWV 46a, 50a, 53, 56 og 57 (eks. 23).²⁹

I de resterende 8 fugasatser er obostemmerne brugt til forstærkning af satsens musikalske struktur. I 4 værker sker dette ved at oboerne først indsættes ved continuostemmens temaindsats. Oboerne har på denne måde overtaget ripienoinstrumenternes funktion (HWV 75, 76, 52 og 62).

I andre 4 fugasatser indsættes obostemmerne unisont – ikke med v1, men med v2 for således at fremhæve denne temaindsats, hvorefter ob1-2 fortsætter divisi. (HWV 58, 60, 61 og 67). I værkerne fra 1744 og fremefter er der en almindelig tendens til at benytte oboerne unisont ved melodisk væsentlige passager i enten 1. eller 2. violin, vekslende med almindelige divisistemmer.

Vore overleverede obostemmer til denne fugasats er således i overensstemmelse med praksis i Händels tidlige værker og i værkerne omkring 1741. Størstedelen af de fundne fugasatser benytter imidlertid de viste afvigende fordoblingsmåder i obostemmerne.

Bilag 6

I bilag 6 gives for de enkelte satser i *Messias* en samlet oversigt over obofordoblingerne i FH, MM samt de væsentligste fordoblingsformer i analoge satser fra Händels øvrige værker.

I oversigten indgår 12 kolonner, som omfatter:

1. Eksempelnr.; 2. HWV; 3. HG; 4. obofordobling i FH; 5. obofordobling i MM; 6. search: Sats og Arch samt antallet af fundne tilfælde.

Herefter følger 5 kolonner med de fundne fordoblingsformer og antallet heraf: 7./-313/; 8./-622/; 9./-722/; 10./-212/; 11./-522/ og øvrige løsninger. 12. I denne sidste kolonne er opregnet den hyppigst forekommende obofordoblingsform for den pågældende satstype, såfremt en sådan lader sig påvise. En løsning angives kun, hvis den pågældende form forekommer i *mindst* 50 % af satserne med denne satstype, og det forudsættes desuden, at alle øvrige løsninger har et væsentlig mindre omfang.

4. And the glory

Den instrumentale indledning 56-4-1/45-14-10 har i både FH og MM obo /0212/, d.v.s. ob1-2 = v1-2. Denne disposition synes at stride både imod strygerangivelsen 'senza Rip' og satsens stigningsform.

Hvad det første angår, må vi konstatere, at Händel i de øvrige værker med ripienoangivelser ofte benytter obofordobling af strygerstemmer, også når disse er betegnet 'senza Rip'. Angivelsen 'senza Rip' forhindrer således ikke anvendelsen af fordoblende obostemmer.

Hvad stigningsformen angår, finder vi ved undersøgelse af samtlige concerto grosso-satser med stigningsform, Search: Sats/--72/arch/-1--/ frem til 15 satser. Af disse har de 2 intet forspil, 2 har solistisk obostemme i forspillet, 6 har fordoblende obostemmer og 5 mangler obostemmer i forspillet. Fordoblende obostemmer forekommer således i mere end halvdelen af sådanne satser. Nogen generel tendens lader sig således ikke påvise (eks. 24).

Eks. 24.

SEARCH:				56 411									
YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	2	56	4	11	45	14	128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000

I selve korsatsen har obostemmerne i FH /-313/, unison fordobling af sopranmelodien, mens MM har /4724/, 2 oboer unis/div. i fri fordobling af vekselvis korsats og strygersats, idet obostemmerne både har musikalsk begrundede pauser (t. 25, 43, 63) og pauser p.g.a. den fordoblede stemmes omfang (t. 11, 88). Den fri fordobling gennemføres flere steder (t. 53, 76 og 135), i de 2 sidste tilfælde ved fordobling af T. I sin artikel om MM manuskriptet roser Watkins Shaw med rette udformningen af obostemmerne i netop denne sats³⁰ (eks. 25).

Udformningen af strygerstemmerne i »And the Glory« er unik. Søger vi under satsformen /3172/ finder vi 5 eksempler, af hvilke kun Messiaseksemplet har strygerfordobling 2, mens de øvrige har fordobling 3 eller 4. En undersøgelse af samtlige concerto grosso-satser viser, at strygerfordobling 2 forekommer yderst sjældent, fordobling 1 aldrig. Til gengæld har alle stigningssatser af denne type selvstændig continuostemme (se eks. 24).

Ser vi på obostemmerne i eks. 25, finder vi i de 2 satser fordoblingen /-731/, d.v.s. fri fordobling/selvt. sats af kor/strygere, mens de øvrige 2 satser har /-211/, fast fordobling af v1-2 (med kun en obostemme fordobles skiftevis v1 og v2).

Vort materiale er dog så snævert, at vi herudfra næppe kan drage sikre konklusioner. Det fremgår dog sikkert, at FH-versionen står isoleret, mens MM-versionen benyttes i 2 af de 5 tilfælde. Se oversigten i bilag 6.

Nærværende korsats er fordoblingsmæssigt set en af de vanskeligste i *Messias*, fordi så mange væsentlige temaindsatser ligger i A og T og dermed udenfor oboernes normale leje. De nødvendige oktaveringer og ændringer ved fordobling af korstemmerne foreligger allerede, idet Händel i *Concerto a due Cori* i B-dur (HWV 332, 2. sats: Allegro ma non troppo) har bearbejdet denne sats for 2 blæserpar (hver med 2ob + fg) og har bibeholdt strygersat-

sen. Händel anvender her selv »fordoblingsformen« /-724/. Bearbejdelsen er dog langt mere omfattende, end det er tilfældet i MM.

Den nævnte blæserversiøn lader sig udmærket anvende som alternativ til FH og MM. Blot bemærker man, at satsen af spilletekniske og omfangsmæssige grunde er transponeret til B-dur, og en genanvendelse forudsætter derfor en tilbagetransponering til A-dur og ændring af enkelte dybtliggende passager. Satsen er yderligere forkortet med nogle takter (t. 73-87) som følgerlig må føjes til (eks. 26).

7. *And he shall purify*

Denne sats adskiller sig kun lidt, men dog væsentligt fra den foregående.

Eks. 27

SEARCH:

56 7

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 7 1	45 44 58	4372	1334	0313	0111	0000	4512 0000

Med strygerfordobling 3, der veksler mellem fri sats og fordoblende stemmer, understøttes præg af concerto grosso, og denne form er da også udbredt hos Händel. Obostemmerne i FH har her som tidligere /0313/, mens MM har /4512/ (2 obostemmer i fast fordobling af S-A), idet stemmerne har musikalsk begrundede pauser (t. 9, 30 og 36) og ændringer p.g.a. den fordoblede stemmes omfang (t. 19 og 46). Den største forskel mellem de 2 versioner ligger netop i disse pauser, idet obostemmerne i MM på denne måde – modsat FH – understøtter satsens concerto grossoagtige præg.

Satsformen /4372/ finder vi i 25 tilfælde, hvoraf de 20 som her har Arch /1-34/, selvstændig continuostemme og strygerfordobling 3 samt strygerbesætning 4 (normal strygersats). Vi vil begrænse undersøgelsen til disse 20 satser (eks. 27).

6 af disse satser har stigningssats, mens 12 har koncerterende strygersats imod korsatsen. Kun 4 satser – heraf de 3 fra 'Messias' – har begge dele.

Ser vi på obostemmerne, har vi i 10 tilfælde fordoblingsbasis 7 (heri indregnet et tilfælde med basis 8), d.v.s. obofordobling af skiftevis strygersats/korsats. Fordobling af korsatsen SAT sker i 2 tilfælde, af SATB i endnu et tilfælde, mens de 3 tilfælde med fordobling af S alle stammer fra *Messias*.

Fast fordobling findes i 2 tilfælde, begge med ob1-2 = v1-2. Herudover har vi kun fast fordobling i de 3 tilfælde fra *Messias*, hvor ob1-2 unis. = S. I 10 tilfælde har vi obofordobling 2 (fri fordobling), 2 tilfælde med fordobling 3, og endelig 2 tilfælde med fordobling 4.

Vi må derfor konkludere, at med satsformen /4372/ kendes obofordoblin-

gen /0313/ kun fra FH, og formen /4512/ benyttes ikke i analoge satser overhovedet. Mest fremtrædende er fordoblingsformen /-724/ og varianter heraf med 10 tilfælde, mens fordobling af hele korsatsen /-624/ og varianter heraf findes i 3 tilfælde. Andre løsninger: ob1-2 = v1-2 og ob med fri sats findes i 4 tilfælde. Den hyppigst anvendte løsning /-724/ er angivet i bilag 6 og eksemplificeret i eks. 27.

8. *O thou that tellest*

SEARCH:

56 8

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 8 1	45 51 12	9400	0042	0000	0111	0000	0000 0000
	2	56 8 13	45 51 89	9232	0242	0000	1111	0000	0000 0000
	3	56 8 107	45 55 31	9334	2234	*0313	0211	0000	2514 0001
	4	56 8 137	45 58 12	9400	0042	0000	0111	0000	0000 0000

I denne sats anvendes ikke obo i forspil, arie og efterspil. Denne praksis er helt normal og kræver ingen yderligere kommentarer. I selve korsatsen har FH som sædvanlig /0313/; MM har /2514/, d.v.s. ob1-2 unis./div. i fast fordobling af S-A med ændringer i ob2 p.g.a. A-stemmens omfang.

FH stemmerne giver i denne sats ingen særlige vanskeligheder, men skæmmer den musikalske struktur visse steder ved fremhævelse af uvæsentlige liggetoner (t. 111 og 135-36). MM har især vanskeligheder med ob2s fordobling af den dybtliggende altstemme. T. 111 berøres det på datidens instrument ikke spilbare cis', og i takt 122 undgås de besværlige drejenoder i dybt leje kun ved spring til enklang med ob1. På tilsvarende måde undgås i t. 135 et langvarigt og ubehageligt ophold på c' ved spring til enklang med ob1 (hvorved denne for D⁷-akkorden så uvæsentlige kvint får yderligere vægt). I begge de sidstnævnte tilfælde ville en fordobling af den oktaverede violinstemme have været en elegantere og for Händel mere typisk løsning. De pågældende ændringer i MM obostemmerne viser dog, sammenholdt med en række tilsvarende ændringer i det øvrige materiale, at stemmernes ophavsmand, hvem det så end har været, har haft god viden om praktisk musiker-skab.

En mindre kopistfejl, der i denne sats skæmmer både FH- og MM-stemmerne, er de mange tonegentagelser, forårsaget af tekststavelser i korstemmerne, t. 108, 113 og 117-18; i sådanne tilfælde undlader Händel normalt tonegentagelser i blæserstemmerne. Sammenlign således B-korstemmen og continuostemmen i takterne 109, 117 og 118 (eks. 28).

Satstypen /9334/ finder vi i 8 tilfælde, alle med strygerfordobling 3. Der er 2 karakteristiske fordoblingsmåder af obostemmerne: /-714/, hvor ob1-2 i

unis/div. har *fast* fordobling af korstemmer/strygerstemmer, og /-634/ (og lign.), hvor ob1-2 unis.div. har *fri* fordobling/fri sats overfor korsatsen SAT. En sats har fast fordobling af v1-2, og FH-stemmerne er som sædvanlig ene om løsningen ob1-2 unis. = S.

Det er karakteristisk, at obostemmerne i sådanne quasi-homofone satser ved fordobling af korstemmerne alene tvinges til fri fordobling eller fri sats, mens vi ved obofordobling af strygerstemmer/korstemmer ofte kan bibeholde fast fordobling, fordi strygerstemmerne mange steder er oktaverede.

For nærværende sats findes der, som det fremgår, ingen dominerende løsning.

11. For unto us

SEARCH:

56 11

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 11 1	45 66 6	4400	0044	0212	0111	0000	0212 0000
	2	56 11 7	45 66 85	4272	1234	0313	0111	0000	1512 0000
	3	56 11 92	45 77 8	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000

Både FH og MM lader i dette kor ob1-2 fordoble v1-2 i forspillet og udelader oboerne i efterspillet. Opfattes efterspillet som overledning til den efterfølgende Pifa, er dette i overensstemmelse med gængs praksis.

Der hersker i dette forspil nogen usikkerhed omkring ripienoangivelsen. I Tenbury-udgaven angiver Händel 'con Rip' i 3 takt på 2. ottendedel i v1-stemmen og i continuo, for de øvrige stemmer intet. I sin bog om *Messias* argumenterer Watkins Shaw for sandsynligheden af, at disse angivelser bør flyttes til satsens begyndelse. Det skal dog her bemærkes, at Händel i en række andre satser har benyttet den samme fremgangsmåde, og hensigten er formodentlig dels at opnå en intensitetsstigning i satsens begyndelse, dels at undgå, at temaindsatsen i v2, takt 2 skjules af den højtliggende overstemme. For obostemmernes vedkommende ser vi ofte, at ob1 undgår en højtliggende ansats (her på toptonen d''') og i stedet 1) vælger underoktaven, 2) fordobler v2-stemmen unisont med ob2, eller 3) venter med indsatsen indtil tutti (her i takt 3). Sammenlign her fugaindsatserne i ouverturerne til HWV 58, 60, 61, 67 og se omtalen af dette forhold under 1. *Sinfony, Allegro moderato*.

FH har i denne sats som sædvanlig /0313/, mens MM har /1512/, ob1-2 i fast fordobling af S-A, dog med musikalsk begrundede pauser i stemmerne. Disse pauser er meget væsentlige. MM undlader i de 3 solistiske afsnit t. 7-32, 38-48 og 54-67 at fordoble S-A og forstærker derved satsens concerto grosso-agtige karakter, hvorimod FH ved en normal balance mellem korstemmerne snarere forstyrre denne balance ved sin gennemførte forstærkning af sopran-

stemmen. Netop i concerto grosso-satserne er det tydeligt, at FH materialets obostemmer primært har haft til formål at forstærke en *for svag* sopran-stemme.

Søger vi under satsformen /4272/, en concerto grossoform med kontrasterende strygernesats, finder vi kun 6 tilfælde, heraf 2 uden oboanvendelse. Materialet er så snævert, at vi for at opnå et bedømmeligt materiale må inddrage alle hurtige satser af denne type /-272/, hvilket teknisk kan ske ved tilføjelse af satserne /3272/. Vi når herved op på 10 satser af denne form (eks. 30).

Blandt disse 10 satser har de 8 strygerfordobling 4, 2 satser har fordobling 3. I 9 tilfælde har satserne selvstændig continuostemme. I den fundne gruppe er der således stor ensartethed i strygeranvendelsen.

Obostemmerne fordobler i 4 tilfælde korstemmerne SAT /-624/ (med varianterne /-622/ og /524/), FH er med den sædvanlige løsning /0313/ det eneste tilfælde med fast fordobling. I 3 tilfælde fordobles v1-2, og endelig mangler obofordobling i 2 tilfælde. For denne satstype finder vi ingen dominerende obofordoblingsform, men bemærker dog i de senere værker en udpræget tendens til fri fordobling af korstemmerne, idet vi kun i 1 tilfælde efter 1720 har fordobling af v1-2. MM-stemmerne er således i denne sats tæt på gængs praksis.

15. *Glory to God*

SEARCH:

56 15

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 15 1	45 84 17	4384	0034	0313	0211	2000	2512 0000
	2	56 15 18	45 86 8	4154	0124	0313	0211	2000	0612 0000
	3	56 15 42	45 88 8	4400	0044	0000	0000	0000	0000 0014

Der veksles i dette kor mellem 2 satstyper: koncerterende dobbeltkor og fugato. Med kun 4 stemmer er dobbeltkorsvirkningen tilstræbt ved modstilling af de høje og de dybe korstemmer. Tilsvarende anvendelse af dobbeltkor finder vi normalt kun ved 7-8 st. satser, og der findes ingen analoge tilfælde med kun 4 stemmer.

FH har som sædvanlig obofordobling /0313/. MM har /2512/, hvor den faste fordobling af S-A i takterne 30-31 ændres til unison fordobling f S, da A det pågældende sted ligger for dybt.

En søgning under /4384/ giver som nævnt intet resultat, og vi vil derfor søge den samme satstype uden angivelse af korbesætning: /438-/. Vi finder her 7 tilfælde, som med undtagelse af *Messias*-eksemplet alle er for 7 til 8-st. kor. Strygerne har i alle tilfælde fordobling 3. I 3 tilfælde koncerterer strygerne imod korsatsen. (eks. 31a).

Obostemmerne har i 5 tilfælde fordoblingen /-632/ (med varianterne /-634/ og /-834/). En sats har obofordoblingen /-721/ mens FH er alene om fast fordobling /-313/. /-632/ er her den dominerende form.

I det følgende fugatoafsnit har FH fortsat /0313/ hvorimod MM bryder den faste fordobling af S-A ved i de afsluttende takter 40-41 i stedet at fordoble S-T; følgelig betegnelsen /-612/. Også denne lille detalje viser MM-stemmernes musikermæssige baggrund.

Antallet af fugatosatser er så stort og varieret, at vi her vil søge på både Sats /4154/ og Arch /-24/. Vi finder 20 tilfælde, hvoraf de 11 ligesom 'Messias'-eksemplet er formet som stigningssatser. (eks. 31 b)

Blandt obofordoblingerne finder vi 8 tilfælde med fordobling af violinstemmerne /-212/ (også /-222/ og /-213/); 6 tilfælde med fordobling af korsatsen /-622/ (også /-624/); der er 4 tilfælde med fordobling af S, /0313/, hvoraf de 3 stammer fra 1741/ og endelig har vi i 2 tilfælde fordobling af skiftevis strygersats/korsats. Det er værd at bemærke, at *halvdelen* af alle satser med denne satstype har *fast fordobling* i obostemmerne.

Umiddelbart forekommer obofordobling af strygerstemmerne at være hyppigst forekommende, men vi har her ikke taget hensyn til trompetstemmerne. Det fremgår af udskriften i eks. 31 b, at i 6 af de 7 tilfælde, hvor trompetter (i det ene tilfælde horn) anvendes, har oboerne fordobling af korstemmerne. Vi må derfor betragte /-622/ som den absolut dominerende form.

Satsens efterspil er naturligvis i både FH og MM uden oboanvendelse. Det udskrevne diminuendo: 'senza Rip', pian, pian pian, forekommer yderst sjældent hos Händel, men kan dog findes allerede i HWV 232-4-57 fra 1707 (eks. 31 c).

18. His yoke is easy

SEARCH:

56 18

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 18 1	45 112 51	4372	1334	1313	0111	0000	4512 0000

Denne sats er ligesom nr. 7 i concerto grosso-form med kontrasterende strygerstemmer /4372/. FH har her /1313/, idet ob2 først fra t.11 fordobler ob1. På denne måde respekteres det solistiske præg t. 1-10. Desværre følges denne tanke ikke op i de følgende 5 soloafsnit.

MM har /4512/, idet obostemmerne flere steder pauserer, dels ved ikke spilbare passager, dels af musikalske grunde. Takt 1 påbegyndes frasen i ob1 på f' i stedet for det mere påtrængende f' – en fin musikalsk detalje. T. 7-9 udelades ob2 p.g.a. altstemmens dybe beliggenhed. T. 21-22 undlader ob1 fordobling af S, formodentlig fordi ob2 på parallelstedet i takterne 23-26 ikke

er i stand til at fordoble A. T. 27-28 kunne ob2 hvad omfanget angår godt fordoble A; her pauseres imidlertid fortsat for at undgå den påtrængende klang i det dybe oboleje på dette solistiske sted, hvorimod den dybe beliggende ingen rolle spiller ved forteindsatsen i t. 29. Endelig springer ob2 i de afsluttende takter op til fordobling af v2. Der er dog stadig ubehageligt dybt beliggende passager i ob2-stemmen. Det gælder især takterne 35-49, hvor en oktavering havde været at foretrække (eks. 32).

Søgning under satstypen /4372/ giver som tidligere 20 tilfælde, hvor den dominerende form er /-724/ (se eks. 27).

19. Behold the Lamb of God

SEARCH:

56 19

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 19 1	45 118 3	8400	2044	0000	0111	0000	0000 0000
	2	56 19 4	45 118 26	8134	2024	0313	0111	0000	2512 0000
	3	56 19 30	45 121 3	8400	2044	0000	0111	0000	0000 0000

Forspil og efterspil er i både FH og MM uden oboangivelse, hvad der er i fuld overensstemmelse med Händels angivelse 'senza Rip'. Det er interessant at bemærke, at obostemmerne i MM i selve korsatsen benytter korte optakter: 16-dele i stedet for 8-dele, hvilket kunne tyde på, at man ved opførelserne i Dublin (uden Händels medvirken) har benyttet denne »franske« spille måde på dette sted.

Dette er dog utvivlsomt forkert. Havde Händel forestillet sig en sådan spillemåde til denne sats, ville han ved violainsatsen t. 2 have valgt en konsonerende begyndelsestone, a, svarende til akkorden D-dur, og således have undgået en dissonansindsats med kvart og stor septim. Dette gentager sig t.5. Når Händel vælger indsatsstenen g, må han derfor have forestillet sig en spillemåde med lange nodeværdier, svarende til den anførte karakterbetegnelse 'Largo'. Dette bør overvejes ved benyttelse af MM-versionens obo-stemmer.

I denne korsats har FH /0313/, hvad der i takterne 18-21 og 22-25 giver en uheldig fremhævelse af liggetonerne i S. MM har i denne sats /2512/. Den dybtliggende altstemme giver mange fordoblingsmæssige problemer for ob2. De løses i MM ved oktavering (t. 4, 10 og 18) eller ved pausering (t. 5).

Søges under satstype /8134/ og strygerfordobling /-24/, fremkommer kun 4 analogtilfælde. Materialet er så snævert, at vi afstår fra specificeret angivelser af kor- og strygerbesætning og søger under: /813/--2/.

Vi finder nu 10 tilfælde, hvoraf de 7 har fri fordobling af korsatsen /-622/ (med varianten /-624/) og derudover et enkelt tilfælde på hver af formerne /-

212/, /-313/ og /-724/. /-622/ er således dominerende obofordobling (eks. 33).

21. *Surely*

SEARCH:				56 21								
YEAR	NO.	HWV		HG		Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl	
1741 1	1	56	21	1	45 134	5	8400	2244	0000	0111	0000 0000	
	2	56	21	6	45 134	21	8334	2234	0313	0111	0000 2512 0000	

Forspil og efterspil er i både FH og MM uden oboangivelse. I korsatsen har FH som sædvanlig /0313/. MM har /2512/, og eneste undtagelse fra fast fordobling er her oktavering til c" i ob2 takt 6.

Søgning på satstypen /8334/ Arch/--3-/ giver 11 tilfælde. Blandt obofordoblingerne er 2 tilfælde af /-524/ (med varianten /-534/); 6 tilfælde med /-622/ (herunder også /-632/, /624/ og /-934/); 2 tilfælde af /0722/, mens FH er alene om at anvende fast fordobling i denne satstype (eks. 34).

22. *And with his stripes*

SEARCH:				56 22								
YEAR	NO.	HWV		HG		Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl	
1741 1	1	56	22	1	45 138 91	1144	0014	0313	0111	0000	2512 0002	

I denne fuga har FH /0313/, MM har /2512/. Satsens begyndelse er mærket 'senza Rip' og først t.19 følger tuttiindsatsen 'con Rip'. Denne stigningsvirkning svækkes ved FH-stemmernes unisone fordobling af S fra satsens begyndelse.

MM har til gengæld problemer med altstemmens dybe beliggenhed. Takt 7 angives i ob2 ved en forglemmelse den ikke spilbare tone h; t. 33-35 udelades den dybe passage i A; t. 55 oktavères til h', og t. 62-65 oktavères hele passagen.

Med undtagelse af en oktaveret passage i v2 t. 62-65 har strygerne overalt i denne sats fast fordobling. Denne form er relativt sjælden, og vi søger derfor bredt under Sats /-144/ Arch/--14/. Det giver 10 tilfælde, af hvilke de 9 (!) har obofordoblingen /0313/. I fugasatser af denne type benytter Händel således stort set altid den obofordoblingsmåde, som vi ellers kun er fortrolig med fra FH-materialet, /0313/ (se udskrift i eks. 35).

23. *All we like sheep*

SEARCH:

56 23

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 23 1	45 143 75	4372	1334	0313	0111	0000	2512 0000
	2	56 23 76	45 151 17	8114	0014	0313	0111	0000	2512 0000

Med dette kor har vi endnu en sats af concerto grosso-typen /4372/. FH har stadig /0313/, men i denne sats er de solistiske afsnit i forvejen fordoblet i strygerne, og obostemmernes fordobling af S er derfor ikke så generende, som det var tilfældet i nr. 4, 7, 11 og 18.

MM har /2512/ med følgende ændringer i ob2-stemmen: oktavering af passagen t. 22-27, oktavering af dybe enkelttoner i t. 47, 62 og 63 samt af hele passagen i takt 68. Denne sats har dog stadig i ob2-stemmen mange dybe passager, hvor en oktavering ville have været nyttig (t. 15-17, 27-30, 36, 46-47).

Søgning på Sats/4372/Arch/1-34/ giver som tidligere 20 tilfælde med obo-fordoblingen /-724/ som den hyppigst forekommende (eks. 36).

Med det afsluttende skift til Adagioafsnittet sker ingen ændring i FH og MM fordoblingerne. Man bemærker dog, at ob2 i takterne 79-82 oktavrerer altstemmen uden den normale dækning i strygerstemmerne – atter en god musikalsk detalje i MM-stemmernes favør.

Søgning på /8114/--14/ giver her kun 2 tilfælde: /0313/ og /0524/, så vi har i denne passage kun valget mellem FH- eller MM-løsningen med fri fordobling (eks. 37).

25. *He trusted in God*

SEARCH:

56 25

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 25 1	45 153 63	4144	1014	0313	1111	0000	2512 0011

Også i denne fuga har strygerne fast fordobling af korstemmerne, dog med en let afvigelse i de gentagne drejenodebevægelser (let Him deliver Him!). FH har /0313/, MM /2512/. Den dybtliggende ob2-stemme i MM oktavres i t.23 og 28-29; i t.27 udelades et dybt b, som dog alligevel bliver angivet i takt 58 (rettet i Novelloudgaven). Ob2 er dog i MM-versionen gennemgående dybt og ubekvem beliggende, og ligesom i nr. 22 finder vi her ved søgning på /4144/--14/, at den absolut hyppigste løsning er ob1-2 unis. = S (se eks. 35).

30. *Lift up your heads*

SEARCH:

56 30

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741	1	56 30	1	45 169 4	4400	0044	0212	0111	0000 0000
	2	56 30	5	45 169 29	4185	0024	3412	3111	0000 3412 0000
	3	56 30	34	45 172 8	4324	0234	0313	0211	0000 0512 0000
	4	56 30	42	45 173 11	4154	0124	0313	0211	0000 0512 0000

I forspillet til dette kor har FH fordobling af v1-2./0212/ mens MM har tacet. Løsningen i MM er i overensstemmelse med Händels angivelse: 'senza Rip'.

Det indledende korafsnit t.5-33 er opbygget som koncerterende dobbeltkor. Sopranstemmen er her delt i S1-2. Både FH og MM har /3412/, d.v.s. ob1-2 i fast fordobling af S1-2, idet oboerne overalt fordobler det ene af de 2 halvkor. I MM-versionen fordobler ob2 således *ikke* altstemmen t.19-26, da dette afsnit synges af andet halvkor (A benyttes som støtte i begge halvkor).

Den foreliggende satsform er så sjældent forekommende, at vi selv med den bredest mulige søgning Sats/418/--24/ kun finder 2 tilfælde, begge med obofordoblingen /3412/; da også MM har denne løsning, må den accepteres som den eneste benyttede (eks. 39).

Fra takt 34 reduceres korsatsen til almindelig 4-stemmighed, SATB, og vi har i de følgende afsnit obostemmerne: FH /0313/ og MM /0512/. Afsnittet t.34-41 har satsformen /4324/, imiterende korsats med korresponderende/ kontrasterende strygersats. Strygerformen er /0234/: koncerterende strygersats *imod* korsatsen og fri fordobling/fri sats. Ved den bredest mulige søgning /--2/-23-/ når vi op på 7 løsninger, hvoraf de 5 har obofordoblingen /-734/ (med varianterne /-731/ og /-724/); én sats har ren korfordobling /-632/, og FH er som sædvanlig ene om fast fordobling. (eks. 40).

Takt 42 ændres satsformen til /4154/0124/: fugatosats med korresponderende strygersats i fri fordobling. Ved den snærest mulige søgning (samtlige parametre) findes 11 tilfælde, hvoraf de 4 har obofordobling af hele korsatsen /-622/ (også /-822/); 4 har løsningen /0313/ (heraf de 2 fra FH), mens 3 har ren strygerfordobling /-212/ (også /-222/). For dette afsnit kan der således ikke angives nogen dominerende løsning. I takt 53 vender den koncerterende strygersats tilbage, og hele satsen forløber som en vekslen mellem disse 2 former (eks. 41).

31. *Let all the angels*

SEARCH:

56 31

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 31 1	45 178 5	4114	0024	0313	0211	0000	0512 0000
	2	56 31 6	45 178 29	4164	0014	0313	0211	0000	2512 0002
	3	56 31 35	45 181 3	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000

Det indledende afsnit t.1-5 har homofon korsats med korresponderende stryg-sats. FH har /0313/, MM har /0512/.

Søgning på /4114/-24/ giver 13 løsninger, hvoraf 4 har ren strygerfordobling /-212/ (også /-222/ og /-113/); der er 5 tilfælde af korfordobling /-624/ (også /-622/ og /-822/); I 3 tilfælde fordobles S /-313/ (de 2 eksempler er fra FH, det tredje fra det såkaldte *Foundling Hospital Anthem*, HWV 268 fra 1749); endelig har vi i et tilfælde /-712/). Den hyppigst anvendte form er her /-624/ (eks. 42).

Det følgende fugato er udformet som en flertematisk fuga. FH har /0313/ og MM /2512/. I det sidstnævnte tilfælde er ob2 stemmen ustandselig i vanskeligheder. Obostemmerne i MM manuskriptet er ifølge Watkins Shaw udformet ikke senere end 1764³¹. På dette tidspunkt var dybest spilbare obotone c', og greb for cis' forekom ikke. Alligevel synes ophavsmanden til MM-stemmerne i visse satser at se stort på disse forhold. I nærværende sats undgås således dybt h i takt 31, dybt a i takt 29; men t.6 angives ved en tilsyneladende forglemmelse dybt h, og i takterne 6, 18, 21, 22, 27 og 32 forekommer cis'. Denne udformning kunne nok rejse tvivl om, hvorvidt disse stemmer nogensinde har været anvendt til praktisk brug.

Søges på satsform og strygerfordobling: /4164/-14/, finder vi 4 tilfælde, som ganske overraskende alle er af formen /0313/. FH-versionen er således i denne satstype den *eneste* anvendte! (eks. 43).

33. *The Lord gave the word*

SEARCH:

56 33

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 33 1	45 198 22	4334	1234	0724	0111	0000	2612 0000
	2	56 33 23	45 201 3	4400	0044	0000	0111	0000	0212 0000

Denne sats adskiller sig i de overleverede oboversioner fra de øvrige, idet FH har /-724/ og MM /2612/.

FH-versionen har i satsens første 13 takter delte oboer, hvorefter kopisten synes at have givet op, idet der vendes tilbage til det sædvanlige mønster /0313/.

MM har /2612/ og adskiller sig således primært fra det sædvanlige mønster ved i passager at fordoble T. Det sker således t.5 og t.16. Herudover er MM versionen i ob2-stemmen præget af det gennemgående dybe leje, hvor en fordobling af strygerstemmerne i stedet ville have givet en bedre beliggenhed. MM lader i efterspillet ob1-2 fordoble v1-2; det er en oplagt rigtig løsning i denne sats.

Strygersatsen i nærværende kor er meget karakteristisk: /1234/, d.v.s. strygere i fri fordobling/fri sats med selvstændig continuostemme og koncerterende strygersats *imod* korsatsen. Det er væsentligt, at denne særlige udformning af strygersatsen bliver taget i betragtning ved søgningen, og vi søger derfor snævert på /4334/1234/ og finder 4 tilfælde, som *alle* ! har obofordoblingen /-734/ (også /-724/). Denne form er således enerådende, og man kan kun beklage, at FH-versionen ikke er gennemført i hele satsens forløb (eks. 44).

34b. *How beautiful are the feet of Him*

SEARCH:		56234										
YEAR	NO.	HWV			HG		Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741	1	1	56	348	1	45 213 12	7400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	2	2	56	348	13	45 213 40	7132	0044	0000	0000	0000	0000 0000
	3	3	56	348	53	45 215 109	7334	0034	0313	0111	0000	1514 0000

Denne sats for duet og kor blev tilføjet og anvendt ved førsteopførelsen i Dublin 1742.³² Forspil og duet har ingen oboangivelse. I korafsnittet angiver FH /0313/, MM /1514/.

I Mm afviger obostemmerne fra fast fordobling af S-A på følgende punkter: Takt 59-61 og 95-98 undlades fordobling af replikkerne »glad tidings« i S og A; i takterne 71-76 og 99-104 fordobles S i unisone oboer, og i takterne 77-85 og 129-138 fordobles tilsvarende A i unisone oboer. Takt 111-114 undlades i ob2 fordobling af den dybtliggende solistiske passage i A, og i takterne 146 og 148 undgås det dybtliggende cis' i ob2, og endelig løftes ob2 i de afsluttende takter til fri fordobling af T, /-622/.

Den smag og omhu, der er ofret på udarbejdelsen af disse obostemmer, står i skarp kontrast til det primitive kopistarbejde, der eksempelvis prægede MM-versionens obostemmer i nr. 31. Det er fristende at antage, at forlægget for disse stemmer er udarbejdet af flere forskellige personer, og hvad angår stemmerne til 34b, kunne forlægget udmærket stamme fra Händel selv.

Søger vi snævert på /7734/-34/ finder vi 6 tilfælde, hvoraf de 3 har obofordoblingen /1524/ (også /1513/ og 1534/); 2 har /-624/ (også /-634/), og

alene FH har /0313/. I dette tilfælde tilhører MM-versionen således den hyppigst anvendte fordoblingsform (eks. 45).

35b. *Their sound is gone out*

SEARCH:			56235						
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 35b 1	45 206 38	4124	0034	0724	0111	0000	0724 0003

Dette kor blev tilføjet til opførelsen i London 1749 og af Händel forsynet med 2 selvstændige obostemmer af formen /0724/, d.v.s. 2 obostemmer unis/divisi i fri fordobling af skiftevis strygersats og korsats.

Søger vi under satstypen /4124/--34/, finder vi 5 tilfælde, hvoraf de 4 har obofordoblingen /-724/ (med varianterne /-734/ og /-732/). I et tilfælde fordobles strygerstemmerne /-222/. Händels obostemmer til denne sats er således almindelig anvendt til denne satsform (se udskrift i eks. 46).

Med udgangspunkt i denne sats vil vi derfor undersøge, hvordan Händel administrerer valgmulighederne: strygerfordobling/korfordobling, fast fordobling/fri fordobling og oboi divisi/unisono. Endelig vil vi sammenholde *ambitus* og *tessitura* i de fordoblende stemmer S-A, v1-2 og ob1-2.

I satsens første 4 takter er korstemmerne uden fordobling i strygerstemmerne. Ob1 fordobler S, mens ob2 fordobler *ikke* A, men T i takt 2, da denne indsats ellers ville være vanskelig at opfatte. Takt 3 fordobles så A, og i t.4-6 springes til fordobling af A i overoktaven for derved at fremhæve modbevægelsen A-B. Takt 6-7 støttes opgangen i T-B, og i t.7-8 fremhæves drejebevægelsen i S-A ved fri fordobling, d.v.s. i tertsbevægelse. Der er overalt i Händels obostemmer en tendens til at fordoble parallelle sekster og decimer i *tertsbevægelse*. Det forekommer i den foreliggende sats i takterne 7, 23, 30, 32 og 35.

I takterne 8-12 fordobles v1-2, hvorved de selvstændige, musikalsk væsentlige stemmer i strygerne bliver fremhævet. Det følgende mellemstil fordobles ikke i obo, dels p.g.a. passagens omfang, dels for at give satsens næste afsnit mulighed for en svagere begyndelse.

Indsatsen i T takt 13 fordobles i continuo (uden kontrabas, men med fagotter), og dette tema besvares derfor t.15 i S på tilsvarende måde med unison fordobling i ob1-2. Takt 19 skiftes til fordobling af opgangen i A. Det sker ved ob1-2 = v1-2, idet den vigtige parallelbevægelse i v2 derved bliver fremhævet. Passagens omfang forhindrer på dette sted, at obostemmerne lægges i tertser. Ved passagens slutning skifter ob2 til fordobling af A for derved at undgå den dybtliggende afslutning i v2.

Ved temaindsatsen i t.23 fordobles sekstbevægelsen i S-T, og denne gang i

tertser. Fra t.25 fortsættes med fri fordobling af S-A, senere af S-T, for derved at fremhæve drejebevægelsen i T takt 29, Den fri fordobling i dette afsnit sikrer, at obostemmerne kommer til at ligge i et klangligt gunstigt leje. Takt 30-32 har stemmekryds, idet ob1 fordobler A, mens ob2 fordobler S og T. Takt 33 er rollefordelingen atter normal med ob2 i fri fordobling af A, t.35 af T og endelig med fri udformning af de afsluttende takter.

Gennem den her beskrevne udformning af obostemmerne opnår Händel 2 ting: for det første en stadig fremhævelse af satsens musikalsk set vigtigste elementer; for det andet en placering af obostemmer (og violinstemmer) i det klangligt set gunstigste leje. Dette opnås i nærværende sats ved i 5 passager at lægge ob2 i højere leje end ob1. Kan dette ikke opnås ved simpel oktavering af ob2-stemmen, laves stemmekryds (t.30-32). På tilsvarende måde undgås en fastlåst 2. violinstemme i det dybe leje ved stadige oktaveringer i v2. I denne sats ligger v2 således i 5 passager (der ikke alle er sammenfaldende med obopassagerne) højere end v1. Vi skal i det følgende se, hvor omhyggeligt Händel overholder de enkelte stemmers og instrumenters *tessitura*.

Ambitus og tessitura

For den foreliggende sats vil vi i det følgende sammenligne ambitus og tessitura for S-A, v1-2 og ob1-2.

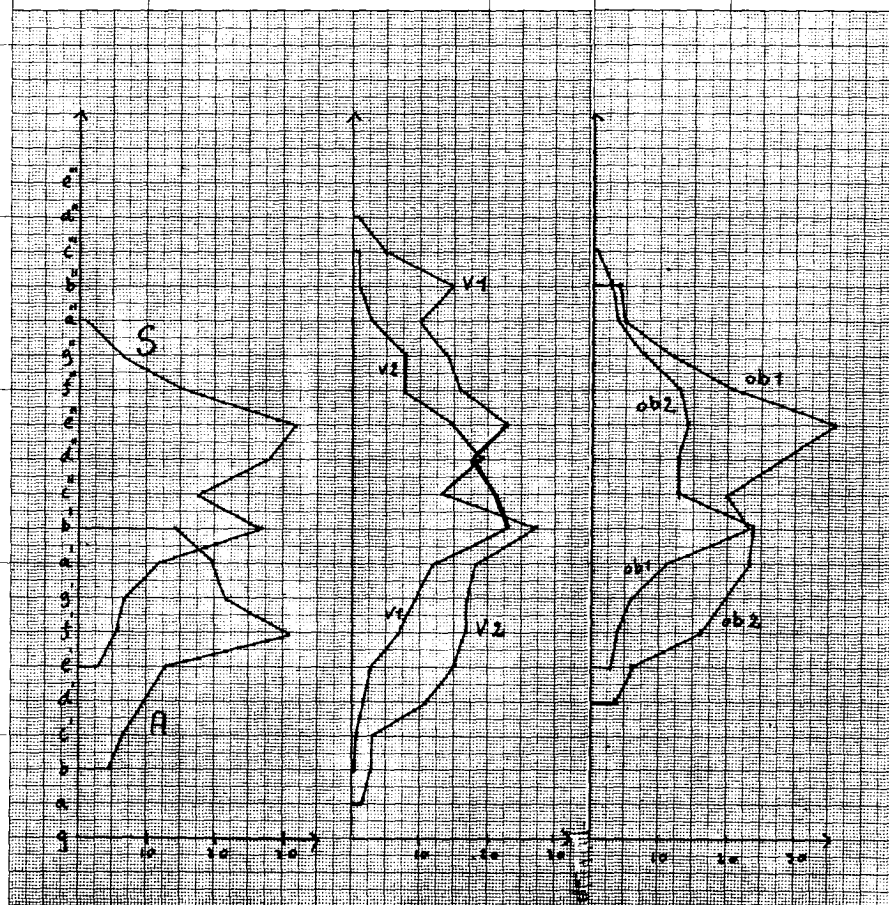
Tonearten i 35b er Es dur, og de enkelte stemmers tessitura vil derfor være naturligt koncentrerede omkring hovedfunktionernes toner b, es og f.

Af diagrammet fremgår det, at sopranstemmens ambitus er es'-as'', mens tessitura er holdt indenfor G'-g«. Talangivelsen på den vandrette koordinat viser antallet af toner på det enkelte tonetrin. Maksimum ligger således omkring 30 toner, og et antal mindre end 5-6 regnes som værende udenfor tessitura. Altstemmen, der har været sunget af høje herrestemmer (counter-tenorstemmer), har disse stemmers karakteristiske snævre ambitus b-b'. Tessitura må regnes til det samme område, og her ligger endda hovedparten af det anvendte tonemateriale indenfor kvinten es'-b'. Händel afstår således helt fra at benytte altlejts dybeste – og svageste – toner. Denne anvendelse af sangstemmerne går igen i alle Händels engelske værker. I værkerne fra Italien er ambitus og navnlig tessitura betydeligt udvidet. I det foreliggende tilfælde bemærker vi, at S og A har tessitura sammenfaldende i et meget lille område: g'-b'. Dette giver naturligvis særlige problemer for de fordoblende stemmer.

De 2 violinstemmer har tilnærmelsesvis fælles områder: V1 med omfanget b-d''' og tessitura f'-b'', v2 med omfanget a-c''' og tessitura d'-g''. Tessitura er for begge stemmers vedkommende beliggende indenfor 1. position, og passager på G-strengen er stort set undgået.

35b. Their sound is gone out.

Ambitus (lodret) og tessitura (vandret) for S-A, v1-2 og ob1-2.

Ob1 har ambitus $es'-b''$, tessitura $g'-g''$, og ob2 har omfang $d'-c'''(!)$, tessitura $es'-g''$. En undersøgelse af Händels øvrige obostemmer vil vise, at den her fundne fælles tessitura for obo1 og ob2, $g'-g''$, stort set bliver overholdt overalt. Især undgå omhyggeligt oboens nederste, gennemtrængende leje $c'-f'$, og det er netop på dette punkt, at Händels obostemmer adskiller sig fra ob2-stemmen i MM. FH stemmernes unisone obofordobling af S er derimod uproblematisk i denne henseende – tessitura for S og obo er sammenfaldende.

37. *Let us break their bonds asunder*

SEARCH:

56 37

YEAR .	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 37 1	45 238 9	3154	0024	0313	0111	0000	2622 0001
	2	56 37 10	45 239 13	3144	0034	0313	0111	0000	2714 0000
	3	56 37 60	45 245 8	3400	0044	0000	0111	0000	0212 0000

Denne sats veksler mellem satstype 5, fugato og satstype 4, fuga. FH har overalt /0313/ og MM /2622/ i fugatoafsnittet, /2714/ i fugadelen. Også i denne sats har MM-stemmerne en fri, og musikalsk omhyggelig udformning. Takt 1 fordobles tenorstemmens første indsatstoner i ob2; t.6-7 fordobles A i overoktaven. Takt 13 undviges dybt h i ob2; t.24 fordobles ob2=v1; t.25 undgås c' i ob2; t.35 fordobles temaindsatsen i S af ob1-2, og endelig har vi i efterspillet fordoblingen ob1-2 = v1-2. Fordobling af efterspillet er oplagt rigtigt i denne sats. FH mangler denne fordobling.

Fugato i 3/4 er hos Händel så sjældent forekommende, at vi må se bort fra taktarten og søge under /-154/--24/. Vi finder her 26 tilfælde, hvoraf 9 har fordobling af strygerstemmerne /-212/ (også /-222/, /-213/ og /-113/. 8 tilfælde har fordobling af korstemmerne /-622/ (også /-624/ og /-634/); i 6 tilfælde har vi fordobling af S /-313/ (heraf de 3 eksempler fra *Messias*); og endelig har vi i 3 tilfælde fordobling af strygersats/korsats /-722/ (også /-724/ og /-822/. Fordobling af strygerstemmerne er således den hyppigst anvendte form ved disse satser, og det er værd at bemærke, at denne praksis på nær et tilfælde stammer fra Händels senere værker (eks. 47).

I fugaafsnittet søges under /-144/--34/. Der findes 10 tilfælde, hvoraf 3 har /-622/ (også /-624/ og /-634/); 3 tilfælde har /-714/ (også /-724/); i 2 tilfælde har vi strygerfordobling /-232/ og /-224/, mens løsningerne /-522/ og /-313/ begge findes i et tilfælde. Der er således ingen dominerende obofordoblingsform i dette afsnit (eks. 48).

For hele satsen gælder det, at den i FH anvendte løsning er almindelig anvendt i fugatoafsnittet, og at den anvendte løsning i MM er blandt de mest benyttede i begge afsnit.

39. Hallelujah

SEARCH:

56 39

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 39 1	45 250 3	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	2	56 39 4	45 250 18	4314	0234	0313	0111	2001	2512 0000
	3	56 39 22	45 252 12	4164	0134	0313	0111	2001	2512 0001
	4	56 39 34	45 254 8	4114	0124	0313	0111	2001	0512 0001
	5	56 39 42	45 254 10	4144	0014	0313	0111	0000	0512 0001
	6	56 39 52	45 256 18	4114	0334	0313	0111	2001	0512 0046
	7	56 39 82	45 260 13	4234	0344	0313	0111	2001	0512 0000

Dette kor er opbygget som en følge af stadigt vekslende satsformer. Det influerer dog hverken på FH eller MM, der har de sædvanlige respektive obofordoblinger /0313/ og /0512/. I de 2 indledende afsnit har MM dog /2512/ med følgende ændringer: Takt 12 har ob1-2 unison fordobling af S; takt 18 og 30 undgås dybt g i ob2; t.25 og 70-74 oktaveres ob2 p.g.a. dyb beliggenhed i A. Der tages ingen særlige hensyn til tonen cis'. Den angives i takterne 28, 34, 36 og 49. Den indledende orkesterritornel er uden obofordobling i både FH og MM, hvad der er i god overensstemmelse med Händels forskrift 'senza Rip.' Der angives først 'con Rip. per tutto' i takt 5, hvor strygerne skal besvare korets indsats i taktens begyndelse.

Første korafsnit er karakteristisk ved de koncerterende strygerstemmer *imod* koret, og der søges derfor under /-314/-234/. Vi finder 7 tilfælde, hvoraf de 5 har trompet eller hornforstærkning. I et tilfælde har vi ren strygerfordobling /-212/, 4 tilfælde har fordobling af strygersats/korsats /-734/ (også /-722/), og endelig benyttes /0313/ i 2 tilfælde, som dog er identiske, idet Hallelujahkoret genbruges uændret i HWV 268, *Foundling Hospital Anthem*. Formen /-734/ er således dominerende for dette afsnit (eks. 49).

Satsafsnittet takt 22-33 har flertematisk karakter, en satsform, der især anvendes i Händels tidlige værker. For ikke at udelukke disse tidlige satser søges bredt under /-16/-13-/, idet stigningsformen er væsentlig for det pågældende afsnit. Vi finder 14 tilfælde, hvoraf de 8 stammer fra tiden 1713-18. Det fremgår dog af udskriften, at dette ikke har væsentlig indflydelse på fordelingen af de anvendte obofordoblinger. Vi finder 7 tilfælde med /-724/ (også /-721/ og /-734/); 4 tilfælde af /-621/ (også /-631/ og /-634/); der er 2 (identiske) tilfælde af /0313/ og 1 sats uden obofordobling. Formen /-724/ er således dominerende (eks. 50).

Afsnittet t.34-41 har homofon sats med fri strygerfordobling, /4114/-24/. Denne satsform har vi tidligere undersøgt i kor nr. 31 – eks. 42 – og fandt her, at de hyppigst benyttede former var korfordobling /-624/ og ren strygerfordobling /-212/. Betragter vi imidlertid de 4 trompetforstærkede tilfælde, har

de alle med undtagelse af *Messias*-eksemplet helt eller delvist strygerfordobling: /-222/, /-113/ og /-822/. I sidstnævnte tilfælde fordobles også trompetstemmerne. For afsnittet her vil /-222/ derfor være den hyppigste løsning (eks. 51).

Det fugerede afsnit t.41-51 har formen /4114/0014/. Som vi tidligere har set det i fugasatserne nr. 22 og 24, er /-313/ her den absolut hyppigste løsning.

Det følgende homofone afsnit t. 52-69 har en delvis fri strygerfordobling og må søges relativt bredt under /-114/--34/. Vi finder 8 tilfælde, hvor 3 har obofordoblingerne /-724/ (også /-722/); 3 har ren strygerfordobling /-212/ (også /-224/ og /-113/), og 2 har fordobling af S /0313/. I dette afsnit er der ingen dominerende fordoblingsform (se udskrift i eks. 52).

Det sidste afsnit t.82-94 har imiterende/homofon korsats med fri strygersats. Her søges under /4234/-44. Der fremkommer 10 tilfælde, hvoraf 4 har obofordobling /-724/ (også /-734/ og /-822/); 3 tilfælde har /-632/ (også /-622/); 2 satser har ren strygerfordobling /-212, og endelig har vi vor sædvanlige FH-version /0313/. De forekommende 2 tilfælde af trompetforstærkning (udover *Messias*-eksemplet) ligger i gruppen /-724/, som er den hyppigst forekommende fordoblingsform for dette satsafsnit (eks. 53).

41. *Since by man came death*

SEARCH:		56 41									
YEAR	NO.	HWV		HG		Sets	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741	1	1	56 41	1	45 268	6	8614	0000	0000	0000	0000 0000
		2	56 41	7	45 268	10	4314	0034	0313	0111	0000 0512 0000
		3	56 41	34	45 271	4	4400	0044	0000	0111	0000 0212 0000

Dette kor veksler mellem de hos Händel så sjældne a cappella afsnit uden continuo og hurtig, homofon sats med delvist kontrasterende strygersats. FH har /0313/, MM har /0512/.

Søger vi under /-314/-034/, får vi udelukket den store gruppe homofone satser af denne type, som har stigningssats eller koncerterende strygersats. Til rest bliver 11 tilfælde, hvoraf de 7 har ren strygerfordobling i obostemmerne /-212/ (med varianterne /-224/ og /-113/). 3 tilfælde har korfordobling /-622/, FH har /0313/. Strygerfordobling er således den dominerende satstype (eks. 54).

45. *But thanks be to God*

SEARCH:

56 45

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 45 1	45 286 50	8124	1024	0313	0111	0000	2512 0000

I dette kor har FH /0313/, MM har /2512/. I sidstnævntes ob2-stemme afviges fra fast fordobling t.6, 10, 17 og 59, alle steder p.g.a. altstemmens dybe beliggenhed.

Den foreliggende satsform anvendes så sjældent, at vi selv ved den bredest mulige søgning /-12/--2-/ kun finder 6 tilfælde. Her er obofordoblingen i 2 tilfælde /-521/ (også /-513/; 2 tilfælde har /-313/ (også /-311/), mens de sidste 2 tilfælde viser /-624/ og /-714/ (eks. 55).

Denne satstype findes således med stærkt varierende fordoblingsformer, men vi bemærker, at både FH- og MM-versionerne hører til de benyttede ved denne satstype.

47. *Worthy is the Lamb*

SEARCH:

56 47

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 47 1	45 300 7	8114	0024	0313	0111	2000	0512 0000
	2	56 47 8	45 300 4	4214	0044	0313	0111	2001	0512 0000
	3	56 47 24	45 302 48	8154	0134	0313	0211	2001	2512 0001

Det afsluttende kor er sammensat af langsom indledning (Largo/Andante), fugato (Larghetto) og fuga (nr. 48, Allegro Moderato). FH har i hele forløbet /0313/. MM har /0512/, der dog enkelte steder er ændret til /2512/ p.g.a. altstemmens dybe beliggenhed. Problemerne løses ved oktavering t.35-36, 47-48 og 66-67; ved udeladelse af ob2 t. 37 og 54-55. Kun i et tilfælde benyttes tonen cis' (takt 34). I den efterfølgende fuga omgås tilsvarende problemer ved oktavering i t.46-48, 51 og 56-57.

Den langsomme indledning med homofon korsats og strygere i fri fordobling giver selv ved en snæver søgning på /8114/--24/ hele 21 løsninger. Heraf har de 14 obofordobling af korstemmerne: 10 med /-622/ (alle har denne form uden varianter!), 2 med /-522/) og 2 med /-313/. I 6 tilfælde er der strygerfordobling /-212/ (også /-222/), og i et enkelt tilfælde mangler oboangivelse. Formen /-622/ er her absolut dominerende (eks. 56).

Den følgende Andante har kontrasterende strygernesats og trompetfordobling af korsatsen. Vi søger her på /421/--4-/ og trompet /2---/ og finder 18 sådanne løsninger. Obofordobling af strygernesatsen er her udbredt. 6 satser

har /-222/ (også /-212/ og /-113/), og 5 satser har blandingsformen /-732/ (også /-822/). 5 satser har korfordobling /-622/ (også /-412/), og endelig har FH /-313/. Strygerfordobling er det mest udbredte, men ingen fordoblingsform er her dominerende (eks. 57).

Fugatosatsen »Blessing and honour« er opbygget som stigningssats med delvist selvstændig stryggersats og trompetfordobling. Da satser af denne type med trompetfordobling er ret sjældne, søger vi bredt under /-15/--3-/ og finder således 25 satser, hvoraf de 11 har obofordoblingen /-732/ (også /-821/); 6 satser har /-624/ (også /-524/ og /-422/); 4 satser har strygerfordobling /-212/ (/112/); FH har /-313/, og 3 satser mangler oboangivelse. Formen -732/ er absolut dominerende, og det er desuden denne gruppe, der indeholder det største antal stigningssatser og det største antal satser med trompetfordobling (eks. 58).

48. Amen

SEARCH:

56 48

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 48 1	45 310 20	4644	0001	0000	0210	0000	0000 0000
	2	56 48 21	45 311 10	4400	0043	0000	0000	0000	0000 0000
	3	56 48 31	45 312 58	4144	0124	0313	0211	2001	2512 0001

Den afsluttende fuga indledes a cappella med continuostøtte. Det er et af de ganske få steder, hvor FH undlader at fordoble sopranstemmen, og også MM har her tacet i obostemmerne. Heller ikke violinernes mellemspil bliver fordoblet i de 2 versioner; obostemmerne sætter først ind ved tutti, t.31. Denne fuga er opbygget som stigningssats med strygerne i fri fordobling og med trompetforstærkning.

Vi søger bredt på /-14/-12-/ og finder 17 tilfælde, hvoraf de 13 har fordobling af korstemmerne: 5 har /-522/ (/521/ og /-512/); 5 har /-624/ (også /-621/, /-634/ og /-622/); 3 har /-313/. Herudover har 3 satser ren strygerfordobling /-212/, /-224/ og /-214/. 1 sats mangler oboangivelse. Der er for denne sats ingen dominerende form; men vi bemærker, at obofordoblingerne i både FH og især i MM er almindeligt benyttede – i det sidste tilfælde dog med den ikke uvæsentlige forskel, at oboerne har overvejende fri fordobling (eks. 59).

Konklusioner

En række forventninger har været knyttet til denne undersøgelse. Med hensyn til obostemmerne i FH-materialet var det mit håb at kunne påvise, at

deres udformning var af en speciel karakter, der blev anvendt i *Messias* og kun i *Messias*.

Det har vist sig ikke at være tilfældet. Den særlige fordoblingsmåde anvender Händel i udstrakt grad i årene 1740-42 i værkerne både før og efter *Messias*, omend intet andet værk har en så ensidig forstærkning af sopranstemmen, som det er tilfældet i dette værk.

Det var ligeledes mit håb at kunne påvise, at man ved sammenligning af de enkelte satser og satsafsnit i *Messias* med identisk udformede satsafsnit i Händels øvrige produktion ville kunne påvise en dominerende »normal« instrumentationsform af obostemmerne, hvis en sådan eksisterede.

Takket være databehandling af det undersøgte materiale har det været muligt at anvende en søgeteknik, hvor alle relevante elementer har kunnet tages i betragtning. Som resultat har vi fundet, at der blandt de 38 satsafsnit i 'Messias' er 26, hvor en sådan dominerende »normalform« lader sig påvise.

Resultaterne af denne undersøgelse er samlet i bilag 6. I den afsluttende 12. kolonne finder vi de dominerende fordoblingsformer. Det fremgår heraf, at obostemmerne i FH-versionen måske nok er temmelig sjældne i Händels produktion, men at de ikke desto mindre optræder som dominerende form i flere tilfælde. Det drejer sig om satserne nr. 1 (Grave), 22, 25, 31 og 39 (t.42 ff). Det gælder i det første tilfælde ouvertürens langsomme indledning, i de følgende fugaformer med strygere i *fast* fordobling. FH-stemmernes angivelse /-412/ i kor nr. 30 synes også at være den normale løsning ved 2 sopranstemmer i dobbeltkorsatser.

Det var også mit håb at kunne påvise, hvorfor de ellers så »normalt« udseende obostemmer i MM-versionen ikke fungerede tilfredsstillende i sammenhængen. Gennem undersøgelsen af ambitus og tessitura for Händels obostemmer blev det klart, at disse stemmer har en fælles tessitura i området g'-g". Dette område svarer helt til tessitura for Händels sopranstemmer, og derfor er FH-stemmerne uproblematisk i denne henseende. For altstemmens vedkommende er tessitura derimod b-b', og de har således meget lidt til fælles med tessitura for obo – og det forklarer, hvorfor obofordoblingsformen i MM praktisk taget ikke findes hos Händel. I *Messias* har vi dog fundet en enkelt sats, nr. 34b, hvor obofordobling af S og A er hyppigste form, men her er der tale om *fri* fordobling i obostemmerne.

Trods mange musikalsk velbegrundede træk og en momentvis særdeles fin udformning af obostemmerne i MM, er der som helhed tale om en fremgangsmåde, der ligger langt fra Händels sædvanlige praksis.

Denne praksis afspejles i de fundne »dominerende« obofordoblingsformer. Sammenfattes undersøgelsens resultater finder vi i Händels værker 5 *karakteristiske kombinationer af satsformer, strygerfordobling og obofordobling*:

1. *Ob1-2 unis.* = *v1*. Denne form er som omtalt dominerende ved den langsomme indledning til fransk ouverture, hvor melodistemmen følges af »tuttibasbesvarelse«. Det gælder således også for *Messias* nr. 1, Grave.
2. *Ob1-2* = *v1-2*. Denne form, der er almindelig i alle Händels tidlige værker, bevares ved visse satstyper: 1. Ved homofon korsats med *trompetfordobling* af korstemmerne (*Messias* nr. 39, t.34), og 2. Ved homofon sats med *kontrasterende* strygersats (*Messias* nr. 41, t.7).
3. *Ob1-2 unis.* = *S*. Denne løsning er som nævnt dominerende ved fugerede korsatser med *fast fordobling* i strygerne (*Messias* nr. 22, 25, 31, 39, t.42).
4. *Ob1-2 fordobler korsatsen S-A-T*. Denne løsning er dominerende ved homofone eller delvis homofone korsatser, hvor strygerne har *fri fordobling* af korsatsen, evt. med *delvis selvstændig* strygersats (*Messias* nr. 15, 19, 21, 31 og 47).
5. *Ob1-2 fordobler vekselvis korsats og strygersats*. Denne løsning er dominerende ved concerto grosso-prægede korsatser, hvor strygerne har *fri sats*, sædvanligvis udformet som stigningssats. Også imiterende korsatser med denne strygerform fordobles på denne måde (*Messias* nr. 7, 18, 23, 30, t.34, 33, 35b, 39 (3 afsnit) og 47, t.24). Det er fortrinsvis i denne type satser, at de overleverede versioner FH og MM synes utilstrækkelige.

De fundne tilfælde dækker som nævnt 26 af de 38 satsafsnit i *Messias*. I de sidste 12 tilfælde har det ikke været muligt at finde en enkelt »normalform«, enten fordi det fundne materiale var for sparsomt til en bedømmelse, eller fordi der ved den pågældende satsform var flere hyppigt anvendte løsninger. Her må et nøjere studium af satsformen afgøre, hvilken af de foreliggende fordoblingsformer der vil være bedst egnet i det pågældende tilfælde.

Under alle omstændigheder vil det være muligt på det foreliggende grundlag at udarbejde et sæt obostemmer, som – uden på nogen måde at gøre krav på autenticitet – så dog har en klanglig og musikalsk udformning, der er på linie med Händels normale praksis.

Udarbejdelsen af sådanne stemmer vil med de her foreliggende retningslinier være et rent kopistarbejde – således som det i sin tid har været tilfældet med obostemmerne fra *Foundling Hospital* og fra *John Matthews' manuskript*

Noter:

1. I nærværende undersøgelse er Händels operaer ikke inddraget, da de normalt ikke omfatter kor, bortset fra nogle få operaer, beregnet på opførelse i årene 1739-41 på Lincoln's Inn Fields Theatre, da teatret her rådede over et mindre kor. Korsatsernes beskedne udformning tillader os dog at se bort fra dem i denne sammenhæng.
2. Endnu et værk, *Te Deum* in D (HWV 280) fra 1714 mangler oboangivelser, men her er der sandsynligvis tale om en forglemmelse, idet ob1-2 formodentlig, ligesom i alle andre værker fra denne periode, skal fordoble violin 1-2.

3. En oversigt over de 65 i denne undersøgelse indgående korværker findes i bilag 1.
4. I værkerne HWV 57, 58, 65, 68, 69, 70, 76 og 279 er anvendelsen af fagot kun angivet udfor en enkelt sats.
5. Deutsch, Otto Erich. *Handel. A Documentary Biography* (London 1955) s. 513 og 527.
6. Ved koncerterne i Dublin opførtes l'Allegro, Acis, From Harmony, Esther, Alexanders Feast samt Messias og Saul.
7. Deutsch 789.
8. En omfattende gennemgang af dette materiale kan findes hos Watkins Shaw. *A Textual and Historical Companion to Handel's Messiah*. s. 89-108. (London 1965).
9. Deutsch 750, 800 og 825.
10. En oversigt over de i denne undersøgelse indgående satser fra Messias og deres varierende nummerering i forskellige udgaver findes i bilag 2.
11. Shaw 92.
12. Ibid. 100.
13. Obostemmernes udformning i FH materialet er ikke enestående blandt Messiasafskrifterne. I den såkaldte Mann-kopi, et manuskript, der er fremdraget af A. H. Mann i 1894 eller 1895, findes et sæt obostemmer, hvis udformning ikke afviger væsentligt fra FH materialet. Mann har selv dateret kopien til 1780-90, men Shaw antager – dog uden sikre holdepunkter – at der er tale om en kopi fra begyndelsen af det 19. årh. (se følgende note).
14. En udførlig beskrivelse findes i Watkins Shaw: *John Matthews's Manuscript of Messiah, Music and Letters*, april 1958. Efter manuskriptets nuværende anbringelsessted betegnes det ofte som »The March-Matthews Copy«, i det følgende betegnet MM.
15. Shaw: *John Matthews's Manuscript...*, s. 102.
16. De omtalte forsingeringer er gengivet i klaverudtoget til Messias, udgivet af Shaw på Novello 1959.
17. Händel har ved flere lejligheder benyttet koralmelodier som cantus firmus, eksempelvis i 251C-5B-1 / 34-255-30 og i 268-2A-60 / 36-164-43.
18. Händel-Handbuch i 5 bind, bind 2. Bärenreiter 1984.
19. Blainville, Blainville, Monsier de: *Travels through Holland, Germany, Switzerland and other Parts of Europe; but especially Italy* (London 1743-45).
20. Hogwood, Christopher, 'Handel', London 1984, s. 73.
21. Burrows, D. J.: *Handels Peace Anthem*. *The Musical Times*, vol. 114, 1973, s. 1230.
22. Hogwood, 41.
23. Hogwood, 73.
24. Carse, Adam, *The Orchestra in the XVIIIth century* (Cambridge 1940).
25. Zachau, Friedrich Wilhelm, se DDT, bind 21-22.
26. Händel-Handbuch II, 734.
27. Hogwood, 88.
28. Deutsch, 751, 800.
29. Manglende fremsynethed fra forfatterens side i forbindelse med EDB-programmets udarbejdelse har gjort, at fugaformer i rene instrumentalsatser ikke kan søges over EDB. Den foreliggende undersøgelse er derfor foretaget manuelt.
30. Shaw, se note 14.
31. Shaw, *John Matthews's manuscript*.
32. Forholdet omkring 34b etc. se HHA, *Kritischer Bericht* s. 42ff.

Oversigt over de i undersøgelsen indgående korværker, opstillet i kronologisk rækkefølge og nummereret ifølge HWV

1707	232	Dixit Dominus	1708	47	La Resurrezione
	237	Laudate Pueri			
	238	Nisi Dominus/Gloria			
		Patri	1713	74	Eternal source of light di-
	46a	Il Trionfo del Tempo			vine

278	Te Deum (Utrecht)	1736	75	Alexander's Feast
279	Jubilate	263		Sing unto God
1714	249a O sing unto the Lord	1737	264	The ways of Zion
280	Te Deum in D	1738	53	Saul
1716	48 Der für die Sünde	1739	76	From Harmony
		54		Israel in Egypt (Exodus)
1717	246 O be joyful (=Jubilate)	1740	55	L'Allegro
247	In the Lord put I	1741	56	Messiah
248	Have mercy upon me	57		Samson
249b	O sing unto the Lord (2. version)			
250a	I will magnify			
251b	As pants the Hart (2. version)	1743	58	Semele
252	My song shall be alway	283		Te Deum (Dettingen)
256a	Let God arise	265		The King shall rejoice
1718	250b I will magnify (2. version)	59		Joseph and his Brethren
253	O come let us sing	1744	60	Herkules
254	O praise the Lord	61		Belshazzar
255	The Lord is my Light	1746	62	Occasional Oratorio
281	Te Deum in B flat	63		Judas Maccabaeus
49a	Acis and Galatea	1747	64	Joshua
50a	Esther (Haman and Mordecai)	65		Alexander Balus
1720	251c As pants the hart (3. version)	1748	66	Susanna
256b	Let God arise (2. version)	67		Solomon
282	Te Deum in A	1749	268	Blessed are they that considereth
1727	258 Zadok the Priest	68		Theodora
259	Let thy hand be strengthened	1750	69	The Choice of Herkules
260	The King shall rejoice	1751	70	Jephtha
261	My heart is inditing	1756	71	The Triumph of Time and Truth
1732	50b Esther (2. version)			
49b	Acis and Galatea (2. version)			
1733	51 Deborah			
52	Athalia			
1734	262 This is the day			
73	Il Parnasso in festa			

Oversigt over de i undersøgelsen indgående satser i *Messias*, nummereret efter HWV og sammenholdt med den næsten identiske nummerering i HHA, samt med Novello og Peters.

Novelloudgaven svarer til nummereringen hos Shaw i »A Textual and Historical Companion to Handel's *Messiah*« (Novello 1965), og nummereringen hos Peters stammer fra Scherings kritiske udgave fra 1939, en udgave, der på kontinentet fortsat er den hyppigst anvendte.

HWV		HHA	Novello	Peters
1	Sinfony	1	1	–
4	And the glory	4	4	3
7	And he shall purify	7	7	6
8	O thou that tellest	8	9	9
11	For unto us	11	12	12
15	Glory to God	15	17	15
18	His yoke is easy	18	21	19
19	Behold the lamb of God	19	22	20
21	Surely	21	24	22
22	And with his stripes	22	25	23
23	All we like sheep	23	26	24
25	He trusted in God	25	28	26
30	Lift up your heads	30	33	31
31	Let all the angels	31	35	33
33	The Lord gave his word	33	37	35
34b	How beautiful are	34	–	–
35b	Their sound is gone out	35a	39	37
37	Let us break	37	41	39
39	Hallelujah	39	44	42
41	Since by man	41	46	44
45	But thanks	45	51	49
47	Worthy is the Lamb	47	53	51
48	Amen	–	–	52

Obo- og fagotstemmerne fra Foundling Hospital materialet er gengivet i partiturerne til alle tre udgaver. Obostemmerne fra John Matthews' manuskript er gengivet i udgaven fra Novello.

Samlet oversigt over kodebetegnelser

1. HWV (10 cifre). -værk-sats-takt- antal: x000-x00-000-. Foranstillet x udskrives i rækkefølge 1,2,3... som *efterstillet* A,B,C. eksempel:

HWV 49A-9C-1- indtastes: 1049-309-1-, men udskrives som foranstående.

2. **HG** (9 cifre). bind-side-taktantal-. Antal: -00-x000-000-. Det foranstillede x *udskrives* som efterstillet bogstav: a,b,c... eks. 99a,99b,99c etc.

3. **SATS**. (4 cifre) De angiver henholdsvis tempo/taktart, satsart, korsatstype og korbesætning.

1. tempo/taktart.

1 2/2 hurtigt tempo	5 2/2 og 2/4 langsomt tempo
2 2/4 hurtigt tempo	6 6/4 langsomt tempo
3 3/4 hurtigt tempo	7 3/4 og 3/2 langsomt tempo
4 4/4 hurtigt tempo	8 4/4 langsomt tempo
- 9 3/8, 6/8, 9/8 og 12/8 i langsomt/hurtigt tempo.

2. satsart.

- 1 korsats/solosats med korresponderende stryggersats.
- 2 korsats/solosats med kontrasterende stryggersats.
- 3 korsats/solosats med korresponderende/kontrasterende stryggersats.
- 4 forspil, mellemspil, efterspil.
- 5 ouverture, selvstændig instrumentalsats.
- 6 korsats/solosats *uden* stryggersats (men evt. med continuo eller legni).

3. korsatstype.

0 ikke korsats	
1 homofon	5 fugato
2 imiterende	6 flertematisk
3 imiterende/homofon	7 concerto grosso (solo-tutti forløb)
4 fuga	8 koncerterende dobbeltkor

4. korbesætning.

- 0 tacet
- 1 manglende sopranstemme
- 2 solo- duet- eller terzet-sats, evt. med fuld korsats i tutti.
- 3 korsatser med uregelmæssig stemmefordeling (eks. Chandosanthems)
- 4 4-st.kor, SATB, STTB.
- 5 5-st.kor, SSATB, SATTB.
- 6 6-st.kor, SSATTB ell.lign.
- 7 7-st.kor, SSAATBB ell. lign.
8. 8-st.kor, SSAATBB, SATB-SATB ell. lign.

4. **ARCHI** (4 cifre). De angiver henholdsvis: særlige forhold vedrørende continuo, særlige forhold i stryggersatsen, strygerfordobling og strygerbesætning.

1. continuo.

0 intet at bemærke.	2 imiterende basbesvarelse.
1 helt eller delvist selvstændig continuostemme.	3 punkt 1 + 2.

2. særlige forhold i stryggersatsen.

0 intet at bemærke.	2 koncerterende stryggersats

- 1 stigningssats (tiltagende strygerintensitet). *imod* korsatsen.
3. strygerfordobling. 3 punkt 1 + 2.
- 0 ingen fordobling eller 2 fri fordobling.
mangelende strygersats. 3 fri fordobling / selvst sats.
1 fast fordobling. 4 selvstændig sats.
4. strygerbesætning.
- 0 *archi tacet*. 5 5-st. strygersats, 221 eller 311.
1 *continuo solo* 6 udvidet *continuo*angivelse, eks. 213.
2 *violini 1-2 unis/tutti unis*. 7 7-st. strygersats.
3 reduceret strygersats, eks. 201. 8 8-st. strygersats.
4 normal strygersats, 211 9 dobbelt strygeork. 211-211 eller
opdeling i *concertino-tutti*, 201-211
5. **OBO** (4 cifre) og 6. **FAGOT** (4 cifre). De angiver henholdsvis: særlige forhold, basis for fordoblingen, fordoblingens art og besætningen.
1. særlige forhold.
- 0 intet at bemærke 3 fordobling af det ene kor i
1 musikalsk begrundede pauser i dobbeltkor.
stemmen eller senere 4 punkt 1 + 2.
indtræden.
- 2 ændring i stemmen eller pause 5 punkt 1 + 3.
p.g.a. omfang eller andet i 6 punkt 2 + 3.
fordoblede stemmer. 7 punkt 1 + 2 + 3.
2. basis for fordoblingen.
- OBO** **FAGOT**
- 0 ingen basis 0 ingen basis
1 vn1 1 *continuo*
2 vn1-2 2 B
3 S 3 B-*continuo*
4 S1-2 4 T-B
5 S-A 5 coro minus S
6 coro minus B 6 T-B-*continuo*
7 vn1-S ved fast fordobl. ell. 7 selvst. stemme-*continuo*
archi-coro ved fri ford. 8 va/vcl/cb ved fast fordobling,
8 *ottone-archi-coro* *archi* ved fri fordobling.
9 coro incl. B 9 T
3. fordoblingens art for obo og fagot.
- 0 manglende blæserangivelse 3 fri fordobling/selvstændig sats
1 fast fordobling 4 selvstændig sats
2 fri fordobling

4. besætning af obo og fagot.

0 tacet/ingen angivelse.

3 2 stemmer i unisono

1 1 stemme angivet

4 2 stemmer vekslende mellem

2 2 stemmer divisi

unisono og divisi

7. **OTTONI et PERCUSSIONE.** (4 cifre) De angiver antallet af henholdsvis: trompeter, horn, basuner og slagtøj.

8. **SUPPLEMENT I** (4 cifre). De angiver ved et tocifret tal en henvisning til en sats i 'Messiah' (satsnummer ifølge HWV). Ved fircifrede tal angiver de bagerste tre en henvisning til et andet Händel-værk (HWV), idet satsnummeret anføres i **SUPPLEMENT II** som de *to forreste* cifre. Forreste cifre i supplement I angiver de to satsers identitetsforhold. Ved 1 er satserne identiske, ved 2 er den yngste sats frit overtaget, og ved 3 er der tale om en friere bearbejdelse.

9. **SUPPLEMENT II** (4 cifre). Udover den ovennævnte satsangivelse benyttes supplement II til noteangivelse på de *to bagerste* cifre. De enkelte noteangivelser er opført i det følgende.

Noteangivelser i supplement II

1. I obostemmen anføres cis'.
2. I obostemmen angives h (lille h) eller dybere toner.
3. Obostemmerne er originale.
4. Oboi tacet er angivet ved senza oboi.
5. Ang: »tutti unisono« d.v.s. ob1-2-vn1-2 unis.
6. Obligat fløjtestemme eller fordoblende fl. stemmer.
7. Solistiske oboafsnit.
8. Koloratur i S1-2 fordobles i ob1-2.
9. Svag afvigelse fra fast fordobling i ob-stemmen.
10. Lejlighedsvis fordobling af va/T eller strygere. Archi.
11. Fast udfyldningsfigur i strygestemmerne:
12. Ostinatomotiv i strygere.
13. Strygerambitus viser, at oboi har tacet.
14. Udskrevet diminuendo i strygere.
15. Svag afvigelse fra fast fordobling i str.
16. Hovedsagelig obofordobling af vn2.
17. Ripienoanmærkninger.
18. Archi fordobler A-T i coro.
19. Vekslende pausering i ob og arch ved beg. af sats.
Fagot.
21. Fagot overtager alt-stemmer, der ligger for dybt til fordobling i obo.
22. Svag afvigelse fra fast fordobling i fagot.
23. Fg-stemmen er tilføjet.
24. Fg fordobler også S.
25. Fg har delvis selvstændig stemme.
26. Fg fordobler oboi/(corni).
27. Fg-stemmen er kun angivet i de indledende takter.
28. Angivelse: »e Fagotti« con B *solo*!
29. Angivelse: »Vcl senza Cb e s.Fg« hvor basnøgle bevares.
30. Fg1-2 fordobler fortrinsvis A-T
Ottone, Percussione.
31. Carillon i denne sats.

32. Tb1-2 og cor1-2 fordobler i oktaver.
33. Tb1-2-cor-1-2 fordobler alene coro i konc. afsnit.
34. Ang: »Timpani ad libitum; tremolo per la seconda volta«
35. Tb in Es fordobler vn1 og ob.
Sats.
41. Ostinat basmotiv i coro.
42. Recitativo accompagnato for coro.
43. Angivelse af 16-dels rytme ved Grave.
44. Strygere i unisono.
45. C. F. i coro.
46. Motivarbejde over liggestemme i coro.
47. Stor selvstændighed i korstemmerne.
Continuo
51. Angivelse for 2 orgler ved dobbeltkor.
52. Orgel solo.
53. Angivelse: »Organi tasto solo, senza Bassi.«
54. Angivelse: »Violoncelli et Fagotti senza Contrabassi«, ved skift til tenornøgle.
55. Angivelse: »Con Vcl. senza Contrabassi«, ved skift til tenornøgle.
56. Angivelse: »Fagot con Bassi tutti«.
57. Angivelse: »Violoncello con Voce«.
58. Angivelse: »Violoncelli ripieni«.
59. Angivelse: »e tutti Bassi« omfatter også fg.
60. Angivelse: »Violoncelli senza Fagotti«
61. Ob- og fg-stemmer er ikke originale.
62. Stærk omlægning af frit ford. ob- og fg-st.
63. Ob1-2 fordobler tb1-2.
64. Lejlighedsvis obofordobling af continuo.
65. Ob1-2 fordobler A-T i overoktaven.
66. Ang: »senza Rip. per la prima volte,...«!!
67. Hedningekor i bevidst »primitivistisk« stil.
68. Ob fordobler A.
69. Ob. stemmerne ikke medtaget fra forlægget.
70. Fg erstatter va i forlægget.
71. Angivelsen for fg kommer først inde i satsen.
72. Anføres i HH I,28.
73. Udskrevet crescendo.
74. Vcl div. fordobler A-T.
75. Anm: »Organi senza violini (sic!) et bassons.

Oversigt over obofordoblinger i Händels værker.

Årstal	HWV	Værketegnelse	Rec.	Basis for obofordobling									Arten af obofordobling										Obobesætning										313	512
				0	1	2	3	4	5	6	7	8	Instrumentalsats Korsatser										0	1	2	3	4							
														0	1	2	3	4	0	1	2	3	4		0	1	2	3	4					
1707	232	Dixit Dominus	23	23	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	237	Laudate Pueri	7	1	1	3	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	1	1	3	0	0	0	1		1	2	4	0	0	0	0	0	0
	238	Nisi Dominus/Gloria Patri	7	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0		7	0	0	0	0	0	0	0	0
	46a	Il Trionfo del Tempo	3	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
1708	47	La Resurrezione	4	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	0	0	0	0		0	0	1	3	0		4		0
1713	74	Eternal source of light	23	11	3	8	1	0	0	0	0	0	0	6	3	0	0	0	5	9	0	0	0	0		11	0	9	3	0		1		0
	278	Te Deum (Utrecht)	32	12	3	10	1	2	0	0	0	4		5	3	0	0	2	7	10	2	1	2		12	2	14	2	2		0		0	
	279	Jubilate	13	5	1	2	0	0	0	1	0	4		1	1	0	0	2	4	2	1	0	2		5	2	4	2	0		0		0	
1714	249a	O sing unto the Lord	6	1	0	2	0	0	0	0	1	2		0	0	0	0	1	1	2	1	0	1		1	3	2	0	0		0		0	
	280	Te Deum in D	14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		5	0	0	0	9	0	0	0	0	0		14	0	0	0	0		0		0
1716	48	Der für die Sünde	30	6	2	16	1	0	2	3	1	2		2	2	0	0	2	4	18	2	0	0		6	1	22	1	0		1		1	
1717	246	O be joyful (=Jubilate)	10	0	3	1	1	0	0	2	1	2		0	0	2	1	1	0	0	2	3	1		0	10	0	0	0		0		0	
	247	In the Lord put I	6	0	2	0	0	0	0	0	4	0		0	0	1	1	0	0	0	1	3	0		0	6	0	0	0		0		0	
	248	Have mercy upon me	6	0	1	0	0	0	0	2	1	2		0	0	1	0	2	0	0	0	3	0		0	6	0	0	0		0		0	
	249b	O sing unto the Lord	9	0	2	1	0	0	0	2	2	2		0	1	1	0	1	0	0	3	2	1		0	9	0	0	0		0		0	
	250a	I will magnify	7	0	1	0	2	0	0	0	1	3		0	1	0	0	2	0	0	0	3	1		0	7	0	0	0		0		0	
	251b	As pants the Hart	6	0	2	0	0	0	0	0	3	1		0	1	0	1	0	0	0	0	3	1		0	6	0	0	0		0		0	
	252	My song shall be alway	7	1	2	0	1	0	0	1	2	0		1	1	0	1	0	0	0	2	2	0		1	6	0	0	0		0		0	
	256a	Let God arise	12	0	3	0	0	0	1	2	5	1		0	1	1	2	0	0	0	1	7	0		0	12	0	0	0		0		0	
	250b	I will magnify	7	0	1	1	1	0	0	0	3	1		0	0	0	1	1	0	0	1	4	0		0	7	0	0	0		0		0	
	253	O come let us sing	8	0	2	1	0	0	0	1	3	1		0	0	2	0	0	0	1	0	4	1		0	8	0	0	0		0		0	
254	O praise the Lord	10	0	3	0	0	0	0	4	3	0		0	2	1	0	0	0	0	5	2	0		0	10	0	0	0		0		0		
255	The Lord is my Light	13	1	2	1	0	0	0	1	5	1		1	2	0	0	0	0	2	2	5	1		1	12	0	0	0		0		0		
1718	281	Te Deum in B flat	25	3	3	4	0	0	1	7	4	3		1	3	0	0	2	2	1	10	5	1		3	22	0	0	0		0		0	
	49a	Acis and Galatea	15	1	2	3	0	0	0	4	3	2		0	2	0	0	2	1	2	7	1	0		1	1	7	2	4		0		0	
	50a	Esther(Haman and Mordecai)	23	2	5	4	1	0	0	4	7	0		0	5	0	0	0	2	7	4	5	0		2	20	0	1	0		0		0	
	251c	As pants the Hart	7	0	1	1	0	0	2	1	1	1		0	1	0	0	0	0	0	4	1	1		0	6	0	0	1		0		0	
	256b	Let God arise	4	0	1	1	0	0	0	0	2	0		0	0	1	0	0	0	0	2	1	0		0	4	0	0	0		0		0	
	282	Te Deum in A	14	0	1	1	2	0	1	2	3	4		0	1	0	0	3	0	4	4	1	1		0	14	0	0	0		0		0	

Arstal	HWV	Værkbetegnelse	Rec.	Basis for obofordobling				Arten af obofordobling				Obobesætning		313	512		
1727	258	Zadok the Priest	4	0	0	1	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	
	259	Let thy hand	8	1	3	2	0	0	0	2	0	1	4	0	0	0	
	260	The King shall rejoice	11	2	1	3	0	0	0	3	2	0	2	0	0	0	
	261	My heart is inditing	11	1	4	2	3	0	0	1	0	0	4	2	0	0	
1732	50b	Esther (2)	10	1	3	0	0	0	1	3	2	0	0	0	4	0	
	49b	Acis and Galatea (2)	5	2	1	0	0	0	0	0	2	0	1	1	1	0	
1733	51	Deborah	46	7	11	6	1	2	5	3	7	4	4	10	9	5	
	52	Athalia	34	4	9	4	1	2	6	5	2	1	4	0	13	3	
1734	262	This is the day	10	0	2	2	0	1	4	0	0	1	0	3	4	0	
	73	Il Parnasso in festa	33	5	8	3	1	0	0	2	12	2	3	4	5	6	
1736	75	Alexander's Feast	34	2	6	7	0	2	5	6	3	3	1	5	10	8	
	263	Sing unto God	6	0	2	2	0	0	0	1	1	0	0	1	3	0	
1737	264	The Way of Zion	37	7	2	5	8	2	2	6	4	1	4	1	0	1	
1738	53	Saul	37	5	3	3	1	1	4	11	7	2	4	1	1	2	
	54	Israel in Egypt	42	9	2	1	2	2	4	22	0	0	3	1	0	1	
1739	76	From Harmony	13	1	4	6	0	0	1	0	1	0	1	2	0	0	
1740	55	L'Allegro	23	2	5	2	12	0	0	0	2	0	0	14	1	1	
1741	56	Messiah	58	18	5	0	32	1	0	0	2	0	12	5	0	0	
	57	Samson	54	15	5	4	7	0	1	14	6	2	8	2	0	1	
1743	58	Semele	34	16	5	2	0	0	0	5	6	0	13	5	0	0	
	283	Te Deum (Dettingen)	32	10	0	3	0	0	5	3	7	4	7	0	0	1	
	265	The King shall rejoice	9	2	1	0	3	0	0	1	2	0	1	3	3	0	
	59	Joseph and his Brethren	34	4	6	4	4	0	3	8	5	0	3	4	0	2	
1744	60	Herkules	28	5	4	2	7	0	2	6	2	0	5	3	0	1	
	61	Belshazzar	43	8	4	5	5	1	3	5	8	4	3	4	0	3	
1746	62	Occasional Oratorio	29	3	4	4	0	0	1	4	8	5	1	4	0	3	
	63	Judas Maccabaeus	53	21	7	7	2	0	1	8	7	0	11	6	1	0	
1747	64	Joshua	32	13	2	2	0	0	1	2	11	1	6	2	0	0	
	65	Alexander Balus	22	3	4	3	0	0	1	5	5	1	2	4	1	0	
1748	66	Susanna	30	2	5	3	0	0	0	12	6	2	2	4	0	1	
	67	Solomon	34	10	5	2	2	0	4	7	3	1	4	0	1	1	
1749	268	Blessed are they	15	1	1	0	5	0	0	5	2	1	1	0	3	5	
	68	Theodora	28	8	5	3	2	0	1	5	3	1	8	4	1	0	
1750	69	The Choice of Herkules	14	1	2	1	1	0	2	1	4	2	1	2	0	2	
	70	Jephtha	44	6	5	8	3	1	0	13	7	1	5	5	0	0	
1756	71	The Triumph of Time	29	5	8	5	0	2	0	2	7	0	1	6	1	1	
				168	118	204	78	144	276	169	183	215	105	9			
500: 105	400: 295	korrec. 937	1337	288	194	19	64	204	150	23	33	50	138	326	28		
ialt 1337	Beregning i procent:		100	21	13	15	9	1	5	15	15	6	3	15	29	35	
				16	16	6	16	6	16	6	16	6	16	6	16	6	16

Bilag 5.

Messiasanalysen i EDB-udskrift.

SEARCH:

YEAR	NO	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56	1	1	45	1	12	8500	2044	0113	0111	0000	2212 0000
	2	56	1	13	45	2	85	4500	0044	0212	0111	0000	2212 0001
	3	56	4	1	45	14	10	3400	0044	0212	0111	0000	0212 0000
	4	56	4	11	45	14	128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000
	5	56	7	1	45	44	58	4372	1334	0313	0111	0000	4512 0000
	6	56	8	1	45	51	12	9400	0042	0000	0111	0000	0000 0000
	7	56	8	13	45	51	89	9232	0242	0000	1111	0000	0000 0000
	8	56	8	107	45	55	31	9334	2234	0313	0211	0000	2514 0001
	9	56	8	137	45	58	12	9400	0042	0000	0111	0000	0000 0000
	10	56	11	1	45	66	6	4400	0044	0212	0111	0000	0212 0000
	11	56	11	7	45	66	85	4272	1234	0313	0111	0000	1512 0000
	12	56	11	92	45	77	8	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	13	56	15	1	45	84	17	4384	0034	0313	0211	2000	2512 0000
	14	56	15	18	45	86	8	4154	0124	0313	0211	2000	0612 0000
	15	56	15	42	45	88	8	4400	0044	0000	0000	0000	0000 0014
	16	56	18	1	45	112	51	4372	1334	1313	0111	0000	4512 0000
	17	56	19	1	45	118	3	8400	2044	0000	0111	0000	0000 0000
	18	56	19	4	45	118	26	8134	2024	0313	0111	0000	2512 0000
	19	56	19	30	45	121	3	8400	2044	0000	0111	0000	0000 0000
	20	56	21	1	45	134	5	8400	2244	0000	0111	0000	0000 0000
	21	56	21	6	45	134	21	8334	2234	0313	0111	0000	2512 0000
	22	56	22	1	45	138	91	1144	0014	0313	0111	0000	2512 0002
	23	56	23	1	45	143	75	4372	1334	0313	0111	0000	2512 0000
	24	56	23	76	45	151	17	8114	0014	0313	0111	0000	2512 0000
	25	56	25	1	45	153	63	4144	1014	0313	1111	0000	2512 0011
	26	56	30	1	45	169	4	4400	0044	0212	0111	0000	0000 0000
	27	56	30	5	45	169	29	4185	0024	3412	3111	0000	3412 0000
	28	56	30	34	45	172	8	4324	0234	0313	0211	0000	0512 0000
	29	56	30	42	45	173	11	4154	0124	0313	0211	0000	0512 0000

Bilag 5 fortsat.

SEARCH:

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
	30	56 31 1	45 178 5	4114	0024	0313	0211	0000	0512 0000
	31	56 31 6	45 178 29	4164	0014	0313	0211	0000	2512 0002
	32	56 31 35	45 181 3	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	33	56 33 1	45 198 22	4334	1234	0724	0111	0000	2612 0000
	34	56 33 23	45 201 3	4400	0044	0000	0111	0000	0212 0000
	35	56 348 1	45 213 12	7400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	36	56 348 13	45 213 40	7132	0044	0000	0000	0000	0000 0000
	37	56 348 53	45 215 109	7334	0034	0313	0111	0000	1514 0000
	38	56 358 1	45 206 38	4124	0034	0724	0111	0000	0724 0003
	39	56 37 1	45 238 9	3154	0024	0313	0111	0000	2622 0001
	40	56 37 10	45 239 13	3144	0034	0313	0111	0000	2714 0000
	41	56 37 60	45 245 8	3400	0044	0000	0111	0000	0212 0000
	42	56 39 1	45 250 3	4400	0044	0000	0111	0000	0000 0000
	43	56 39 4	45 250 18	4314	0234	0313	0111	2001	2512 0000
	44	56 39 22	45 252 12	4164	0134	0313	0111	2001	2512 0001
	45	56 39 34	45 254 8	4114	0124	0313	0111	2001	0512 0001
	46	56 39 42	45 254 10	4144	0014	0313	0111	0000	0512 0001
	47	56 39 52	45 256 18	4114	0334	0313	0111	2001	0512 0046
	48	56 39 82	45 260 13	4234	0344	0313	0111	2001	0512 0000
	49	56 41 1	45 268 6	8614	0000	0000	0000	0000	0000 0000
	50	56 41 7	45 268 10	4314	0034	0313	0111	0000	0512 0000
	51	56 41 34	45 271 4	4400	0044	0000	0111	0000	0212 0000
	52	56 45 1	45 286 50	8124	1024	0313	0111	0000	2512 0000
	53	56 47 1	45 300 7	8114	0024	0313	0111	2000	0512 0000
	54	56 47 8	45 300 4	4214	0044	0313	0111	2001	0512 0000
	55	56 47 24	45 302 48	8154	0134	0313	0211	2001	2512 0001
	56	56 48 1	45 310 20	4644	0001	0000	0210	0000	0000 0000
	57	56 48 21	45 311 10	4400	0043	0000	0000	0000	0000 0000
	58	56 48 31	45 312 58	4144	0124	0313	0211	2001	2512 0001

Bilag 6.

Oversigt over obofordoblinger i FH, MM og analoge satser.

1.Eks.	2.HWV	3.HG	4.FH	5.MM	6.Sats	Arch	antal
21	56 - 1 - 1	45 - 1 -12	0113	2212	8500	2---	12
23	56 - 1 -13	45 - 2 -85	0212	2212	-500	----	14
24	56 - 4 - 1	45 -14 -10	0212	0212	--72	-1--	15
25	56 - 4 -11	45 -14-128	0313	4724	3172	----	5
27	56 - 7 - 1	45 -44 -58	0313	4512	4372	1-34	20
28	56 - 8-107	45 -55 -31	0313	2514	9334	----	8
30	56 -11 - 7	45 -66 -85	0313	1512	-272	----	10
31	56 -15 - 1	45 -84 -17	0313	2512	438-	----	7
31a	56 -15 -18	45 -86 - 8	0313	0612	4154	--24	20
32	56 -18 - 1	45-112 -15	1313	4512	4372	1-34	20
33	56 -19 - 4	45-118 -26	0313	2512	813-	--2-	10
34	56 -21 - 6	45-134 -21	0313	2512	8334	--3-	11
35	56 -22 - 1	45-138 -91	0313	2512	-144	--14	10
36	56 -23 - 1	45-143 -75	0313	2512	4372	1-34	20
37	56 -23 -76	45-151 -17	0313	2512	8114	--14	2
38	56 -25 - 1	45-153 -63	0313	2512	4144	--14	8
39	56 -30 - 5	45-169 -29	3412	3412	418-	--24	2
40	56 -30 -34	45-172 - 8	0313	0512	--2-	-234	7
41	56 -30 -42	45-173 -11	0313	0512	4154	-124	11
42	56 -31 - 1	45-178 - 5	0313	0512	4114	--24	13
43	56 -31 - 6	45-178 -29	0313	2512	4164	--14	4
44	56 -33 - 1	45-198 -22	0724	2612	4334	1234	4
45	56 -34b-53	45-215-109	0313	1514	7334	--34	6
46	56 -35b- 1	45-206 -38	-	-	4124	--34	5
47	56 -37 - 1	45-238 - 9	0313	2622	-154	--24	26
48	56 -37 -10	45-239 -13	0313	2714	-144	--34	10
49	56 -39 - 4	45-250 -18	0313	2512	-314	-234	7
50	56 -39 -22	45-252 -12	0313	2512	-16-	-13-	14
51	56 -39 -34	45-254 - 8	0313	0512	4114	--24	13
51a	56 -39 -42	45-254 -10	0313	0512	4144	--14	8
52	56 -39 -52	45-256 -18	0313	0512	-114	--34	8
53	56 -39 -82	45-260 -13	0313	0512	4234	--44	10
54	56 -41 - 7	45-268 -10	0313	0512	-314	-034	11
55	56 -45 - 1	45-286 -50	0313	2512	-12-	--2-	6
56	56 -47 - 1	45-300 - 7	0313	0512	8114	--24	21
57	56 -47 - 8	45-300 - 4	0313	0512	421-	--4-(2)	18
58	56 -47 -24	45-302 -48	0313	2512	-15-	--3-	25
59	56 -48 -31	45-312 -58	0313	2512	-14-	-12-	17

Bilag 6 fortsat.

Oversigt over obofordoblinger, analoge satser og dom. løsning.

1.Eks. 7.313 m.v. 8.622 m.v. 9.722 m.v. 10.212 m.v. 11.andre løs.12.dom.løs.

21	113	11	-	-	224	1	-	113
23	113	1	-	-	212	5	1224	8 1224
24	0	5	-	-	212	6	-	4 -
25	313	1	-	731	2	211	2	- -
27	313	3	624	3 724	10	-	-	4 724
28	313	1	634	3 714	3	-	-	1 -
30	313	1	624	4 -	221	3	-	2 -
31	313	1	632	5 721	1	-	-	632
31a	313	4	622	6 -	212	8	-	2 622!
32	313	3	624	3 724	10	-	-	4 724
33	313	1	622	7 724	1	-	-	1 622
34	313	1	622	6 722	2	-	524	2 622
35	313	9	622	1 -	-	-	-	313
36	313	3	624	3 724	10	-	-	4 724
37	313	1	-	-	-	-	524	1 -
38	313	7	622	1 -	-	-	-	313
39	3412	2	-	-	-	-	-	3412
40	313	1	632	1 734	5	-	-	734
41	313	4	622	4 -	212	3	-	-
42	313	3	624	5 712	1	212	4	624
43	313	4	-	-	-	-	-	313
44	-	-	-	734	-	-	-	734
45	313	1	624	2 -	-	-	1524	3 1524
46	-	-	-	724	4	222	1	- 724
47	313	6	622	8 722	3	212	9	- -
48	313	1	622	3 714	3	232	2	522 1 -
49	313	2	-	734	4	212	1	- 734
50	313	2	621	4 724	7	-	-	1 724
51	313	3	624	5 712	1	222	4	- 222!
51a	313	7	622	1 -	-	-	-	313
52	313	2	-	724	3	224	3	- -
53	313	1	632	3 724	4	212	2	- 724
54	313	1	622	3 -	212	7	-	212
55	313	2	624	1 714	1	-	513	2 -
56	313	2	622	10 -	1	212	6	522 2 622
57	313	1	622	5 732	5	212	6	- 1 -
58	313	1	624	6 732	11	212	4	- 3 732
59	313	3	624	5 -	1	212	3	522 5 -

Bilag 7.

NODEEKSEMPLER og EDB-udskrifter.

Eks. 1. Uden nodeeksempel.

Eks. 2.

Grave.

(Violino I)

(Violino II)

(Viola I)

(Viola II)

(SOPRANO I)

Ju-ra-vit Dominus, ju-ra - - - vit.

(SOPRANO II)

Ju-ra-vit Dominus, ju-ra - - - vit.

(ALTO.)

Ju-ra-vit Dominus, ju-ra - - - vit.

(TENORE.)

Ju-ra-vit Dominus, ju-ra - - - vit.

(BASSO.)

Ju-ra-vit Dominus, ju-ra - - - vit.

(Continuo.)

5 4 7 7 7 5 4 7 7 4 5

SEARCH:

232 41

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1707 1	1	232 4 1	38 74 5	8115	0015	0000	0000	0000	0000 0000

Eks. 3. 51-21-1.

CHORUS OF ISRAELITES.

Chor der Israeliten.

Grave.

Violino I.

Violino II.

Viola.

Violoncelli
ripieni.

Oboe I.

Oboe II.

Bassoni
ripieni.

SOPRANO I.

SOPRANO II.

ALTO I.

ALTO II.

TENORE I.

TENORE II.

BASSO I.

BASSO II.

Organi, e
tutti i Bassi.

Lord of e - ter - ni - ty! who hast in store plagues

Gott, Herr, der du ver - theilst aus dei - nem Schoos des

Lord of e - ter - ni - ty! who hast in store plagues

Gott, Herr, der du ver - theilst aus dei - nem Schoos des

Lord of e - ter - ni - ty! who hast in store plagues

Gott, Herr, der du ver - theilst aus dei - nem Schoos des

Lord of e - ter - ni - ty! who hast in store plagues

Gott, Herr, der du ver - theilst aus dei - nem Schoos des

6 6

SEARCH:

51 211

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1733	1	51 21	1	29 127 14	8118	0026	0622	0041	0000 0000 0000

Eks. 4. 255-6-6.

Andante.

...cept the Lord? The earth trembled, trembled, trembled.

nicht der Herr? Be-bend wankt die Er-de. be-bend, be-bend, be-bend.

...cept the Lord? The earth trembled, trembled, trembled.

nicht der Herr? Be-bend wankt die Er-de. be-bend, be-bend, be-bend.

SEARCH:

255 66

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 4	1	255 6 6	35 183 31	8214	0043	0041	0000	0000	0000 0073

Eks. 5. 258-0-23.

The musical score is written for a large ensemble, including strings, woodwinds, brass, and voices. It features complex rhythmic patterns, particularly in the woodwind and brass sections, with many sixteenth and thirty-second notes. The vocal parts enter in the final measure with the lyrics: "Za - - dok, the", "Za - - dok der", "Za - - dok, thr", "Za - - dok der", "Za - - dok, the", "Za - - dok der", and "Za - - dok, the". The score concludes with the instruction "Loud." and a final measure containing the numbers 7, 4, and 8.

SEARCH:

258 023

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1727 1	1	258 0 23	14 6 8	8217	0046	0042	0042	3001	0000 0000

Eks. 6. Uden nodeeksempel.

Eks. 7. 278-3-1.

Andante.
Trumpet II.

(Viol. I. Ob. 1.)
(Viol. II. Ob. 1.)

Solo

To Thee, to Thee Che - ru - bin and Se - ra - phim con - tin - ually, con - tin - ually do cry, con -
for dir, vor dir Che - ru - bin und Se - ra - phim in E - wigkeit lob - singen sie vor dir, in

To Thee, to Thee Che - ru - bin and Se - ra - phim con - tin - ually, con -
for dir, vor dir Che - ru - bin und Se - ra - phim in E - wigkeit lob -

SEARCH:

278 31

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278 3 1	31 12 8	B622	0001	0000	0000	0000	0044 0000

Eks. 8. 57-10-31.

to thy dark serv - ant, life, by light af - ford,
o gib dem blin - den Hel - den Licht und Kraft,

to thy dark serv - ant, to thy dark
o gib dem Hel - den, o gib dem

thy dark serv - ant, life, by light af - ford,
gib dem blin - den Hel - den Licht und Kraft,

to thy dark serv - ant, to thy dark
o gib dem Hel - den, o gib dem blin - den

SEARCH:

57 1031

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 2	1	57 10 31	10 51 18	4144	0024	2522	0000	0000	0000 0000

Eks. 9. 48-13-1.

Allegro. CHORUS.

Violino I.
Oboe I.
Violino II.
Oboe II.
Viola.
SOPRANO.
ALTU.
TENORE.
BASSO.
Continuo.

Er soll uns nicht ent- lau- fen, er soll uns nicht ent- lau-
He shall not now as- cape us, he shall not now as- cape

Er soll uns nicht ent- lau- fen, er
He shall not now as- cape us, he

Er soll uns nicht ent- lau- fen, er
He shall not now as- cape us, he

Er soll uns nicht ent- lau- fen, er
He shall not now as- cape us, he

SEARCH:

48 131

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1716	1	48 13 1	15 41 16	4254	1044	0212	0000	0000	0000 0000

Eks. 10. 260-0-197.

Adagio. Allegro.

Adagio.

hast thou laid up on him.

ward durch dich sein Erb. theil.

Thou hast pre-vent. ed him with the bles-
Du ü-ber schüttest ihn mit dem Se-

hast thou laid up on him. Thou hast pre-vent. ed him with the bles-
Du ü-ber schüttest ihn mit dem Se-

ward durch dich sein Erb. theil. Thou hast pre-vent. ed him,
Du ü-ber schüttest ihn,

hast thou laid up on him.

ward durch dich sein Erb. theil.

Allegro.

Eks. 10 fortsat.

SEARCH:

260 0197

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1727 3	1	260 0 197	14 50 43	3356	0034	0000	0111	0000	0000 0054

Violoncelli e Fagotti
senza Contrabassi.

Eks. 11. 268-2A-60.

O God who from the suckling's mouth
 O Herr, dem aus des Säuglings Mund

ORG. ed Violoncelli

SEARCH:

2681260

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1749 1	1	268 2A 60	36 164 43	8164	0034	0624	0000	0000	0000 0045

Eks. 12. 237-8.

This musical score is for the 'Gloria' section of Giuseppe Verdi's opera 'Aida'. It is a full orchestral score with vocal parts. The score is written for a large orchestra, including strings, woodwinds, brass, and harp. The vocal parts are for the Soprano, Alto, Tenor, and Bass. The score is in 4/4 time and is written in the key of D major. The lyrics are in Italian. The score is a full orchestral score with vocal parts. The score is written for a large orchestra, including strings, woodwinds, brass, and harp. The vocal parts are for the Soprano, Alto, Tenor, and Bass. The score is in 4/4 time and is written in the key of D major. The lyrics are in Italian.

SEARCH:

237 816

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1707 2	1	237 8 16	38 42 74	9272	0245	0041	0000	0000	0000 0000

Eks. 13-16 er uden nodeeksempler.

Eks. 17. 278-1-1

Adagio.

Tromba I. II. *Viol. senza Mantb.* *Allegro.*
Violino I. *Tutti.*
Violino II.
Viola.
SOPRANO.
ALTO.
TENORE.
BASSO.
Tutti. *senza Organo.*

leur les Mantb avec le s. Viol. *Je ne l'ay*

We praise
Wir prei -
We praise
Wir prei -
We praise
Wir prei -

SEARCH:

278 11

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278 1	1 31 2 4	8400	0044	1212	0000	0000	0000 0000

SEARCH:

278 15

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278 1	5 31 2 13	4400	0044	2214	0000	0000	0000 0000

Eks. 18,1. 50A-22-1.

SEARCH:

150 221

0000 0000

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 7	1	50A 22	1	40 100 21	4335	1034	0811	0000	1000 0000 0000

CHORUS.

Allegro.

Tromba.

Oboe.

Violino I. II.

Viola.

SOPRANO.

ALTO.

TENORE I.

TENORE II.

BASSO.

Tutti Bassi.

The Lord our e - ne - my has slain, the Lord our e - ne - my has
 Der Herr hat un - sern Feind be - siegt, der Herr hat un - sern Feind be -

Eks. 18,2. 50B-33A-1.

SEARCH:

2501331

YEAR	NO.	HVV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1732 1	1	50B 33A 1	41 122 88	4372	1034	0723	0000	3001	2050 2200

SCENE III.

Israelites with MORDECAI in triumph.

Israeliten mit MARDACHAI in Triumphzuge.

A. (p. pag. 148-178.)

GRAND CHORUS.

Tromba I.
 Tromba II.
 Tromba III.
 Tympano.
 Oboe I.
 Oboe II.
 [Bassons.]
 Violino I.
 Violino II.
 Viola.
 CANTO I.
 CANTO II.
 ALTO.
 TENORE I.
 TENORE II.
 BASSO.
 Tutti Bassi.

The Lord our e . ne . my has slain, the Lord our e . ne . my has slain!
 Der Herr hat un . sern Feind be . siegt, der Herr hat un . sern Feind be . siegt!
 SOLO.
 Al . le . lu . ja . . .
 The Lord our e . ne . my has slain, the Lord our e . ne . my has slain!
 Der Herr hat un . sern Feind be . siegt, der Herr hat un . sern Feind be . siegt!
 The Lord our e . ne . my has slain, the Lord our e . ne . my has slain!
 Der Herr hat un . sern Feind be . siegt, der Herr hat un . sern Feind be . siegt!
 The Lord our e . ne . my has slain, the Lord our e . ne . my has slain!
 Der Herr hat un . sern Feind be . siegt, der Herr hat un . sern Feind be . siegt!
 Comb. col Basso

Eks. 19,1. 50A-22-22.

SEARCH:

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 7	1	50A 22 22	40 104 64	3155	1134	1821	0000	1000	0000 0000

First system of the musical score. It features a multi-staff arrangement with vocal parts and instrumental accompaniment. The lyrics are: "sing praise, of mit", "sing songs of mit", "praise, Dank", "bow im", "down, Staub", "bow im", "down the Stau be", "knee! kniet!".

Second system of the musical score. It continues the multi-staff arrangement. The lyrics are: "bow im", "down, Staub", "bow im", "down, Staub", "bow im", "down the Stau be", "knee, kniet", "bow im", "sing songs of mit", "praise, Dank", "bow im", "down the Stau be", "knee, kniet", "bow im", "sing songs of mit", "praise, Dank", "bow im".

Eks. 19,2. 50B-33B-22.

SEARCH:

25023322

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1732 1	1	50B 33B 22	41 153 59	3156	1134	1722	0411	3001	0000 0000

ing songs of praise, _____ bow down the
 preist ihn mit Dank, _____ im Stau. be

ing songs of praise, _____ bow down the
 preist ihn mit Dank, _____ im Stau. be

down, _____ bow down, _____ knee,
 hin, _____ beugt hin, _____ im Stau. be kniet,

praise, _____ bow down the _____ knee, bow _____ down, _____ bow _____ down, _____
 Dank, _____ im Stau. be kniet, beugt _____ hin, _____ beugt _____ hin,

knee, sing songs of praise,
 kniet, preist ihn mit Dank,

knee, sing songs of praise,
 kniet, preist ihn mit Dank,

sing songs of praise, bow
 preist ihn mit Dank, im

sing songs of praise,
 preist ihn mit Dank,

bow down, bow down thr
 beugt hin, im Slau. be

— bow down, bow down the knee,
 — beugt hin, im Slau. be kniet,

Eks. 20a og 20b er uden nodeeksempler.

Eks. 21. 1. Sinfony, Grave.

SEARCH:

56 1

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 1 1	45 1 12	8500	2044	0113	0111	0000	2212 0000
	2	56 1 13	45 2 85	4500	0044	0212	0111	0000	2212 0001

Grave.

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(Bassi.)

SEARCH:

8500 2

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1717 8	1	256A 1 1	35 211 26	8500	2043	1111	0000	0000	0000 0000
1718 4	2	255 1 1	35 151 18	8500	2043	0111	0000	0000	0000 0000
1736 1	3	75 0 1	12 1 23	8500	2045	1113	0000	0000	0000 0000
1741 1	4	56 1 1	45 1 12	8500	2044	0113	0111	0000	2212 0000
1743 1	5	58 0 1	7 1 44	8500	2044	2113	0111	0000	0000 0004
1744 2	6	61 0 1	19 1 23	8500	2045	1113	0000	0000	0000 0000
1746 2	7	63 0 1	22 1 20	8500	2044	0113	0000	0000	0000 0000
1748 1	8	66 0 1	1 1 24	8500	2044	2224	1111	0000	0000 0029
	9	66 0 131	1 7 10	8500	2044	0113	0111	0000	0000 0000
1748 2	10	67 0 1	26 1 24	8500	2044	0113	0000	0000	0000 0000
1751	11	70 0 1	44 1 13	8500	2044	0113	0000	0000	0000 0000
	12	70 0 91	44 5 13	8500	2044	0113	0000	0000	0000 0000

Eks. 22a. Repetition i langsom indledning.

SEARCH:

66

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 2	1	57 0 1	10 1 56	7500	0244	0113	0000	0200	0000 0066
1748 2	2	67 0 94	26 6 51	3500	0042	0113	0000	0000	0000 0066

SINFONIA.
Andante.

Corno I. II.

Violino I.

Oboe I. II.

Violino II.

Viola.

Bassi.

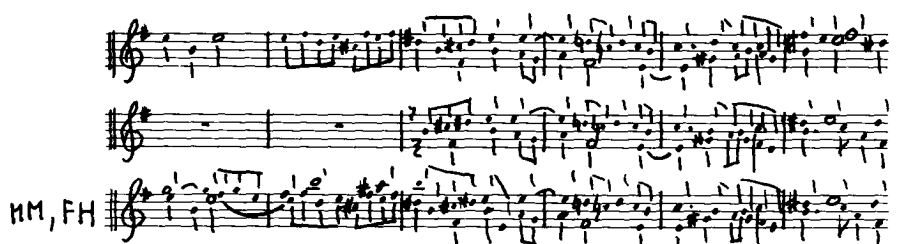
Eks. 22b. Repetition i langsom indledning.

SEARCH:

34

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1746 2	1	63 31C 1	22 188 16	1114	0014	2522	0000	0200	1064 3734
1747 1	2	64 37 1	17 186 16	1114	0014	2522	0000	0200	0000 0034

Eks. 23. 1. Sinfony, Allegro moderato.

Allegro moderato.

Eks. 24. 4. And the glory.

SEARCH:

56 4

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 4 1	45 14 10	3400	0044	0212	0111	0000	0212 0000
	2	56 4 11	45 14 128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000

SEARCH:

72 1

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 5	1	281 2 70	37 44 25	7272	1143	0621	0000	0000	0000 0000
1733 2	2	52 3 18	5 21 121	3272	1144	0624	0000	0000	0000 0000
	3	52 31 1	5 181 26	4272	1146	0672	0111	2001	0000 0000
1734 2	4	73 3 18	54 12 105	3272	1144	0624	0611	0000	0600 0000
	5	73 33 8	54 126 86	4372	1134	0724	0000	2000	2263 6000
1736 2	6	263 1 61	36 86 9	4272	1134	0222	0000	2001	0000 0000
1741 1	7	56 4 11	45 14 128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000
1744 1	8	60 25 5	4 146 41	8372	1132	0313	0000	0000	0000 0044
1744 2	9	61 21 3	19 118 57	4372	1134	1924	0000	0000	0000 0000
	10	61 48 1	19 242 73	3172	1134	0211	0000	0000	1253 5016
	11	61 50 12	19 253 94	8372	1134	2211	0000	0000	1250 6067
1747 1	12	64 17 25	17 82 97	3372	1134	1232	0000	2201	0000 0032
	13	64 20 11	17 106 32	8372	1134	0824	0000	2201	0000 0047
1747 2	14	65 21 1	33 141 144	9372	1134	0824	0000	2000	1045 3000
1756	15	71 1 7	20 8 63	8372	1134	0832	0000	2001	0000 0000

Eks. 25.

SEARCH:

3172

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 1	1	2508 4 1	34 187 158	3172	0034	0731	0000	0000	0000 0016
1718 2	2	253 5 1	35 66 247	3172	0034	2731	0000	0000	3250 4016
1718 5	3	281 5 26	37 63 102	3172	1043	0211	0000	0000	0000 0016
1741 1	4	56 4 11	45 14 128	3172	3124	0313	0111	0000	4724 0000
1744 2	5	61 48* 1	19 242 73	3172	1134	0211	0000	0000	1253 5016

Eks. 25 for

MM

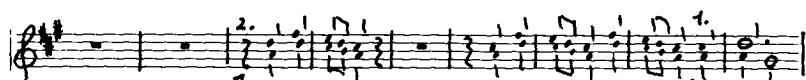
FH

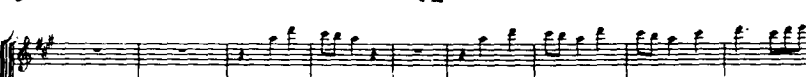
39

And all flesh shall see it to ge. ther.
Al. le Vol. ker wer. den es se. hen,

And all
Al. le

MM

FH

q 2

48

And all flesh shall see it to ge. ther.
Al. le Vol. ker wer. den es se. hen,

and all flesh shall see it to ge. ther.
al. le Vol. ker wer. den es se. hen,

flesh shall see it to ge. ther. for the mouth of the Lord hath spo. ken
Vol. ker wer. den es se. hen, do es Gott un. ser Herr ver. hei. sen

for the mouth of the Lord hath spo. ken
do es Gott un. ser Herr ver. hei. sen

Eks. 26. 4. And the glory. Blæserverversion.

44

52

Eks. 27. 7. And He shall purify.

SEARCH:

56 71

YEAR	NO.	HWV	MG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 7 1	45 44 58	4372	1334	0313	0111	0000	4512 0000

724

MM

FH

a2

2.

15

con Rip. per tutto

Il Rip.

Il Rip.

and he shall pu. ri. fy. — the sons of Le. —
 wird rei. ni. gen und läu. — tern die Söh. ne Le. —

tern the sons of Le. — vi,
 die Söh. — ne Le. — vi,

Le. — vi, and he shall pu. ri. fy.
 Le. — vi, wird rei. ni. gen und läu. —

and he shall pu. ri. fy. — and he shall pu. ri. fy. — the sons of Le. —
 wird rei. ni. gen und läu. — tern, rei. ni. gen und läu. — tern die Söh. ne Le. —

Il Rip. per tutto.

vi. the sons of Le. vi. that they may of. fer un to the Lord an
 .vi. die Söh. ne Le. vi: auf dass sie brin. gen Gott ih. rem Herrn ein

the sons of Le. vi. that they may of. fer un to the Lord an
 die Söh. ne Le. vi: auf dass sie brin. gen Gott ih. rem Herrn ein

the sons of Le. vi. that they may of. fer un to the Lord an
 die Söh. ne Le. vi: auf dass sie brin. gen Gott ih. rem Herrn ein

vi. the sons, the sons of Le. vi. that they may of. fer un to the Lord an
 .vi. die Söh. ne Söh. ne Le. vi: auf dass sie brin. gen Gott ih. rem Herrn ein

SEARCH:

4372 1 34

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 3	1	279 1 13	31 47 34	4372	1234	2212	0000	2000	0000 0000
1717 5	2	250A 2 1	34 137 46	4372	1034	0041	0000	0000	0000 0000
1718 2	3	253 9 1	35 90 63	4372	1234	0041	0000	0000	3237 3000
1718 7	4	50A 22 144	40 118 40	4372	1034	0721	0000	1000	0000 0000
1720 3	5	282 3 1	37 117 16	4372	1034	0621	0000	0000	0000 0000
1732 1	6	50B 33A 1	41 122 88	4372	1034	0723	0000	3001	2050 2200
1734 2	7	73 27 1	54 98 78	4372	1234	0734	0311	2000	2052 3125
	8	73 33 8	54 126 88	4372	1134	0724	0000	2000	2263 6000
1736 2	9	263 6 8	36 100 90	4372	1334	0724	0000	2000	0000 0000
1741 1	10	56 7 1	45 44 58	4372	1334	0313	0111	0000	4512 0000
	11	56 18 1	45 112 51	4372	1334	1313	0111	0000	4512 0000
	12	56 23 1	45 143 75	4372	1334	0313	0111	0000	2512 0000
1743 2	13	283 1 33	25 7 20	4372	1234	0712	1611	3001	0000 0000
1744 1	14	60 16 9	4 86 60	4372	1234	0824	0000	2001	0000 0000
1744 2	15	61 21 3	19 118 57	4372	1134	1924	0000	0000	0000 0000
1746 1	16	62 18 1	43 106 83	4372	1234	0722	0000	3001	2052 3100
1747 2	17	65 26 1	33 166 86	4372	1034	0212	0000	0000	0000 0000
1749 1	18	268 5 24	36 188 79	4372	1234	0724	0000	0000	0000 0017
1749 2	19	68 33 1	8 170 97	4372	1034	1634	0000	0000	0000 0000
1756	20	71 25 24	20 145 79	4372	1234	0724	0000	0000	0000 0017

Eks. 28. 8. O thou that tellest.

SEARCH:

56 8107

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 8 107	45 55 31	9334	2234	0313	0211	0000	2514 0001

714

MM

FH

116

- rise, say un.to the cities of Ju.dah, be. hold your God! be hold! the glo. ry of the
auf, ver .kind' al. len Städt in Ju. da: Er kommt, dein Gott, er kommt! die Herrlichkeit des

- rise, say un.to the cities of Ju.dah, be. hold your God! be hold! the glo. ry of the
auf, ver .kind' al. len Städt in Ju. da: Er kommt, dein Gott, er kommt! die Herrlichkeit des

- rise, say un.to the cities of Ju.dah, be. hold your God! be hold! the glo. ry of the
auf, ver .kind' al. len Städt in Ju. da: Er kommt, dein Gott, er kommt! die Herrlichkeit des

- rise, say un.to the cities of Ju.dah, be. hold your God! be hold! the glo. ry of the
auf, ver .kind' al. len Städt in Ju. da: Er kommt, dein Gott, er kommt! die Herrlichkeit des

Eks. 28 fortsat.

UNIS

Lord is risen up on thee. O thou that tellest good tidings to Zion, say unto the cities of
 Herrn ist über dir erschienen. O du, die Wonne verkündet in Zion, verkünd' allen Städten in

Lord is risen up on thee. O thou that tellest good tidings to Zion, say unto the cities of
 Herrn ist über dir erschienen. O du, die Wonne verkündet in Zion, verkünd' allen Städten in

Lord is risen up on thee. O thou that tellest good tidings to Zion, say unto the cities of
 Herrn ist über dir erschienen. O du, die Wonne verkündet in Zion, verkünd' allen Städten in

Lord is risen up on thee. O thou that tellest good tidings to Zion, say unto the cities of
 Herrn ist über dir erschienen. O du, die Wonne verkündet in Zion, verkünd' allen Städten in

7-8-6

SEARCH:

9334

YEAR	NO.	NWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1738 1	1	53 57 13	13 148 22	9334	0034	0632	0000	0000	0000 0000
1741 1	2	56 8 107	45 55 31	9334	2234	0313	0211	0000	2514 0001
1743 1	3	58 26 1	7 116 44	9334	0034	2714	0000	0000	0000 0000
1746 1	4	62 2 1	43 25 67	9334	0034	0714	0000	3001	0000 0000
	5	62 4 1	43 37 21	9334	0034	0214	0000	3001	0000 0000
	6	62 6 1	43 45 24	9334	0034	0714	0000	3001	0000 0000
1746 2	7	63 3 5	22 18 25	9334	1034	1634	0431	0000	0000 0000
1749 2	8	68 4 5	8 27 38	9334	1034	1624	0000	0200	0000 0000

Eks. 29 er udgået.

Eks. 30. 11. For unto us.

624

MM

FH ²

31

con Rip.

der, up on his shoulder, and his name shall be cal. led, Won. der. ful, Coun. sel. lor,
 ter, auf sei. ne Schul. ter, und sein Na. me soll hei. ssen Won. der. bar! Herr. li. cher!

be up on his shoulder, and his name shall be cal. led, Won. der. ful, Coun. sel. lor,
 legt auf sei. ne Schul. ter, und sein Na. me soll hei. ssen Won. der. bar! Herr. li. cher!

and his name shall be cal. led, Won. der. ful, Coun. sel. lor,
 und sein Na. me soll hei. ssen Won. der. bar! Herr. li. cher!

be up on his shoulder, and his name shall be cal. led, Won. der. ful, Coun. sel. lor,
 legt auf sei. ne Schul. ter, und sein Na. me soll hei. ssen Won. der. bar! Herr. li. cher!

con Rip.

vend!

SEARCH:

4272

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 7	1	50A 22 248	40 130 30	4272	1044	0221	0000	1000	0000 0000
1732 2	2	49B 22 9	53 80 37	4272	1042	0000	0000	0000	0000 0000
1733 2	3	52 31 1	5 181 26	4272	1146	0622	0111	2001	0000 0000
1736 2	4	263 1 61	36 86 9	4272	1134	0222	0000	2001	0000 0000
1741 1	5	56 11 7	45 66 85	4272	1234	0313	0111	0000	1512 0000
1756	6	71 11 9	20 68 37	4272	0042	0000	0000	0000	0000 0000

Eks. 30 fortsat.

the mighty God, the everlasting Father, the Prince of Peace.
der starke Gott, ewig gleich dem Vater, Friede - fürst.

the mighty God, the everlasting Father, the Prince of Peace. Un-to us a child is born,
der starke Gott, ewig gleich dem Vater, Friede - fürst. Es ist uns ein Kind ge-boren,

the mighty God, the everlasting Father, the Prince of Peace. For un-to
der starke Gott, ewig gleich dem Vater, Friede - fürst. Denn es ist

senza Rip.

SEARCH:

3272

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1720 3	1	282 4 6	37 118 21	3272	1044	1231	0000	0000	0000 0000
1733 2	2	52 3 18	5 21 121	3272	1144	0624	0000	0000	0000 0000
1734 2	3	73 3 18	54 12 105	3272	1144	0624	0611	0000	0000 0000
1747 2	4	65 14 59	33 90 80	3272	1044	0524	0000	0000	0000 0000

Eks. 31a. 15. Glory to God.

SEARCH:

56 15

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 15 1	45 84 17	4384	0034	0313	0211	2000	2512 0000
	2	56 15 18	45 86 8	4154	0124	0313	0211	2000	0612 0000
	3	56 15 42	45 88 8	4400	0044	0000	0000	0000	0000 0014

632

MM

FH

9

Glo-ry to God, glo-ry to God, glo-ry to God in the
 Eh-re sei Gott, Eh-re sei Gott, Eh-re sei Gott in der
 Glo-ry to God, glo-ry to God, glo-ry to God in the

Vielonc

6

SEARCH:

436

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 1	1	250B 3 1	34 176 44	4387	0234	0721	0000	0000	0000 0000
1738 2	2	54 15 25	16 119 66	4388	0336	3632	3411	2031	0000 0000
1741 1	3	56 15 1	45 84 17	4384	0034	0313	0211	2000	2512 0000
1746 1	4	62 28 1	43 192 66	4388	1336	3632	3411	3001	1054 1500
1748 2	5	67 1 17	26 10 88	4388	0035	0634	0413	0000	0000 0047
	6	67 15 12	26 113 77	4388	0035	0832	0433	2201	0000 0000
	7	67 15 89	26 132 47	4386	0135	0632	0233	2201	0000 0000

Eks. 31c. 232-4-57.

67

piano

piu piano

pianissimo

te.bit e -

4 8

SEARCH:

14

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1707 1	1	232 4 57	38 78 6	3400	0045	0000	0000	0000	0015 0014
	2	232 7 32	38 106 5	4400	0046	0000	0000	0000	0015 0014
1733 1	3	51 39 16	29 210 33	7318	0036	0724	0111	3301	0015 0014
1741 1	4	56 15 42	45 88 8	4400	0044	0000	0000	0000	0000 0014

Eks. 32 er uden nodeeksempel.

Eks. 33. 19. Behold the Lamb of God.

624

MM

FH

Largo. senza Rip.

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

con Rip.

Be.
O

Br. hold the Lamb of
O seht das Got. tes.

con Rip.

hold the Lamb of God! he hold the Lamb of God! that tak. eth. that tak. eth a way the
seht das Got. tes. lamm. o seht das Got. tes. lamm. es trägt. es trägt in Ge. duld die

God! he hold the Lamb of God the Lamb of God! that tak. eth a way the
lamm. o seht das Got. tes. lamm. das Got. tes. lamm. es trägt in Ge. duld die

Br. hold the Lamb of God the Lamb of God! that tak. eth a way the
O seht das Got. tes. lamm. das Got. tes. lamm. es trägt in Ge. duld die

Br. hold the Lamb of God! he hold the Lamb of God! that tak. eth a way the
O seht das Got. tes. lamm. o seht das Got. tes. lamm. es trägt in Ge. duld die

Eks. 33 fortsat.

SEARCH:

813

2

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278 4 93	31 19 14	8135	0024	1212	0000	0000	0000 0000
1718 5	2	281 2 95	37 46 16	8133	0023	0621	0000	0000	0000 0000
1733 2	3	52 26 1	5 168 12	8138	0026	3622	3621	0000	0000 0000
1737	4	264 3 31	11 28 22	8134	1324	1622	0000	0000	0000 0000
	5	264 5 88	11 39 51	8134	0124	0724	0211	0000	0000 0000
1738 2	6	54 25 61	16 239 45	8138	1026	0622	0514	0000	0000 0000
1741 1	7	56 19 4	45 118 26	8134	2024	0313	0111	0000	2512 0000
1743 2	8	283 124 1	25 76 24	8135	0024	0622	0411	0000	0000 0000
1747 1	9	64 34 1	17 180 34	8134	0024	0624	0000	0000	0000 0000
1749 1	10	268 2 16	36 160 22	8135	0124	0624	0000	0000	1264 5000

Eks. 34. 21. Surely.

SEARCH:

8334

3

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1733 1	1	51 33 1	29 187 22	8334	0036	1534	0000	0000	0021 0000
1741 1	2	56 21 6	45 134 21	8334	2234	0313	0111	0000	2512 0000
1741 2	3	57 52 1	10 256 12	8334	0034	0632	0000	0000	0000 0000
	4	57 54 19	10 263 36	8334	0034	0622	0000	0000	0000 0000
1743 4	5	59 16 9	42 99 34	8334	1034	0524	0000	0000	0000 0000
1744 1	6	60 8 33	4 35 20	8334	1034	0624	0000	0000	0000 0000
	7	60 25 46	4 153 20	8334	1132	0622	0000	0000	0000 0000
1744 2	8	61 4 4	19 18 38	8334	1234	1934	0000	0000	0000 0000
	9	61 32 1	19 163 22	8334	0034	1622	0000	0000	0000 0000
1747 1	10	64 32 26	17 173 19	8334	1034	0732	0000	0000	0000 0047
1749 2	11	68 39 7	8 201 37	8334	1134	0722	0000	0000	0000 0000

Eks. 34. 21. Surely.

622

MM

FH

ron Rip

Su.re.ly. su.re.ly. he hath
Wahr.lich. wahr.lich. er litt
Su.re.ly. su.re.ly. he hath
Wahr.lich. wahr.lich. er litt

ron Rip

borne our griefs, and car . ried our sor . rows! su.re.ly. su.re.ly. he hath
un . sre Qual und trug un . sre Schmer . zen! wahr.lich. wahr.lich. er litt
borne our griefs, and car . ried our sor . rows! su.re.ly. su.re.ly. he hath
un . sre Qual und trug un . sre Schmer . zen! wahr.lich. wahr.lich. er litt

Eks. 36. 23. All we like sheep.

724

1. 2.

MM

FH

11

we have tur - ned ev'ry one to his own way.
und es wall - te je der sei - nen eig - nen Weg;

we have tur - ned
und es wall - te

2. 1.

ned ev'ry one to his own way, ev'ry one to his own way, All we, like sheep,
te je der sei - nen eig - nen Weg, je der sei - nen eig - nen Weg, der Heer - de gleich,

ev'ry one to his own way, All we, like sheep, have gone a - stray;
je der sei - nen eig - nen Weg, der Heer - de gleich, so irr - ten wir ser.

All we, like sheep, have gone a - stray;
der Heer - de gleich, so irr - ten wir ser.

Eks. 38 er udgået.

Eks. 39. 30. Lift up your heads.

MM

FH

CHORUS.

Al tempo ordinario.

(Violino I.)

Violino II.)

Viola.

CANTO I.

CANTO II.

ALTO.

TENORE.

BASSO.

(Tutti Bassi.)

senza Rip.

senza Rip.

Lift up your heads,
Hoch that euch auf,

Lift up your heads,
Hoch that euch auf,

Lift up your heads,
Hoch that euch auf,

Lift up your heads,
Hoch that euch auf,

6 6

SEARCH:

418

24

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 2	1	278 7 11	31 32 22	4188	0024	3422	0000	2000	0000 0000
1741 1	2	56 30 5	45 169 29	4185	0024	3412	3111	0000	3412 0000

Eks. 40. He is the King of Glory.

734

MM

FH

31

Canto I & II.

the Lord of hosts; he is the King of glo.ry. he is the King of glo.ry. he
Gott Ze - ba - oth, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er

the Lord of hosts; he is the King of glo.ry. he is the King of glo.ry. he
Gott Ze - ba - oth, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er

the Lord of hosts; he is the King of glo.ry. he is the King of glo.ry. he
Gott Ze - ba - oth, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er

the Lord of hosts; he is the King of glo.ry. he is the King of glo.ry. he
Gott Ze - ba - oth, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er ist der Kö.nig der Eh.ren, er

SEARCH:

2 23

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1717	2	1 247 4 1	34 55 114	3123	0233	0731	0111	0000	3048 1200
1717	5	2 250A 8 34	34 165 25	4123	1233	0731	0311	0000	0030 0000
1718	1	3 250B 6 34	34 203 29	4126	1234	0731	0000	0000	0030 0000
1741	1	4 56 30 34	45 172 8	4324	0234	0313	0211	0000	0512 0000
1746	2	5 63 1 4	22 7 43	8324	0234	1724	0000	0000	0000 0000
	6	63 17 1	22 70 28	4124	0234	0734	0000	0000	0000 0000
1749	2	7 68 30 5	8 152 21	8324	1234	0632	0000	0000	0000 0000

Eks. 41. The Lord of Hosts.

MM FH

40

the King of glo- ry, the Lord of hosts, he is the King of glo-
 der Kö- nig der Eh- ren, Gott Ze- ha- loh, er ist der Kö- nig der Eh-

is the King of glo- ry, the Lord of hosts, he is the King of glo-
 ist der Kö- nig der Eh- ren, Gott Ze- ha- loh, er ist der Kö- nig der Eh-

King of glo- ry, the Lord of hosts, he is the King of glo-
 Kö- nig der Eh- ren, Gott Ze- ha- loh, er ist der Kö- nig der Eh-

is the King of glo- ry,
 ist der Kö- nig der Eh- ren,

7 6 7 7 7 7 6 7 7

SEARCH:

4154 124

YEAR	NO.	HWV	H6	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1734 1	1	262 9 1	36 76 29	4154	0124	2212	0000	2000	3280 6000
1741 1	2	56 15 18	45 86 8	4154	0124	0313	0211	2000	0612 0000
	3	56 30 42	45 173 11	4154	0124	0313	0211	0000	0512 0000
1741 2	4	57 32 13	10 157 41	4154	3124	0313	0000	0000	0000 0000
	5	57 32 23	10 158 7	4154	0124	1674	0000	0000	0000 0000
	6	57 32 30	10 159 24	4154	0124	2222	0000	0000	0000 0000
1743 4	7	59 18 94	42 128 16	4154	0124	0313	0000	2001	0000 0009
1744 2	8	61 20 130	19 116 12	4154	1124	0622	0000	0000	0000 0000
1751	9	70 13 84	44 89 70	4154	0124	0622	0000	0200	0000 0019
	10	70 35 64	44 204 12	4154	0124	0212	0000	0000	0000 0000
	11	70 44 1	44 250 23	4154	0124	1822	0000	2000	0000 0019

Eks. 42. 31. Let all the angels.

624 *un13.*

MM *2*

FH *2*

Allegro.

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

Let all the an - gels of God wor - ship him,
 Laus al - le En - gel des Herrn prei - sen ihn,
 Let all the an - gels of God wor - ship him,
 Laus al - le En - gel des Herrn prei - sen ihn,
 Let all the an - gels of God wor - ship him,
 Laus al - le En - gel des Herrn prei - sen ihn,
 Let all the an - gels of God wor - ship him,
 Laus al - le En - gel des Herrn prei - sen ihn,

6 5 6 6

SEARCH:

4114 24

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1716	1	48 22 1	15 68 4	4114	0024	0212	0000	0000	0000 0000
1734 1	2	262 8 5	36 71 5	4114	0024	0222	0000	2000	0000 0000
1739	3	76 11 145	23 71 8	4114	0024	0113	0211	2001	0000 0000
1741 1	4	56 31 1	45 178 5	4114	0024	0313	0211	0000	0512 0000
	5	56 39 34	45 254 8	4114	0124	0313	0111	2001	0512 0001
1743 1	6	58 32 1	7 144 4	4114	0024	0622	0000	0000	0000 0000
1743 4	7	59 13 1	42 76 14	4114	0024	0624	0000	0000	0000 0000
	8	59 18 84	42 127 10	4114	0024	0822	0000	2001	0000 0000
1744 2	9	61 11 1	19 45 14	4114	0024	0712	0000	0000	0000 0000
1746 2	10	63 28 137	22 167 7	4114	0024	0624	0000	0000	0000 0000
1749 1	11	268 8 34	36 208 8	4114	0124	0313	0111	2001	1056 3901
1751	12	70 10 54	44 65 4	4114	0024	0622	0000	0000	0000 0000
	13	70 35 21	44 200 11	4114	0124	2212	0000	0000	0000 0000

Eks. 43. Let all the angels (fortsat).

MM

FH

a 2

let all the an - gels of God, let all the an - gels of God wor - ship
al - le En - gel des Herrn, laus - al - le En - gel des Herrn prei - sen

let all the an - gels of God wor - ship
laus - al - le En - gel des Herrn prei - sen

let all the an - gels of God wor - ship
laus - al - le En - gel des Herrn prei - sen

7 6

SEARCH:

4164

14

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 31 6	45 178 29	4164	0014	0313	0211	0000	2512 0002
1743 4	2	59 16 43	42 104 57	4164	0014	0313	0000	0000	0000 0000
1744 2	3	61 24 1	19 129 57	4164	0014	0313	0000	0000	0000 0015
1746 2	4	63 28 144	22 144 59	4164	0014	0313	0000	0000	0000 0009

Eks. 44. 33. The Lord gave the word.

734

MM

FH

Andante allegro.

con Rip. per tutto.

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

The Lord
Der Herr

gave the word;
gab das Wort:

Great was the com. pa. ny of the
Gross war die Men. ge der Bo. ten

Eks. 44 fortsat.

unis.

prea.chers, great was the com . pa.ny, the com . pa.ny of the
 Got . tes, gross war die Men . ge, die Men . ge der Bo . ten

prea.chers, great was the com . pa.ny, the com . pa.ny, the com . pa.ny of the
 Got . tes, gross war die Men . ge, die Men . ge, die Men . ge der Bo . ten

prea.chers, great was the com . pa.ny, the com . pa.ny, the com . pa.ny of the
 Got . tes, gross war die Men . ge, die Men . ge, die Men . ge der Bo . ten

prea.chers, great was the com . pa.ny, the com . pa.ny, the com . pa.ny of the
 Got . tes, gross war die Men . ge, die Men . ge, die Men . ge der Bo . ten

SEARCH:

4334 1234

YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1734 2	1	73	18	7	54	61	80	4334	1234	0734	0311	0200	0000 0000
	2	73	20	7	54	75	24	4334	1234	0734	0311	0200	0000 0000
1741 1	3	56	33	1	45	198	22	4334	1234	0724	0111	0000	2612 0000
1747 1	4	64	28	19	17	147	42	4334	1234	0732	0000	2201	0000 0000

Eks. 45. 34B. How beautiful are the feet of Him.

155

ti - dings, glad ti - dings, thy God reig - - - neth.
hō - ren die Bot. schaft: drin Gott wul - - - tet.

SEARCH:

7334

34

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1733 1	1	51 30 49	29 175 83	7334	0034	1534	0000	0200	0000 0000
1738 2	2	54 8 1	16 72 51	7334	1234	0634	0434	0030	0000 0000
1741 1	3	56 34B 53	45 215 109	7334	0034	0313	0111	0000	1514 0000
1743 3	4	265 2 73	36 125 74	7334	0034	0624	0111	0000	0000 0000
1749 2	5	68 16 14	8 89 91	7334	1034	2524	0000	0000	0000 0000
1750	6	69 5 25	18 16 45	7334	1034	1513	0613	0000	0000 0000

Eks. 46. 35B. Their sound is gone out.

SEARCH:

4124

34

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1741 1	1	56 35B 1	45 206 38	4124	0034	0724	0111	0000	0724 0003
1746 2	2	63 17 1	22 70 28	4124	0234	0734	0000	0000	0000 0000
	3	63 17 29	22 72 12	4124	0034	2222	0000	0000	0000 0000
	4	63 17 41	22 74 9	4124	0034	0732	0000	0000	0000 0000
	5	63 17 50	22 75 18	4124	0034	2724	0211	0000	0000 0071

Eks. 47. 37. Let us break their bonds asunder.

MM

FH

Allegro e staccato.
senza Rip

con Rip per tutto

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)
Let us break their bonds a - sun - der, let us break,
Auf. zer - rei - set, auf, zer - rei - set ih - re Bande,

(ALTO.)
Let us break their
Auf. zer - rei - set,

(TENORE.)
Let us break their bonds a - sun - der, let us, let us break
Auf. zer - rei - set, auf, zer rei - set ih - re, ih - re their bonds a -

(BASSO.)
Auf. zer - rei - set, auf, zer rei - set ih - re, ih - re zer - rei - set,

(Tutti Bassi.)
Let us break their bonds a -
Auf. zer - rei - set ih - re

Eks. 47 fortsat.

SEARCH:

154

24

YEAR	NO.	HMV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1716	1	48 38 1	15 104 25	4154	1024	0212	0000	0000	0000 0000
1734 1	2	262 9 1	36 76 29	4154	0124	2212	0000	2000	3280 6000
1738 1	3	53 1 61	13 30 18	4154	0024	0622	0311	2031	0000 0000
	4	53 4 98	13 45 13	4154	0024	0622	0211	2031	0000 0000
1738 2	5	54 14 1	16 111 63	7154	0024	0324	0611	0000	0000 0000
1741 1	6	56 15 18	45 86 8	4154	0124	0313	0211	2000	0612 0000
	7	56 30 42	45 173 11	4154	0124	0313	0211	0000	0512 0000
	8	56 37 1	45 238 9	3154	0024	0313	0111	0000	2622 0001
1741 2	9	57 32 13	10 157 41	4154	3124	0313	0000	0000	0000 0000
	10	57 32 23	10 158 7	4154	0124	1624	0000	0000	0000 0000
	11	57 32 30	10 159 24	4154	0124	2222	0000	0000	0000 0000
1743 4	12	59 18 43	42 122 11	4154	0024	2113	0000	0000	0000 0000
	13	59 18 64	42 124 20	4154	0024	1213	0000	0000	0000 0010
	14	59 18 94	42 128 16	4154	0124	0313	0000	2001	0000 0009
1744 1	15	60 11 13	4 57 63	4154	0024	1222	0000	0000	0000 0000
1744 2	16	61 20 130	19 116 12	4154	1124	0622	0000	0000	0000 0000
1746 2	17	63 5 37	22 29 34	4154	0024	0634	0611	0000	0000 0000
1747 1	18	64 10 1	17 54 60	4154	0024	1722	0000	0000	0000 0000
1747 2	19	65 38 29	33 210 33	8154	1124	0624	0000	0000	0000 0000
1748 1	20	66 35 29	0 230 71	7154	1024	2724	0111	0000	0000 0072
1751	21	70 13 84	44 89 70	4154	0124	0622	0000	0200	0000 0019
	22	70 14 65	44 104 43	7154	0024	1624	0000	0000	0000 0019
	23	70 29 89	44 181 25	4154	0024	2212	0000	0000	0000 0000
	24	70 35 64	44 204 12	4154	0124	0212	0000	0000	0000 0000
	25	70 39 1	44 216 24	1154	0124	2212	0000	0000	0000 0019
	26	70 44 1	44 250 23	4154	0124	1822	0000	2000	0000 0019

Eks. 48. And cast away.

ob1
MM
ob2
FH

40

us, and cast a way their yokes from us, and cast a way their yokes
wir wer-fen ab das Joch von uns, and wir wer-fen ab das Joch
and wir wer-fen ab das Joch their yokes
— and cast a way their yokes from us, and cast a way their yokes
— wir wer-fen ab das Joch von uns, and wir wer-fen ab das Joch
their yokes, their yokes from us, and cast a way their yokes
das Joch, das Joch von uns, and wir wer-fen ab das Joch

6 5 6 6 (7) 8

SEARCH:

144

34

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1738 1	1	53 4 11	13 37 77	1144	0134	1622	0411	0000	0000 0000
	2	53 68 137	13 185 74	7144	0234	0522	0411	0000	0000 0000
1741 1	3	56 37 10	45 239 13	3144	0034	0313	0111	0000	2714 0000
1743 1	4	58 32 5	7 145 97	3144	0034	0634	0000	0000	0000 0000
1744 2	5	61 11 15	19 46 57	4144	1134	2714	0000	0000	0000 0000
	6	61 41 9	19 212 26	4144	0034	0232	0000	0000	0000 0000
1748 1	7	66 17 88	1 90 68	4144	1134	1724	0000	0000	0000 0000
	8	66 34 28	1 176 35	4144	0034	0724	0000	0000	2255 1100
1751	9	70 10 30	44 62 24	4144	1134	2624	0000	0000	0000 0000
1756	10	71 32 1	20 164 57	4144	0034	0224	0000	0200	0000 0010

Eks. 49 fortsat.

SEARCH:				314		234		Ob	Fg	Ott	Suppl
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch						
1716	1	48 29 1	15 86 9	4314	1234	0212	0000	0000	0000	0000	0000
1734 2	2	73 23 46	54 83 17	9314	0234	0734	0631	0000	3008	3200	
1736 1	3	75 23 26	12 157 51	9314	0234	0734	0000	0200	0000	0000	
1738 1	4	53 24 1	13 82 10	4314	0234	0722	0000	2031	0000	0031	
	5	53 86 79	13 254 14	4314	0234	0732	0000	2031	0000	0000	
1741 1	6	56 39 4	45 250 18	4314	0234	0313	0111	2001	2512	0000	
1749 1	7	268 8 4	36 204 18	4314	0234	0313	0111	2001	1056	3900	

Eks. 50. For the Lord omnipotent.

SEARCH:				16		13		Ob	Fg	Ott	Suppl
YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch						
1713 3	1	279 2 1	31 50 58	4165	0135	0000	0000	2000	0000	0000	
1717 1	2	246 3 1	34 8 58	4163	1133	0621	1311	0000	2279	2000	
1717 2	3	247 8 1	34 73 51	4163	1133	0721	0111	0000	0000	0000	
1717 3	4	248 6 1	34 94 55	4163	0133	0631	0111	0000	3276	4000	
1717 7	5	252 9 1	35 38 29	4164	0136	1621	0411	0000	2280	6000	
1718 3	6	254 5 43	35 126 59	4164	0133	0721	0000	0000	0000	0000	
1718 4	7	255 11 46	35 207 41	4164	0133	0731	0000	0000	0000	0000	
1718 5	8	281 7 41	37 93 256	2163	0133	0721	0000	0000	0000	0000	
1741 1	9	56 39 22	45 252 12	4164	0134	0313	0111	2001	2512	0001	
1743 4	10	59 13 15	42 78 39	4164	0134	0724	0000	0000	0000	0007	
	11	59 30 21	42 181 42	8164	0134	0724	0000	0000	0000	0000	
1744 2	12	61 15 98	19 70 41	4164	0134	0722	0000	0000	0000	0000	
1749 1	13	268 8 22	36 206 12	4164	0134	0313	0111	2001	1056	3901	
1751	14	70 10 58	44 65 36	4164	1136	0624	0000	0000	0000	0000	

Eks. 50. For the Lord omnipotent.

724

MM

FH

25

lu jah, Hallelu jah, Hallelu jah, Hallelu jah, Hal le lu jah, Hallelu jah, Hallelu jah, Hallelu jah,

Hallelu jah, Hal le lu jah, Hallelu jah, Halle lu jah, Hallelu jah, Hallelu jah,

for the Lord God om ni po tent reign eth, Hallelu jah, Hallelu jah, Hallelu jah,

denn an ser Gott re gie ret all mäch tig,

for the Lord God om ni po tent reign eth, Halle lu jah, Halle lu jah,

denn an ser Gott re gie ret all mäch tig,

Eks. 51.

222 *unis*

MM

FH

33

The king dom of this world is be come the
 Das Kö nig reich der Welt ist fort an das

The king dom of this world is be come the
 Das Kö nig reich der Welt ist fort an das

The king dom of this world is be come the
 Das Kö nig reich der Welt ist fort an das

The king dom of this world is be come the
 Das Kö nig reich der Welt ist fort an das

king dom of our Lord and of his Christ, and of his Christ.
 Kö nig reich des Herrn und sei nes Christ, und sei nes Christ.

king dom of our Lord and of his Christ, and of his Christ.
 Kö nig reich des Herrn und sei nes Christ, und sei nes Christ.

king dom of our Lord and of his Christ, and of his Christ.
 Kö nig reich des Herrn und sei nes Christ, und sei nes Christ.

king dom of our Lord and of his Christ, and of his Christ, and He shall reign for e ver and
 Kö nig reich des Herrn und sei nes Christ, und sei nes Christ, und Er soll regnen auf in mer und

Eks. 52. King of Kings, 1.

SEARCH:				114				34						
YEAR	NO.	HWV				HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1736 1	1	75	19	112	12	123	64	7114	0234	0724	0000	0000	0000	0000
1737	2	264	2	71	11	10	20	8114	0134	0722	0311	0000	0000	0000
	3	264	2	91	11	11	74	1114	0034	0724	0111	0000	0000	0000
1739	4	76	4	75	23	33	43	9114	0034	0224	0000	2001	0000	0000
1741 1	5	56	39	52	45	256	18	4114	0334	0313	0111	2001	0512	0046
1741 2	6	57	38	17	10	197	8	3114	0034	0113	0000	2001	0000	0000
1744 2	7	61	27	62	19	148	31	4114	1234	0313	0000	0000	0000	0000
1747 2	8	65	23	13	33	155	40	4114	0034	0212	0000	2201	0000	0032

Eks. 53. King of Kings, 2.

SEARCH:				4234				44						
YEAR	NO.	HWV				HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1716	1	48	15	5	15	48	16	4234	1044	0212	0000	0000	0000	0002
1733 1	2	51	7	5	29	66	17	4234	0044	0212	0000	0000	0000	0000
1738 1	3	53	86	11	13	238	31	4234	0244	0732	0000	2031	0000	0000
1739	4	76	2	21	23	11	81	4234	0044	0714	0000	0000	0000	0000
1741 1	5	56	39	82	45	260	13	4234	0344	0313	0111	2001	0512	0000
1741 2	6	57	40	3	10	211	10	4234	1044	0632	0000	0000	0000	0000
	7	57	40	13	10	213	19	4234	1044	1632	0000	0000	0000	0000
	8	57	45	1	10	228	25	4234	1044	0724	0000	0000	0000	0000
1747 2	9	65	6	15	33	42	68	4234	1044	0822	0000	0200	0000	0000
1751	10	70	35	54	44	203	10	4234	0044	0622	0000	0000	0000	0000

Eks. 53. King of Kings, 2.

724

MM

FH

89

- ver, King of Kings, and Lord of Lords, Hal-le-lu-jah, Hal-le-
 - wig, Herr in All, der Fel- ten Gott, wig, Hal-le-lu-jah, Hal-le-
 - ver, for e-ver and e-ver, for e-ver and e-ver, Hal-le-lu-jah, Hal-le-
 - wig, auf im-mer und e-wig, auf im-mer und e-wig, Hal-le-lu-jah, Hal-le-
 - ver, for e-ver and e-ver, for e-ver and e-ver, Hal-le-lu-jah, Hal-le-
 - wig, auf im-mer und e-wig, auf im-mer und e-wig, Hal-le-lu-jah, Hal-le-

91

lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah.

lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah.

lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah.

lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah, Hal-le-lu-jah.

Eks. 54. 41. Since by man came death.

224

MM

FH

Allegro.

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

By man came al - so the re - sur - rec - tion of the
 So kam durch Ei - nen die Auf - er - ste - hung von dem

By man came al - so the re - sur - rec - tion of the
 So kam durch Ei - nen die Auf - er - ste - hung von dem

By man came al - so the re - sur - rec - tion of the
 So kam durch Ei - nen die Auf - er - ste - hung von dem

By man came al - so the re - sur - rec - tion of the
 So kam durch Ei - nen die Auf - er - ste - hung von dem

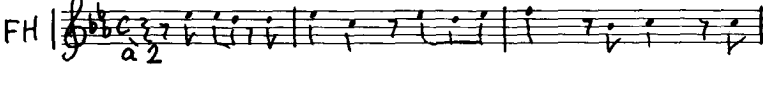
SEARCH:

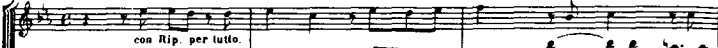
314 034

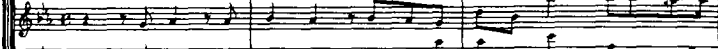
YEAR	NO.	HWV	HC	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1727	3	1	260 0 169	14 47 21	3314	0034	0224	0000	0000 0000
1734	2	2	73 13 9	54 44 57	3314	1034	1113	0111	0000 0000 0000
	3	73 13 95	54 48 17	3314	0034	0113	0111	0000	0000 0000
1741	1	4	56 41 7	45 268 10	4314	0034	0313	0111	0000 0512 0000
1743	4	5	59 18 3	42 118 14	4314	0034	0622	0000	0000 0000 0000
	6	59 18 33	42 121 10	4314	0034	0622	0000	0000	0000 0000 0000
1744	1	7	60 8 1	4 33 32	7314	0034	0622	0000	0000 0000 0000
1746	2	8	63 5 10	22 27 27	7314	1034	0113	0711	0000 0000 0000
1748	1	9	66 39 1	1 193 88	3314	0034	0212	0000	2000 0000 0000
1748	2	10	67 26 1	26 200 54	6314	1034	2214	0000	2201 0000 0000
1756	11	71 10 103	20 66 33	9314	0034	2212	0000	2200	0000 0000

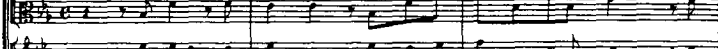
Eks. 55. 45. But thanks be to God.

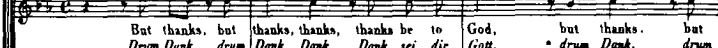
MM

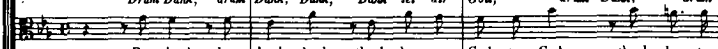
FH

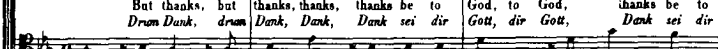
(Violino I.)
con Rip. per tutto.

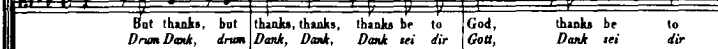
(Violino II.)

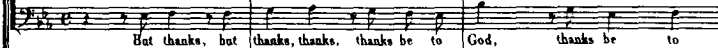
(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

But thanks, but thanks, thanks be to God, but thanks. but
Drum Dank, drum Dank, Dank, Dank sei dir Gott, drum Dank, drum

But thanks, but thanks, thanks, thanks be to God, to God, thanks be to
Drum Dank, drum Dank, Dank, Dank sei dir Gott, dir Gott, Dank sei dir

But thanks, but thanks, thanks, thanks be to God, thanks be to
Drum Dank, drum Dank, Dank, Dank sei dir Gott, Dank sei dir

But thanks, but thanks, thanks, thanks be to God, thanks be to
Drum Dank, drum Dank, Dank, Dank sei dir Gott, Dank sei dir

SEARCH:

12

2

YEAR	NO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 4	1	255 11 39	35 206 7	4124	0023	1311	0000	0000	0000 0000
1720 1	2	2510 2 1	34 242 56	8126	1024	0521	0111	0000	2251 2000
1741 1	3	56 45 1	45 286 50	8124	1024	0313	0111	0000	2512 0000
1748 1	4	66 28 23	1 146 19	7124	0024	0624	0000	0000	0000 0000
1750	5	69 15 21	18 64 9	4124	0124	0513	0000	2000	0000 0068
1751	6	70 29 25	44 177 64	7124	0024	0714	0000	0000	0000 0019

Eks. 56. 47. Worthy is the Lamb.

622

MM

FH

Largo.

Tromba I. II.

(Tympano.)

(Violino I.)

(Violino II.)

(Viola.)

(CANTO.)

(ALTO.)

(TENORE.)

(BASSO.)

(Tutti Bassi.)

Wor - thy is the Lamb, that was slain, and hath re - dee - med us to

Wir - dig ist das Lamm, (das da starb, und hat ver - söh - net uns mit

Wor - thy is the Lamb, that was slain, and hath re - dee - med us to

Wir - dig ist das Lamm, (das da starb, und hat ver - söh - net uns mit

Eks. 57.

732

MM

FH

Andante.

Andante.

God by his blood, to re - ceive po - wer, and ri - ches, and wis - dom, and strength, and

Gott durch sein Blut: zu em - pfan - gen Stär - ke, und Reichthum, und Weisheit, und Macht, und

God by his blood, to re - ceive po - wer, and ri - ches, and wis - dom, and strength, and

Gott durch sein Blut: zu em - pfan - gen Stär - ke, und Reichthum, und Weisheit, und Macht, und

Eks. 56.

SEARCH:						8114		24				
YEAR	NO.	HWV			HG		Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1733 2	1	52	28	19	5	172	13	8114	0024	0622	0111	0000 0000
1737	2	264	2	47	11	6	5	8114	0024	0212	0211	0000 0000
	3	264	4	1	11	31	15	8114	0024	0622	0000	0000 0000
	4	264	6	1	11	45	15	8114	0024	0522	0000	0000 0000
	5	264	9	1	11	65	4	8114	0024	0212	0000	0000 0000
	6	264	9	37	11	68	5	8114	0024	0212	0000	0000 0000
1740	7	55	31	1	6	132	19	8114	0024	0313	0213	0000 0000
1741 1	8	56	47	1	45	300	7	8114	0024	0313	0111	2000 0512 0000
1743 4	9	59	30	1	42	180	20	8114	0024	0622	0000	0000 0000
	10	59	30	73	42	187	7	8114	0024	0522	0000	0000 0000
	11	59	40	1	42	223	19	8114	0024	0622	0000	0000 0000
1744 1	12	60	8	121	4	46	12	8114	0024	0222	0000	0000 0000
1746 1	13	62	13	163	43	76	4	8114	0024	0000	0000	0000 0000
1747 2	14	65	38	18	33	208	11	8114	1024	0622	0000	0000 0000
1748 1	15	66	17	1	1	82	12	8114	0024	0622	0000	0000 0000
	16	66	17	83	1	89	5	8114	0024	0622	0000	0000 0000
	17	66	28	63	1	149	3	8114	0024	0212	0000	0000 0000
1749 1	18	268	2	1	36	159	15	8114	0024	0622	0000	0000 0000
1751	19	70	10	1	44	60	8	8114	0024	0622	0000	2059 3000
	20	70	19	1	44	131	3	8114	0024	0212	0000	0000 0000
1756	21	71	8	1	20	36	8	8114	0024	0622	0000	0000 0000

Eks. 57.

SEARCH:							421		4		2			
YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl	
1713 3	1	279	6	12	31	71	37	4218	0044	0622	0111	2000	0000 0000	
1733 2	2	52	17	31	5	101	10	4218	0046	0412	0311	2201	0000 0000	
1734 1	3	262	1	31	36	31	10	4218	0046	0412	0311	2201	0000 0000	
1736 1	4	75	15	27	12	95	5	4214	1344	0822	0000	2001	0000 0000	
	5	75	15	39	12	98	12	4214	1344	0222	0000	2001	0000 0000	
1738 1	6	53	1	30	13	25	31	4214	0244	0732	1111	2031	0000 0000	
	7	53	4	88	13	44	10	4214	0244	0732	0111	2031	0000 0000	
	8	53	86	68	13	251	4	4214	0244	0212	0000	2031	0000 0000	
1738 2	9	54	15	11	16	116	14	4218	0046	0222	0821	2031	0000 0000	
	10	54	27	1	16	254	17	4218	0044	0622	0311	2031	0000 0000	
	11	54	28	1	16	258	22	4218	0046	0622	0111	2031	0000 0000	
1739	12	76	11	180	23	75	39	4214	0344	0113	0211	2001	0000 0000	
1740	13	55	23	1	6	90	6	4212	2044	4212	0000	2001	0000 0000	
1741 1	14	56	47	8	45	300	4	4214	0044	0313	0111	2001	0512 0000	
1741 2	15	57	1	1	10	11	7	4212	0042	0000	0000	2001	0000 0000	
1748 2	16	67	39	39	26	322	22	4218	0145	2222	0113	2201	0000 0000	
1750	17	69	15	3	18	61	18	4214	1144	0832	0000	2000	0000 0047	
	18	69	15	30	18	65	25	4214	1144	0832	0000	2000	0000 0047	

Eks. 58. 47. Blessing and honour.

732

MM

FH

47

sit . teth up on the throne for e . ver and e . ver, and un -
 sit . set auf sei . nem Thron auf im . mer und e . wig, und al -
 sit . teth up on the throne for e . ver and e . ver, and un -
 sit . set auf sei . nem Thron auf im . mer und e . wig, und al -
 bles . sing and ho . nour . glory and pow' t be un . to him, bles . sing and ho . nour . glory and
 al . le Ge . walt und Ehr' und Preis ge . buh . ret Ihn, al . le Ge . walt und Ehr' und
 an . to the Lamb for e . ver and e . ver, bles . sing and ho . nour . glory and
 al . so dem Lamm auf im . mer und e . wig, al . le Ge . walt und Ehr' und

7 6

50

to the Lamb for e . ver, bles . sing and ho . nour . glory and pow' t be un . to
 so dem Lamm auf e . wig, bles . sing and ho . nour . glory and pow' t be un . to
 to the Lamb for e . ver, al . le Ge . walt und Ehr' und Macht und Lob und
 so dem Lamm auf e . wig, al . le Ge . walt und Ehr' und Macht und Lob und
 pow' t be un . to him for e . ver, bles . sing and ho . nour . glory and pow' t be un . to
 Preis ge . buh . ret Ihn auf e . wig, bles . sing and ho . nour . glory and pow' t be un . to
 pow' t be un . to him for e . ver,
 Preis ge . buh . ret Ihn auf e . wig,

6 5 4 3

Eks. 58.

SEARCH:

15 3

YEAR	NO.	HWV			HG			Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1713 1	1	74	2	25	46	6	38	4154	0034	0212	0311	2000	0000 0000
	2	74	9	38	46	49	38	4154	0034	0212	0311	2000	0000 0000
1713 3	3	279	4	1	31	58	93	1154	0134	0000	0000	0000	0000 0000
	4	279	4	94	31	62	69	1154	0134	0000	0000	0000	0000 0000
1717 1	5	246	5	1	34	16	93	1153	0133	0041	0111	0000	2279 4000
1717 2	6	247	2	1	34	41	154	3153	1233	0731	0611	0000	0000 0000
1718 2	7	253	2	46	35	51	31	4154	0233	0731	0000	0000	0000 0000
1718 4	8	255	5	1	35	173	82	4154	1133	1231	0000	0000	0000 0057
	9	255	8	1	35	191	51	3154	0033	0731	0000	0000	0000 0000
1718 6	10	49A	10	14	3	52	19	4153	0033	2624	0000	0000	0000 0000
1718 7	11	50A	22	22	40	104	64	3155	1134	1821	0000	1000	0000 0000
1727 2	12	259	0	163	14	126	52	4153	0034	2112	0000	0000	0000 0000
1732 1	13	508	338	22	41	153	59	3156	1134	1722	0411	3001	0000 0000
1733 2	14	52	10	5	5	61	28	4154	2335	2734	0621	0000	0000 0000
1734 1	15	262	8	10	36	72	40	4154	0034	0524	0000	2000	0000 0000
1734 2	16	73	10	5	54	37	38	4154	2335	2734	0621	0000	0000 0000
1738 1	17	53	86	42	13	245	26	4154	0134	0634	0000	2030	0000 0000
	18	53	86	72	13	252	7	4154	0234	0732	0000	2031	0000 0000
1738 2	19	54	19	91	16	187	54	1158	0136	0622	0211	0030	0000 0000
	20	54	23	42	16	219	20	1158	0036	0422	0311	0000	0000 0000
1741 1	21	56	47	24	45	302	48	8154	0134	0313	0211	2001	2512 0001
1743 1	22	58	55	4	7	217	88	4154	1234	2724	0000	2001	0000 0000
1747 2	23	65	14	134	33	94	31	4154	0034	0622	0000	0000	0000 0000
1748 1	24	66	26	13	1	135	58	7154	1134	1712	0000	0000	0000 0019
1749 2	25	68	30	35	8	156	73	3154	0034	2734	0000	0000	0000 0019

Eks. 59. 48. Amen.

MM

FH

30

A - men, A - men, A - men, A - men

3 1 6 3 4 5 9 7 6 5 3 4 6

SEARCH:

14

12

YEAR	YO.	HWV	HG	Sats	Arch	Ob	Fg	Ott	Suppl
1718 4	1	255 11 20	35 204 19	4144	0123	0621	0000	0000	0000 0000
1718 5	2	281 6 70	37 86 42	3143	0123	0521	0000	1000	0000 0000
1733 1	3	51 15 63	29 100 56	4145	0124	0000	0041	0000	0000 0000
1736 2	4	263 4 1	36 94 41	4144	1124	2212	0000	0000	0000 0000
1738 1	5	53 41 1	13 109 64	4144	0124	2522	0411	0000	0000 0000
1738 2	6	54 9 30	16 84 43	4144	0124	4512	0513	0000	0000 0001
1740 1	7	55 40 12	6 168 95	1144	0124	0313	0000	0000	0000 0000
1741 1	8	56 48 31	45 312 58	4144	0124	0313	0211	2001	2512 0001
1741 2	9	57 18 1	10 81 21	4144	0124	1634	0000	0000	0000 0000
	10	57 18 22	10 83 30	4144	0124	1624	0000	0000	0000 0000
	11	57 18 52	10 87 10	4144	0124	2224	0000	0000	0000 0000
1744 1	12	60 8 53	4 38 68	8144	1124	1624	0000	1000	0000 0035
1744 2	13	61 15 79	19 68 19	4144	1124	0522	0000	0000	0000 0000
1748 2	14	67 7 70	26 71 17	1144	0124	0313	0113	0000	0000 0000
	15	67 7 87	26 72 35	1148	0124	0522	0413	0000	0000 0000
1751	16	70 10 9	44 60 21	4144	0124	0622	0000	0000	0000 0000
	17	70 39 82	44 221 60	1144	0124	0214	0000	0000	0000 0000

Summary

The present examination originates in a feeling of wondering why the oboe parts handed down to us in the Foundling Hospital material, and in John Matthews' manuscript, only with difficulty enter into a happy union with the original chorus and string settings in Handel's *Messiah*.

In order to get some idea of Handel's use of oboe parts in other contexts, an instrumentation analysis of all his works for choir and orchestra has been carried out. The analysis comprises five elements: types of setting, setting for strings, oboe parts, bassoon parts, brass and percussion.

It is evident from the results that the particular doubling method which marks the Foundling Hospital oboe parts, oboes 1-2 doubling the soprano voice in unison all through the work, is characteristic of Handel's works during the years 1740-42, but only found sporadically outside that period. No other work, however, follows this practice as consistently as *Messiah*. This doubling is found in 8 % of the movement parts examined.

In John Matthews' manuscript the predominant practice is a general doubling by oboes 1-2 of the soprano and alto voices all through the work. It appears from the examination that this type of doubling only occurs in 0.7 % of the instances examined.

An examination of ambitus and tessitura for v1 and v2, oboe 1 and oboe 2, soprano and alto parts with Handel shows that the oboe parts have a tessitura of g'-g'', and that the instrument is used very little outside that area. The soprano part has a corresponding tessitura of g'-g''; in this respect, then, the doubling of the FH oboe parts offers no problem.

The alto part, however, has a tessitura of b^b-b^b, which makes the common area with the oboe parts very small. That explains why the doublings found with John Matthews, oboes 1-2 = S-A, so rarely occur with Handel.

In order to collate the many elements entering into an instrumentation analysis of 65 works, a processing of the information gained was necessary, with a view to computer encoding.

The computer search technique has enabled us to substantiate a number of assumptions hitherto depending on a qualified guess.

It has thus been possible to demonstrate that movements with a common type of chorus setting and string setting, in most cases also have a common predominant type of oboe doubling.

By then going through *Messiah* movement by movement, the existence of a predominant use of oboe doubling can be established in 26 out of the 38 sections included. It thus appears that the comparatively rarely occurring type of oboe doubling in the Foundling Hospital parts is predominant in movements like no. 1 (Grave), 22, 25, 31, and 39 (from bar 42 onwards) (numbering according to HWV).

The traditional baroque doubling, ob 1-2 = v1-2, is still in predominant use in movements like no. 39 (from bar 34 onwards), and in no. 41 (from bar 7 onwards).

In the doubling of chorus parts alone, Handel prefers free doubling of S, A, and T. This form predominates in movements like nos. 15, 19, 21, 21, 31, and 47, all choruses in wholly or partly homophonic setting.

In movements of a concerto nature Handel prefers alternate doubling of string and chorus parts according to musical relationships. This form predominates in movements like nos. 7, 18, 23, 30 (from bar 34 onwards), 33, 35b, 39 (3 sections), and 47 (from bar 24 onwards).

On the basis of the lines indicated, the working out of "normal" Handelian oboe parts will be a mere copyist's task – as was in its time the case of the oboe parts from the Foundling Hospital and from John Matthews' manuscript.

Translated by Gunver Krabbe